

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul III ■ Nr. 7 (20) ■ Iulie 2012

Biserica Brădetu

Din sumar:

Centru și periferie (II)

Gheorghe PĂUN

Continuând discuția (informală – insist) de data trecută, privind relațiile-comparația-„conflictul" dintre centru și periferie, îmi iau mai întâi precauția de a sublinia relativitatea celor doi termeni. Totul este legat de aspectul avut în vedere, mai mult decât de plasarea într-o ierarhie pur geografică de genul lumea – capitala – orașul mare de provincie – orașul mic de provincie. Un „centru" într-o discuție poate fi „periferie" în alta și reciproc. (Mai mult, distincția centru–periferie este relevantă, adesea chiar acută, și în interiorul „breslelor" culturale: vezi relația dintre pictura de șevalet și caricatură, dintre literatura „pură" și epigramă sau SF, câte altele. Nu voi insista însă în această direcție; dezbaterea este eternă – și părtinitoare mai totdeauna.) Repet însă amănuntul important, amintit și acum o lună, că diferențele par a se estompa, pe lângă „globalizarea mare", planetară, de care se vorbește mult, cel mai adesea panicard, există și o „globalizare mică", teritorială ca să zic așa, corespunzând, parțial, mai lemnoasei formulări privind ștergerea diferențelor dintre sat și oraș.

La nivel cultural (în primul rând al validării creației, dar nu numai), aceste diferențe nu se vor „șterge" deplin niciodată, chiar dacă, se spune, cultură veritabilă se poate face oriunde există oameni de cultură veritabili. Corect, dar forurile de consacrare – uniuni de creație, Academia, mass-media (pentru cultură, nu trebuie subestimate notorietatea, marketingul), marile universități (mai ales în România, prin lume nu e deloc așa), marile săli de spectacol, de expoziții, târgurile de carte – sunt plasate în centru. Amănunt mundan (Marx ar fi spus chiar „murdar"), dar „modern" – tot la centru se găsesc și mai mulți bani... Cel puțin statistic vorbind, marile cariere acolo se fac.

Dar tot acolo pândesc și multe capcane. De la observația banală că în orașul mare se pierde mai mult timp în trafic, la aglomerarea de „acțiuni culturale", la zgomotul mediatic, la presiunea modelor venind din afară, la multitudinea de grupuri și grupulețe (gravitând sau nu în jurul unor cenacluri, cluburi, reviste sau doar personalități influente) – toate acestea și multe altele fac de înțeles graba (un critic, de altfel cu nume solid, avea acum câțiva ani într-o revistă o rubrică de genul „cărți răsfoite",

ceea ce sună ironic), cabotinismul (în sens foarte general înțeles: nu poți ieși la vedere fără gesturi mari, cât mai mari, tot mai mari, că strategia asta e în extindere, concurența în creștere), exclusivismul, snobismul, aroganța, suficiența. Ultimele „boli" nu par direct legate de grabă, dar au legătură: dacă nu ai timp/energie/predispoziție să privești de aproape și apoi să te exprimi în cunoștință de cauză (ca și când ar trebui să te exprimi de fiecare dată când ai ocazia...), atunci folosești clișee, clasifici rapid (deci superficial), minimalizezi, pentru a justifica trecerea la altceva. O etichetă și un zâmbet superior sunt o eschivă de „connaisseur", drept care e des folosită, probabil și în speranța implicației inverse – strâmbatul din nas sugerează rafinament, nu-i așa? Mai apare uneori și „pamfletul" (folosesc ghilimele, pentru că mă refer la varianta superficial-agresivă, mult frecventată prin lumea literară, de exemplu), semn de slăbiciune violentă și „provincialism mental". De snobism aș lega și obsesia *limbajului,* în disprețul *limbii,* insistența folosirii sinonimelor cu circulație restrânsă, dar cu etimologie „nobilă". Admit că, adesea, prețiozitățile sunt, de fapt, cuvinte tehnice (și invers), necesare așadar pentru precizia discursului, dar asta ar trebui să rămână (cu precădere și în mare măsură) în discursul „de specialitate", care, desigur, nu se poate articula fără un *jargon* de specialitate. Prea adesea însă limbajul pare jargon, pentru că oamenii nu umblă cu dicționarul de neologisme-barbarisme-arhaisme-greco-latinisme după ei.

Nu vreau să prelungesc lista dinainte, discuția se dezechilibrează – mai ales că în balanța aceasta, centru-periferie, de cele mai multe ori, ceea ce e formulat ca reproș unuia dintre termeni se poate înțelege ca o laudă celuilalt, capcanele unuia sunt avantaje pentru celălalt (ceea ce, desigur, nu e totdeauna adevărat). Data viitoare, voi „colecționa" capcane și slăbiciuni ale periferiei pentru a nu fi cumva bănuit că sunt avocatul (necondiționat al) provinciei.

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Peste tot credințele vechi mor, un materialism brutal le ia locul, cultura secolului mână-n mână cu sărăcia claselor lucrătoare amenință toată clădirea măreață a civilizației creștine. Stilul elegant al arhitecturii Renașterii, cel măreț gotic, cedează stilului monoton al cazarmelor de închiriat, Shakespeare și Molière cedează bufonăriilor și dramelor de incest și adulteriu, cancanul și Offenbach alungă pe Beethoven și pe Mozart – e o epocă în care ideile mari asfințesc, în care zeii mor. Pe lângă aceasta, se mai adaogă o generală corupțiune economică. Capitalul, care ar trebui să fie și să rămână ceea ce este prin natura lui, adică un rezultat al muncii și totodată un instrument al ei, e adesea, ca posesiune individuală, rezultatul unor uneltiri vinovate, a exploatării publicului prin întreprinderi hazardate și fără trăinicie, a jocului de bursă, a minciunei. Elemente economice nesănătoase, uzurari și jucători la bursă, cavaleri de industrie și întreprinzători șarlatani se urcă cu repejune în clasele superioare ale societății omenești, în locurile care înainte erau rezervate nașterii ilustre, averii seculare, inteligenței celei mai dezvoltate, caracterului celui mai drept și mai statornic.

Fără îndoială că alături cu germenii de discompunere se vor fi aflând și germenii unei noi vieți fecunde de un caracter într-adevăr uman; dar totuși nu este mai puțin adevărat că în momentul de față ideile se află în linie coborâtoare și aparțin toate fără excepție trecutului, iar cele rele se află pe linie suitoare.

(*Timpul,* 5 aprilie 1879)

Lucru de care trebuie să fie desigur acru sufletul cititorilor sunt fără îndoială vecinicele expuneri de teorii constituționale, de principii și paraprincipii politice, de profesii de credință și alte producte intelectuale de soiul acesta, cari dovedesc numai starea de nematuritate a educațiunii politice.

Au ideile și principiile carne și oase? Sunt ele ceva real și de pipăit, încât dacă unul susține din gură că le are să-l și credem pe cuvânt, încât să zicem: De treabă om, căci frumos vorbește? Ideile și principiile sunt cuvinte care se pot învăța pe de rost, fără ca să fi trecut în sucul și sângele celui care le recitează ca pe un rol învățat în teatru. Oare când un actor joacă pe un rege într-o piesă, el a devenit rege printr-asta sau rămâne același actor sărac, asupra căruia iluzia unei ore aruncă splendoarea regalității?

De aceea, nu cată să-ntrebăm ce anume principii profesează cutare și cutare, deși ele au însemnătatea lor, ci cine și cum este. Muncește acest om? Are ceva? A-nvățat carte? E cinstit în daraverile lui? Iată întrebările de căpetenie care în ultima linie hotărăsc cât cântărește un om în bine și în rău – nu însă profesii de credință, tipărite pe-o hârtie răbdătoare, vorbe late și mari, escursiuni prin țările depărtate, cari nu se potrivesc în nicio privire cu țara noastră, verzi și uscate pe cari publicul le ia drept adevăruri profetice și revelațiuni incontestabile.

De douăzeci și mai bine de ani, presa roșie amețește publicul român c-o mulțime de subtilități și de idei foarte controversate, cu sisteme de organizare și reorganizare, cu articole copiate din franțuzește, englezește și nemțește și cu toate acestea publicul nu se-ntreabă: dovedesc toate acestea ceva?

Nu ceea ce zic acești domni, ceea ce fac e important.

Să luăm câteva exemple care vor ilustra prăpastia dintre cele zise și cele făcute. Ne vom feri de vorbe mari, de libertate, fraternitate, egalitate, dreptate etc. și ne vom ține pe șleau de ideile cele mai elementare, pe care le pricepe orice creștin c-un cap normal și făcut ca al tuturor celorlalți.

De ce militarul e dator supunere oarbă, de ce el e legat prin jurământul lui mai mult decât oricine? Pentru că toate legile și instituțiile omenești, pentru că existența statului în afară are nevoie de apărare prin putere fizică. Se-nțelege că n-ai nevoie să aplici legile prin soldați, nici să te bați întruna la granițe. E destul ca puterea fizică a statului să existe în reprezentarea ei armată, e destul ca inamicii ordinei publice dinlăuntru și inamicii cei dinafară s-o știe că există, pentru ca să nu tulbure liniștea. Nu întrebuințezi bățul, dar îl ai la-ndemână oricând.

Birul acesta al cetățenilor unui stat, birul de sânge, e cel mai greu din toate și orice om o simte aceasta. Ca militar, omul e legat orbește de ordinul superiorilor și de jurământul ascultării absolute, al credinței absolute către Domn. Ar fi, într-adevăr, ciudat a se vedea că tocmai ultima rațiune de care statul dispune pentru existența lui, apărarea lui fizică, să se revolte în contra-i în momentul suprem al pericolului, să lepede arma sau s-o îndrepte în contra statului chiar. Aceasta e ceva atât de elementar încât oricine o pricepe.

(*Timpul,* 15 mai 1879)

Trecem prin niște zile în adevăr foarte grele și trebuie în sfârșit să ne dăm seama că aceasta este plata, foarte scumpă poate, a greșelilor și rătăcirilor noastre politice săvârșite de treizeci de ani încoace. De la mișcarea din '48 și până astăzi națiunea românească, pe tărâmul politic, n-a făcut alta decât a se lepăda sistematic de orice tradiție, a răsturna orice autoritate, a arunca departe orice s-ar fi putut numi original în viața ei națională, și-n același timp a adopta, cu mai multă ardoare decât cuartalurile de coloni din America de miazănoapte și pe o scară tot atât de înaltă, toate reformele, toate teoriile cosmopolite, toate calapoadele internaționale, în viața politică și intelectuală, în limbă, în moravuri, în tot. Libertate fără margini pentru orice individ, pentru toate necurățeniile ce s-ar scurge din cele patru colțuri ale lumii, în România ca și-n America; fraternitate și egalitate între om și om; republici mari și mici și prezidenți de republică pe toate ulițele și-n toate cafenelele, în România ca și-n America; șiretenia, vicleșugul și cinismul – virtuți cetățenești; gheșeftul – scopul; și politica umanitară – mijlocul. Acestea pe tărâmul politic; pe cel economic, nimic, curat nimic; din nenorocire, întru aceasta ne deosebim cu totul de America. Rezultatul îl vedem, și poate că așa de târziu încât îl vedem în zadar. (*Timpul,* 23 iunie 1879)

Din marea unitate etnică a tracilor romanizați care ocupa în veacul de mijloc aproape întreg teritoriul Peninsulei Balcanice, începând de sub zidurile Constantinopolei, ale Atenei și Triestului și ajungând până la Nistru spre miazănoapte și răsărit, până-n șesurile Tisei spre apus, n-a mai rămas decât mâna aceasta de popor românesc liber pe petecul de pământ dintre Prut, Dunăre și Carpați, și pentru posesiunea acestui petec se vor arunca sorții ca asupra cămășii lui Hristos, de astă dată nu în străinătate, ci în chiar Camerele României.

Nu e într-adevăr un popor megieș care să n-aibă români sub jugul său: sârbi, bulgari, greci, turci, unguri, muscali, nemți fiecare are unii milioane, alții sute de mii de suflete din acest popor osândit de Dumnezeu spre nefericire și robie, numai pământul acesta era de sine stătător în urma vitejiei și prevederii înțelepților bătrâni și acesta e acuma amenințat a deveni prada tuturor adunăturilor fără de patrie din câteși patru colțurile lumii.

(*Timpul,* 25 mai 1879)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – redactor-șef al revistei *Biblioteca Bucureștilor*, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu", Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres", director Gavrilă Moise, și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu", director Cristian Mitrofan, din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă și Cristian Bobi

Tehnoredactare: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere științifică, juridică și morală pentru conținutul articolelor revine autorilor.

Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului și precizarea sursei.

Trustul de Presă „Argeș Expres"
Bulevardul Basarabilor, Nr. 35A
Tel/fax: 0248-722368.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com
Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni; banii trebuie trimiși în contul SC Argeș Expres Press S.R.L., deschis la Raiffeisen Bank Curtea de Argeș, IBAN: RO83 RZBR 0000 0600 0373 5533), sau în contul deschis la Trezoreria Curtea de Argeș, IBAN: RO46 TREZ 0485 169X XX00 0379.

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, cont Raiffeisen Bank, IBAN RO55 RZBR 0000 0600 1424 6472.

Homo sapiens

Vâscul

Horia BĂDESCU

Nimeni nu știe de unde i se iscă sămânța. O aduc vânturile. Vânturile care poartă tot ceea ce e pulbere, pleavă, ușurătate ori nestatornicie. O furișează în cotloane ascunse, în cute nevăzute, în rănile copacilor. După o vreme, îi vezi buba pe obrazul muncit al unui ram: verde, stufoasă, adunată în ea însăși, refuzând să se amestece cu orice altceva decât propria aroganță.

În vremuri de restriște, sub ploile reci ale toamnei ori în hecatombele iernii, trufia lui venetică e și mai evidentă. E mereu verde. Obrazul de piele groasă al frunzelor lui nu se teme de pălmuirea viscolului, căci nicio trudă nu-l obosește.

Înfiptă adânc în grumazul arborelui, căpușa asta vegetală primește de-a gata hrana, seva nuntită de căldura bună a soarelui în întunecatele adâncuri minerale.

Nicio pasăre nu-și face cuib între otrăvita încâlceală de ramuri închipuite, pe care până și vântul și ploaia alunecă cu silă și grabă.

Dacă slăbiciunea copacului ori vremurile o îngăduie, ai să-i vezi cuiburile ucigașe roind, înmulțindu-se, sugând cu ferocitate sângele celui care-i ține cu rădăcinile lui în slava binecuvântată a cerului. Până la epuizarea, până la moartea aceluia. Invadându-l pas cu pas, încercând să-l facă străin de propria ființă, sugrumându-l, uscându-l. Cu ferocitatea lui de prădător înfometat, cu orbenia imbecil ucigașă care-l face să ignore crudul, teribilul, cinicul adevăr: moartea care-l așteaptă odată și dimpreună cu propria victimă.

Uneori, după obscure, ezoterice obiceiuri, îl aducem în casele noastre, ca semn de noroc, la cumpăna anilor. Ce noroc poate fi acela nu știu! Știu însă că dacă vrei să-l vezi nu e nevoie să-l cauți în parcuri, în păduri, în crânguri. Nu trebuie decât să te uiți în jur, în lumea oamenilor. E aici: înfometat, crud, cinic. Nemilos. Analfabet sau școlit. Grobian sau cu ștaif. Și, în plus, cu un imens avantaj. Ce-a supt, ia cu sine la moartea victimei – om, cetate, țară – și trece la alta. Ne intră în casă în toate zilele anului!

Interferențe literar-filosofice: Lucian Blaga - Constantin Fântâneru

Marian NENCESCU

În iunie 1939, Constantin Fântâneru inițiază, în revista *Universul literar și artistic,* al cărui redactor șef era, ciclul „O cercetare asupra poeziei noi", cu subtitlul „Influența d-lui Lucian Blaga". Autorul avea la aceea dată vârsta de 32 ani (se născuse la 1 ianuarie 1907, în satul Glodu, comuna Budișteni, județul Argeș) și era aureolat de premiul pentru debut al Societății Scriitorilor pentru romanul *Interior* (1932, republicat 1981, 1996). Anterior experienței de publicist fusese profesor suplinitor la Colegiul „Sf. Sava" (era absolvent al Universității București, Facultatea de Limbi Clasice) și îndeplinise diverse slujbe administrative la publicația *Universul,* condusă de Stelian Popescu, unele sub demnitatea și nivelul său intelectual, evocate pe larg în scrierea postumă cu caracter autobiografic *Slujba din hol* (2009, Editura Limes, Cluj-Napoca).

Tenace și productiv, Constantin Fântâneru finalizează studiul în zece episoade (iunie-august) și-l publică sub formă de volum în 1940, la Editura Bucovina, a lui I.E. Toranțiu, sub titlul *Poezia lui Lucian Blaga și gândirea mitică.* Practic, textul tipărit reproduce „cu câteva modificări neînsemnate", după cum precizează editorul său modern, criticul Aurel Sasu, articolele de ziar, singura completare fiind subcapitolul intitulat „Poezia pe ziduri" (cap. XVI, în carte, *Perspectivele poeziei tinere*), apărut inițial tot în *Universul* (decembrie 1939). De menționat că în toată perioada cât a condus *Universul literar și artistic* (1938–1940), C. Fântâneru a publicat săptămânal cronica literară, în fapt, adevărate studii de istorie și teorie literară, dovada unei creativități debordante.

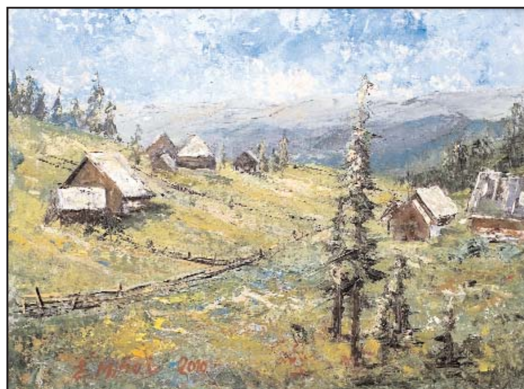
Volumul a cunoscut și două ediții postume, una în 1999, în ciclul „Cărți și o altă carte" (Ed. Minerva, editor Aurel Sasu) și a doua în 2011 (Ed. Eikon, Cluj-Napoca, *ediție critică,* cu prefață și indice de nume de același Aurel Sasu).

În esență, studiul lui Constantin Fântâneru, primul de acest gen, dar nu singurul în seria exegezei operei filosofice a lui L. Blaga (reamintim intervențiile pe aceeași temă ale lui Constantin Noica și Vasile Băncilă), pornește de la ideea că opera literară a gânditorului de la Lancrăm nu poate fi separată de cea filosofică, aceasta din urmă fiind determinantă și capabilă să ofere perspective inedite asupra fenomenului literar. Caz rar în istoria literaturii, când criticul însuși deține o cultură filosofică temeinică, exersată în exercițiul lecturii în original a clasicilor antichității, C. Fântâneru analizează textul poetic blagian pornind de la identificarea unor *filoane ideatice,* inaccesibile altfel decât prin *inițiere* și *revelație.*

Făcând apel la textele platoniciene, C. Fântâneru se oprește la dialogul *Symposion,* constatând că și după două milenii textul elen rămâne pilduitor. Analizând, de pildă, *intuiția,* este invocat Platon care afirma că aceasta se naște din spirit și dispare în spirit, fără ca, în privința cunoașterii, să fim mereu aceiași. Așadar, a învăța presupune pierderea unei cunoașteri, astfel încât „studiul" constituie o cunoștință nouă, în locul celei pierdute. În felul acesta, constată Platon, fapt întărit de exeget, ființa este *amăgită,* ea nefiind niciodată identică cu sine, iar cunoașterea pierdută, prin *destrămare,* nu poate fi înlocuită cu o cunoaștere nouă pentru simplul motiv că ea nu este aceeași, ci una asemenea ei.

Întrebările ce recurg din acest *recurs la mit* sunt nenumărate: Cum poate uitarea (*lethe*) să salveze cunoașterea? De ce realitatea nu are chip și este invizibilă? De ce, în neîntrecuta-i scurgere, devenirea nu poate deveni realitate?

Răspunsul platonician îl găsim în dialogul *Timaios:* focul seamănă cu focul, dar nu e *foc,* la fel pământul, aerul etc. Dar *devenirea* cu ce se aseamănă? Devenirea este însuși *sufletul nemuritor.* Acesta este răspunsul

ce asociază *demonia* la doctrina reminiscenței sufletului nemuritor. Credința, susține Platon, atâta vreme cât o ai, te bucuri că o ai, dar ea nu rămâne multă vreme în suflet, ci se risipește și, continuă filosoful antic: „Credința adevărată (*orto-doxia*) îndeamnă la cercetare și căutare și este calea de apropiere față de sufletul nemuritor."

În mod semnificativ, constată C. Fântâneru, doctrina creștină întemeiată pe *credință* a preluat acest concept, conferind ființei umane capacitatea de a ieși din devenire, prin stăpânirea puterilor statornice ale spiritului.

Așadar, dacă gândirea raportează ființa la copia ființei eterne, la fel, devenirea nu este decât o gândire *probabilă,* o imagine asemănătoare a ființei eterne. Iar concluzia este că intuiția esenței lucrurilor se face printr-o poveste (*doxa, mythos*), aflată foarte aproape de adevăr. Și, cu aceasta, ne apropiem de esența tezei lui C. Fântâneru. Încercând să aflăm semnificația *devenirii,* ne întoarcem inevitabil la mituri, *apropiate* cunoașterii raționale, dar deosebindu-se prin caracterul de probabilitate. Este aici o luptă între *rațiune* – ușor de zdruncinat – și *credință* (esența creștinismului) situată deasupra rațiunii, cel puțin prin caracterul dogmatic.

În acest fel, ajungem și la *gândirea mitică,* alta decât cea *rațională,* ce caută în mit o plăsmuire probabilă. Aplicată la conceptul devenirii, gândirea mitică oferă un punct de contact cu cosmosul vizibil, altfel decât prin *discernământul rațional,* ci *intuitiv,* prin căutarea invizibilului. Gândirea mitică, în viziunea lui C. Fântâneru, desprinde, din multitudinea de imagini ce animă spațiul vizibil, elementul invizibil, ce se află în lumea de dincolo. Pentru a vedea adevărata lume de dincolo, se face apel la metafizică, la credință. Dacă rațiunea este apanajul zeilor, omul nu are acces decât la gândirea mitică, identificată în creștinism cu *credința,* iar în epoca modernă, laică și secularizată, cu *intuiția.* În limbaj filosofic, Lucian Blaga transpune gândirea mitică în *cunoaștere luciferică,* utilizând ca pe o unealtă metafizica. Mai mult, exegetul blagian vorbește și de o gândire mitică de origine folclorică, termen menit să reabiliteze gândirea mitică, eliberând-o de dogma creștină și conferindu-i atributele analizei raționale.

În ce privește modul de interpretare a atitudinii *poetului* Lucian Blaga față de mit, fenomen distinct de percepția filosofică, C. Fântâneru identifică o stare de *aporie,* respectiv de secare a intuiției, corespunzătoare unei cunoașteri metafizice incomplete și înlocuirea cu un sentiment de neputință, de incapacitate a spiritului de a intui adâncimea cunoașterii. Termenul aporie, aplicat inclusiv emoțiilor de tip aporetic, se traduce, în limbaj comun, printr-un sentiment de nevrednicie în fața identificării, în artă, a „adevărului" și „frumosului". Această cădere (în greacă *aporia* înseamnă *lipsă de rod*) este o atitudine comună epocii moderne, susține C. Fântâneru, iar metoda regenerării o constituie apelul la gândirea mitică, singura capabilă să releve *calea dreaptă* și, indirect, *mitul.*

Nu întâmplător, C. Fântâneru identifică, pe un plan central al creației blagiene, cunoașterea metafizică. Metafizica onferă creației lirice un suport ideatic, în vreme ce arta oferă instrumentul de abordare, respectiv gândirea mitică. Stările aporetice, asociate „existenței întru mister și relevare", sunt, până la urmă, benefice, în măsura în care conduc, treptat, spre o cunoaștere de tip metafizic, asociată de Lucian Blaga cu o „fecunditate creatoare".

Există, deci, două tipuri de *stări aporetice: tragismul* (pierderea) cunoașterii și *sleirea* fecundității. În lipsa altor filoane spirituale, poetul este „nevrednic", sau, cum spune C. Fântâneru, cuprins de starea aporetică. În plan comun, aporia este echivalentul pierderii credinței.

→

Explicitarea implicitului

Cristina ŞTEFAN

Imaginţi-vă că aveţi ocazia de a vă afla la o agapă alături de doi profesori, colegi de peste 30 de ani la Facultatea de Filosofie, pe care îi putem identifica după iniţialele cursurilor în care sunt specializaţi: filosofia modernă – **FM** şi logică filosofică – **LF**. Ei împărtăşesc bucuria de a avea prilejul să discute *mai de la suflet la suflet.* Rezultatul este cartea *Laudă Icoanei,* publicată de acad. Vasile Tonoiu la Editura Academiei Române în 2011.

Conversaţia se articulează prin rigoare. În primul rând este precizat sensul termenului *icoană* – imagine sacră, mijloc de comunicare vizuală a realităţii invizibile divine. Apoi, dialogul se desfăşoară într-un plan pe care l-am putea numi, urmând chiar o sugestie din carte, cel al *Lumii a treia* a lui Popper, adică o lume a produselor minţii omeneşti. Suntem preveniţi că, în tradiţia ortodoxă, pictorul de icoane nu este doar un executant talentat, ci un om cu o anumită ţinută spirituală, apropiat de arta sa, prin rugăciune şi asceză.

Interlocutorii evită cu prudenţă controversele hermeneutice purtate în jurul idolatriei, nu polemizează şi nu caută contradicţiile în discursul despre icoană. Dialogul lor se armonizează pe dimensiunea complementarităţilor, a continuităţilor care întregesc tabloul ideatic.

Abordarea teologiei icoanei este generoasă, de la Ioan Damaschin, Dionisie Areopagitul, la Leonid Uspensky. Cu nimic mai prejos este prezentat iconoclasmul filosofic, de la Platon şi Aristotel la Pascal, Hegel şi Kant. Cinefilii vor întâlni cu plăcere trimiteri la filmele lui Tarkovski, iubitorii de arte plastice vor aprecia referirile la Nicolae Grigorescu şi Gheorghe Tattarescu.

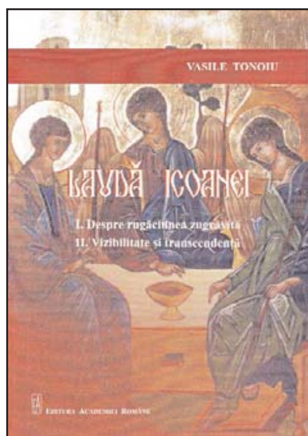
Treptat se configurază o lucrare amplă, în structura căreia sunt delimitate două părţi: *Despre rugăciunea zugrăvită* şi *Vizibilitate şi transcendenţă.*

Icoanele au avut de-a lungul timpului un impact important asupra înţelegerii condiţiei umane, îndeplinind simultan mai multe funcţii. Printre acestea, funcţia contemplativ-cognitivă, funcţia de mediere între transcendenţa divinităţii şi imanenţa lumii, funcţia de instruire religioasă, cea educativă, în general.

În acest sens, profesorul FM îl invocă pe Ioan Damaschin: „Întreaga sa iconografie mi-ar plăcea s-o proiectez pe fundalul unei mărturisiri memorabile despre rolul educativ şi haric al icoanei. *Nu am prea multe cărţi, spune Damaschinul, şi nici nu am timp liber pentru a citi; intru însă în biserică, spitalul obştesc al sufletelor, înăbuşit de gânduri ca de nişte spini; podoaba picturii mă atrage să mă uit, îmi desfată vederea ca o livadă şi, pe nesimţite, gloria lui Dumnezeu pătrunde în suflet...”* (p. 171)

Profesorul LF invocă o frază celebră a lui Dostoievski: *Frumuseţea va salva lumea.* „Icoana transmite frumuseţea şi slava divină cu mijloace materiale, vizibile cu ochii trupeşti. Ea îndeplineşte astfel şi un rol ziditor.” (p. 192)

Dacă urmăm constatarea Sfântului Ioan Damaschin, după care „orice chip este descoperirea şi arătarea celor ascunse” (p. 72), marea încercare este aceea de a ne plasa în orizontul spiritual de înţelegere al „chipurilor existenţei care se regăsesc pe ele însele în om” (p. 72).

Decodarea semnificaţiilor trimite mai degrabă spre intuitivitate, spre o detaşare reflexivă faţă de context, o deschidere creativă care să nu spulbere misterul, cum ar spune Blaga.

Profesorul LF oferă o precizare sintetică: „Categorial, să zicem, catolicului i-ar servi drept model ideea de stat, protestantului ideea de libertate individuală, iar ortodoxului ideea de organism. În ordodoxie, biserica este privită ca un *organism,* ea are un aspect cosmic. Aici credinţa nu trebuie impusă *cu ispita unor străluciri exterioare sau cu forţa argumentului, nici moşită ca un făt neisprăvit. Ea are un destin de creştere ca al plantei. Sămânţa aruncată nu trebuie desfăcută cu cuţitul ca să încolţească şi nici conjurată cu silogisme ca să prindă rădăcini* (*Spaţiul mioritic*)” (p. 114).

Cititorul sceptic ar putea întreba: Ei bine, dar care este actualitatea temei?

Răspunsul îl putem desprinde printre cele afirmate de profesorul FM:

„Civilizaţia noastră se expune riscului unei dictaturi vizuale devastatoare. Există însă imagini şi imagini. (...) Spre deosebire de idol şi fantasmă, imaginea autentică reflectă fiinţa. În mod esenţial haotic şi gol, răul se manifestă prin iluzie, simulacru şi idol; toate acestea se constituie într-o imagistică anti-iconică. Mai curând decât o *civilizaţie a imaginii,* pe care o critică atât de facil *moraliştii culturali,* civilizaţia noastră este una a omului desfigurat şi rănit; el multiplică imaginile în căutarea Icoanei dintâi, imprimată de creatorul său ca chip şi asemănare.” (p. 214)

Pare deci salvator să avem răbdarea de a face distincţii, de a selecta din avalanşa de informaţii, inclusiv dintre cele de factură vizuală, pe acelea care ne apropie de esenţa existenţei în dimensiunea ei vulnerabil umană. Putem experimenta o încercare de a evada din realitatea constrângătoare spre o realitate revelată, de a aspira spre Frumuseţea spirituală.

Desigur, ceea ce ne dorim este să avem norocul de a-i mai surprinde pe cei doi profesori la o nouă agapă.

Opusă aporiei este *devenirea,* respectiv situaţia când, din interior sau din afară, spiritul este fecundat cu puteri ce nu sunt accesibile în mod curent fiinţei destinate trecerii. În esenţă, devenirea indică legăturile neştiute, *iraţionale,* ale trupului cu legile universale ale vieţii. Această „organicitate iraţională”, cum o numeşte Blaga, poartă la C. Fântâneru denumirea de „divinitate metafizică”, respectiv, mărturisirea unei foste comuniuni cu divinitatea (de tip creştin). Prin „har” şi „minune”, ambele forme ale *devenirii,* este postulată teza „eternei întoarceri”, fertilă atât pentru creaţia lirică, dar şi pentru construcţia filosofică.

Pornind de la aceste observaţii, C. Fântâneru propune un concept metafizic original pentru interpretarea termenului de Marele Anonim, propus de L. Blaga în studiul *Cenzura transcendentă* (1934). Mitologicul personaj Marele Anonim, prezent inclusiv în trei volume de versuri (*În marea trecere,* 1924, *Lauda somnului,* 1929, şi *La cumpăna apelor,* 1933) nu este, în opinia lui C. Fântâneru, decât un *nume* menit să ascundă urmele trecerii divinităţii prin lume. Nenumărate sunt argumentele în acest sens, iar exegetul nu ezită să invoce chiar şi „caracterul nietzschean” al poziţiei lui L. Blaga faţă de creştinism: „Un nemărginit orgoliu străbate lirica poetului român, dar şi o înaltă demnitate. Atitudinea sa pare că este a unui arhanghel, care nu crede în visări, urmăreşte semnele prezenţei lui Iisus, le interpretează şi le adună halucinant...” (op. cit. p. 46).

Părăsind, aşadar, *revelaţia,* făcând apel la „gândirea mitică”, atât cât îngăduie „frâna transcendentă”, L. Blaga converteşte misterul în „fior existenţial”.

În mod semnificativ, C. Fântâneru plasează convertirea misterului în orizontul mitic al satului tradiţional. În acest fel, Marele Anonim este chiar Balaurul din poveşti, care răpeşte fetele pentru a rodi viaţă. Balaurul, asemeni Marelui Anonim este, susţine C. Fântâneru, împăratul veşnic, „cumpăna dintre viaţă şi moarte” (op. cit., p. 52), prezent în peisajul spiritual tradiţional românesc şi convertit în *taină.*

O altă înfăţişare a Marelui Anonim este cea *demonică.* În viziunea blagiană, Demonul, adesea ilustrat sub înfăţişarea lui Lucifer (în poemele „Zamolxe”, 1921, şi „Pustnicul”), este mai mult om decât Dumnezeu, dar înstrăinat de lume din cauza propensiunii sale către absolut. Demonul are ca principală menire aceea de *a păstra misterul,* dar în acelaşi timp este aliatul omului, câtă vreme smulge de la zei şi face cadou omului *arta, creaţia.* Prin artă, omul îl provoacă şi chiar îl imită pe Demiurg.

Cu o forţă de sugestie extraordinară, C. Fântâneru descifrează mecanismul subtil al artei ca pe o concesie făcută de Divinitate omului: „Ce ar face Dumnezeu dacă omul ar muri? Iată o întrebare doar aparent rilkeană. Dumnezeu trăieşte prin arta şi cultura omului” (op. cit., p. 71).

Privit, aşadar, prin prisma *gândirii mitice,* destinul umanităţii este legat deopotrivă de forţe antagonice, de iubire, dar şi de ură, de bucurie, dar şi de pasiuni frauduloase, mortale, toate la un loc dovedind că „tristeţea metafizică” este indispensabilă antropologiei.

Răul, sau forma sa transcendentă, *aporia,* este prezent în lume pentru a-i reda fiinţei umane demnitatea. Acestea sunt coordonatele pe care L. Blaga îl plasează, în opinia lui C. Fântâneru, pe Marele Anonim, fiinţă mitică ce are rolul de a converti răul imens al lumii. Amestec de *bine* şi stârniri demonice, Marele Anonim blagian are menirea de a păstra intactă „rânduiala cosmică”.

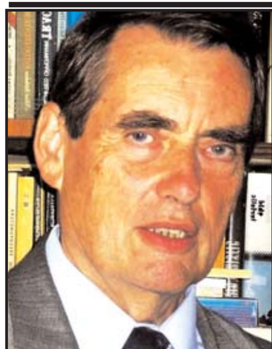
Privită din această perspectivă, creaţia blagiană poate fi interpretată şi ca o formă de *impas a destinului creator.* Filosoful plasează fiinţa umană în zona unei transcendenţe inaccesibile şi inconvertibile (v. *Geneza creaţiei şi sensul culturii,* p. 196). Or, arta este echilibru, „dozaj polar”, iar nu o serie de „cuvinte abstracte”, ca într-un comunicat suprarealist. Estetica blagiană, şi cu deosebire creaţia sa lirică, este *spirit, mister şi magie,* ingrediente identificate de C. Fântâneru în noţiunea de gândire mitică. „Viziunea magică a cosmosului se aşterne firesc peste vechile semne, ce aşteptau să li se dea vibraţia încărcăturii lor mitice. Sublimarea folclorului este marea izbândă a poeziei lui Lucian Blaga”, conchide C. Fântâneru.

Ca o concluzie, studiul lui C. Fântâneru despre Lucian Blaga umple un gol în exegeza românească. Revelarea izvoarelor creative prin asocierea cu „gândirea mitică”, căutarea în surse ce par *sleite,* cum este privit azi folclorul, a unor semne şi intuiţii metafizice, şi, mai ales, relevarea fiorului *orto-doxiei,* fac din acest studiu, în ciuda unor inevitabile şi uşor remediabile ezitări, o ipoteză de luat în seamă. Scris în alte vremuri, sau reluat de pe poziţii mai aşezate, ar fi putut constitui pentru multe generaţii, modelul de critică aplicată, care a lipsit generaţiei postbelice.

(Comunicare la *Sesiunea Internaţională „Omul şi societatea”. Perspective Teoretice şi Didactice,* 26 mai 2012, la Biblioteca Judeţeană „Dinicu Golescu”, Piteşti.)

Homo sapiens

Opțiunea pluralistă și progresul

Dan D. FARCAȘ

Scriam în articolul precedent al acestui serial consacrat *cunoașterii exercitate de Homo Sapiens,* că un om rațional se confruntă adesea cu existența mai multor teorii sau viziuni asupra unui anumit domeniu, neavând motive temeinice să înlăture niciuna dintre ele. În astfel de cazuri este bine ca el să adopte *opțiunea pluralistă,* adică, atunci când va elabora metode sau previziuni, să ia în considerare *toate* teoriile și viziunile disponibile, folosind în rationa-mentele sale *toate* adevărurile relevante pe care acestea i le pun la dispoziție (chiar dacă unele se contrazic). Această atitudine este opusă *monismului,* prin care cineva se atașează (evident, pe criterii subiective) doar de o singură viziune sau teorie.

Opțiunea pluralistă a fost recunoscută, treptat, drept promotoare a *progresului,* în domenii dintre cele mai diverse ale vieții sociale. În secolul XX a devenit clar, din păcate după sacrificiul a milioane de vieți, că economia concurențială, bazată pe o pluralitate de viziuni și inițiative, progresează mai rapid decât un sistem dirijist, care crede că deține adevărul ultim privind economia. Acum a devenit în sfârșit clar că o țară guvernată de o singură ideologie, de un singur partid, sau de o singură ierarhie religioasă, merge implacabil spre totalitarism, dictatură, intoleranță, sfârșind în teroare și stagnare. Am asistat în secolul trecut la un recul timid al modului de gândire „tribal", care generează, de pildă, naționalismul șovin, întrucât din ce în ce mai mulți oameni se simt „cetățeni ai Pământului", membri ai unei familii care prețuiește în mod egal toate culturile. Acum a devenit clar că diversitatea etnică sau religioasă a unei țări – opusă asimilării forțate – poate fi un atu important, dacă este bine pusă în valoare. Avantajele pluralismului cultural nu mai au, din fericire, nevoie de argumentare. Pluralismul în știință a început să fie înțeles deja, în general, de cercetătorii de vârf, deși este absent deocamdată la nivelul școlii, unde se practică mitul „științei unice", sub pretextul de a nu forța spiritul încă plăpând al elevilor. Dincolo de un început vag de ecumenism, va mai trebui conștientizată în viitor superioritatea drumului plural către cele sacre. O problematică interesantă și deschisă o reprezintă și nevoia de pluralism în morală și etică.

Ca un exemplu pentru cele de mai sus, ne putem gândi că noi suntem în fericita situație de a profita de pluralitatea unor teorii medicale atât de diferite, cum sunt cele europene (marcate de cartezianism, anatomism, chirurgie, chimie etc.), chineze (echilibrul energetic „yin-yang", acupunctura etc.) sau indiene (de pildă ierarhia de „ceacre" din yoga). Dacă susținătorii acestor teorii medicale ar fi fost izolați în urmă cu mai multe secole (exilați, de pildă, pe planete diferite din Univers), aproape sigur fiecare ar fi continuat să-și aprofundeze achizițiile anterioare, fără a fi fost însă în stare să le descopere pe ale celorlalți. Prezența simultană a acestor viziuni în știința medicală contemporană este, în schimb, un factor deosebit de stimulator pentru progres. Dar dacă în viitor, în urma unor „mari sinteze", actuala pluralitate a abordărilor medicale ar dispărea, ar exista riscul încetinirii, dacă nu chiar al stagnării evoluției medicinei.

Un alt exemplu: dacă, în urmă cu multe secole, pictura japoneză ar fi fost izolată de restul lumii, pe vecie, și cea europeană la fel, fiecare s-ar fi considerat suficientă sieși, perfecționându-și tehnicile (unii cele pe care le știa Hokusai, ceilalți cele pe care le știa Rembrandt), fiind incapabile să descopere vreodată modalitățile, viziunile și valorile celeilalte. Confruntarea lor a însemnat în schimb o șansă imensă, care și-a arătat roadele în timp.

Ne mai putem pune tulburătoarea întrebare: ce s-ar fi întâmplat dacă omenirea ar mai fi zămislit și alte civilizații, la fel de avansate precum cele menționate și care să fi avut, fiecare, șansa unei evoluții separate, neperturbate, până la maturizare? Poate incașii, aztecii ori maiașii nu erau foarte departe de acest stadiu. Oare câte viziuni alternative potențiale au fost pierdute pentru totdeauna prin nimicirea acestor muguri de cunoaștere?

Pluralismul este, așadar, principalul motor al progresului, al evoluției, iar monismul cel al consolidării stării de fapt. Lucian Blaga a observat că pluralismul sau monismul (el se referea, în sens strict, la gândirea dialectică sau nedialectică) reprezintă o chestiune de „stil", caracteristic unei epoci sau alteia. Modul pluralist – spunea el – este specific momentelor de transformare, de evoluție, în timp ce monismul, sau „raționalizarea pe calapodul identității pure" se întâlnește în epocile de accentuare a conservatorismului. Fără îndoială, Blaga a sesizat un fenomen real, doar că binomul cauză-efect ar putea fi văzut și în sens invers: pluralismul generează progres, iar monismul conservatorism.

Dar, pe lângă acest *pluralism extern,* există, probabil în mintea fiecărui om, și un altul, poate încă mai important, și anume, un *pluralism intern.*

Acum trei sute de milioane de ani, strămoșii noștri posedau un creier de reptilă, dotat cu un repertoriu perfect de instincte pentru vânătoare, supraviețuire, perpetuarea speciei etc. Când din acești strămoși s-au născut primele mamifere, natura n-a renunțat la nimic din achizițiile deja verificate ca utile, ci doar le-a adăugat componente noi. Peste creierul de reptilă a clădit

un etaj suplimentar, destinat emoțiilor, tandreței și altor funcții care caracterizau, în plus, noile creaturi. Când, după alte nenumărate avataruri, o ramură a mamiferelor s-a constituit în specia umană, s-au păstrat din nou toate vechile structuri cerebrale, adăugându-li-se încă un etaj, deosebit de voluminos, găzduind, între altele, zonele vorbirii, iar ulterior pe cele ale raționamentelor abstracte. În rezolvarea unei probleme complexe, creierul uman utilizează, în paralel, toate tipurile menționate de instrumente de cunoaștere: moștenite sau dobândite, inconștiente sau conștiente, nonverbale sau verbale, colocviale sau logice. Spuneam într-un alt articol că putem grupa cu folos aceste instrumente pe trei paliere: *nonverbale* (dintre care unele acționează inconștient), *verbale* (colocviale) și *logice* (concepte, simboluri etc.). Logica ori matematica pot lucra corect doar pe acest din urmă palier, dar gândirea autentică are nevoie de toate trei.

Oricât ar fi de ascuțite instrumentele cunoașterii noastre, oricât de mari ar fi avantajele pe care ni le aduc, fiecare dintre ele este marcat de limite ale minții omenești. Unii consideră că lucrăm corect, în cunoașterea realității, doar atunci când folosim judecăți logice ori formule matematice, pe cât posibil în interiorul unei teorii științifice. Alții cred că revelația poate duce pe unii aleși direct la adevărul ultim. Am argumentat în articolele precedente de ce nu sunt de acord cu aceste viziuni. Niciun instrument al cunoașterii nu este perfect și niciunul nu le poate suplini pe deplin pe celelalte. Marele avantaj al gândirii umane este însă că le poate folosi pe toate *simultan,* luminând realitatea din unghiuri diferite, adesea complementare. În felul acesta, cunoașterea este mai bogată, chiar dacă rămâne limitată și omenească.

În funcționarea minții, aceste instrumente pot intra în competiție (când se contrazic), în cooperare (când constatările lor coincid), ori se pot subordona ierarhic (de pildă, unui adevăr cu autoritate sau generalitate mai mare). Astfel ele se controlează și se sprijină reciproc, ceea ce permite ansamblului să depășească limitele fiecărui instrument individual, evitând astfel multe dintre capcanele care pândesc cunoașterea. Ochiul drept controlează ceea ce vede ochiul stâng, pipăitul controlează văzul, cunoștințele geometrice controlează iluziile optice, măsurătorile controlează valabilitatea teoriilor ș.a.m.d.

Creația, gândirea, decizia responsabilă umană sunt rezultatul utilizării simultane, ca printr-o opțiune pluralistă „internă", a tuturor instrumentelor minții: înnăscute sau dobândite, inconștiente sau conștiente, nonverbale sau verbale, colocviale sau logice. Prin contrast, *inteligența* acționează adesea monist, doar pe palierul logic al cunoașterii, putând fi, în bună măsură algoritmizată, transpusă în programe de calculator și încredințată mașinii. Acesta este și motivul pentru care surprinzător de multe probleme pe care oamenii știu să le rezolve nu pot fi transferate informaticii.

Gândirea creatoare, divergentă, nonconformistă, responsabilă, este singura capabilă să spargă „hipnotismul cultural" și să instituie noi modele, teorii și viziuni, deci, în ultimă instanță, *progresul.* Gândirea astfel definită aparține, într-o perspectivă previzibilă, doar omului, fiind bazată pe pluralitatea, diversitatea, motivarea și interrelaționarea adevărurilor care acționează în mintea creatorului. Tocmai prin acest pluralism intern, omul este superior oricărui animal, dar și oricărui automat, chiar dacă acesta lucrează cu mii de miliarde de operații pe secundă.

Trebuie subliniat că pluralismul „intern" nu este unul aritmetic. Între instanțele eterogene ale minții se instituie, așa cum aminteam mai sus, relații complexe de competiție, cooperare și organizare ierarhică. Pentru a realiza sinergia componentelor, trebuie îndeplinite și alte câteva condiții, între care: o comunicare internă perfectă și o unică ierarhie, care să nu se transforme însă în dictatură (o dublă ierarhie ar duce la dedublarea personalității, iar o „dictatură" la monism).

În cazul pluralismului „extern", structurarea componentelor este la fel de importantă ca și în pluralismul „intern"; între altele, trebuie asigurate mijloacele prin care viziunile alternative să poată comunica în mod eficace între ele și trebuie asigurat și un factor „coordonator" (ori chiar o ierarhie) într-un mod similar cu cel din mintea omenească.

Omul creativ beneficiază așadar de un *dublu pluralism:* de pluralismul „intern" al folosirii simultane a instrumentelor cunoașterii de pe cele trei paliere, dar și de pluralismul „extern", constând în primul rând din acceptarea și folosirea cât mai completă a paletei teoriilor și viziunilor alternative asupra realității.

Atitudinea diametral opusă este *dublul monism* al celui care, de pildă, pe de o parte, respinge nonverbalul, disprețuiește metafora, valorile și afectele, recunoscând doar legitimitatea a ceea ce se poate supune logicii, matematicii, algoritmilor, iar pe de altă parte se atașează doar unei singure teorii sau viziuni asupra lumii. Un asemenea om poate va consolida și reconfirma cunoașterea existentă, dar nu va fi niciodată în stare să contribuie la un progres autentic.

Mihai Eminescu, trăitor și apologet al ortodoxiei (II)

Stelian GOMBOȘ

Moralitatea este pentru suflete identică cu sănătatea pentru trup!

Pasiunea națională și socială a scriitorului venea din dorința de a-i vedea pe români ieșiți din starea nenorocită în care se aflau: *„Populația rurală, în marea ei majoritate, mai ales cea depărtată de târguri, n-are drept hrană zilnică decât mămăligă cu oțet și cu zarzavaturi, drept băutură spirt amestecat cu apă. Trăind sub un regim alimentar așa de mizerabil, țăranul a ajuns la un grad de anemie și slăbiciune morală destul de întristătoare. Chipul unui țăran român, om de țară, trăit în aer liber, seamănă cu al uvrierului stors de puteri din umbra fabricilor. Cine a umblat prin satele noastre, mai ales prin cele de câmp și de baltă, a putut constata că de-abia din trei în trei case se găsește câte o familie care să aibă un copil, mult doi, și aceia slabi, galbeni, lihniți și chinuiți de friguri permanente."*

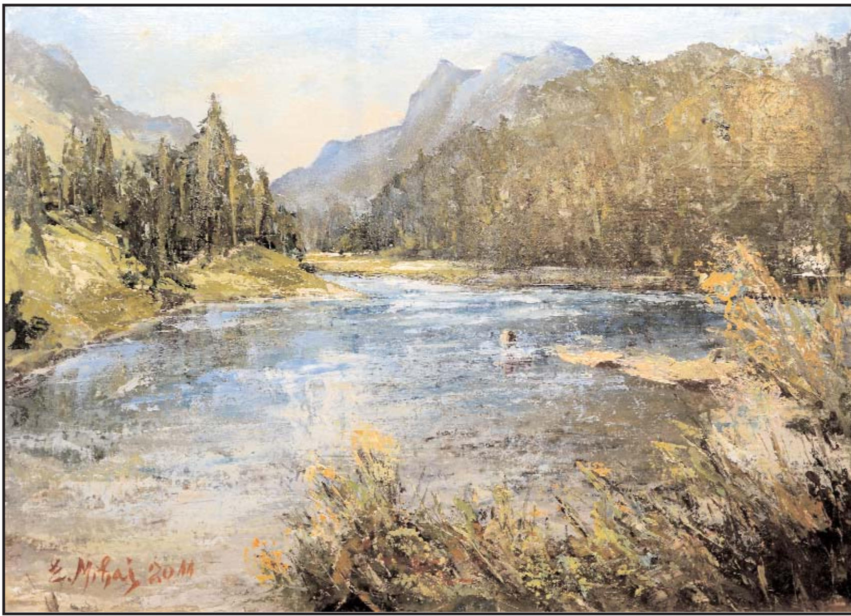
Educația poporului constituia în gândirea eminesciană un pilon de sprijin pentru societatea românească. Instrucția publică are în vedere și integritatea morală a cetățenilor, pentru că *„moralitatea e pentru suflete identică cu sănătatea pentru trup. Un popor imoral este fizic nesănătos sau degenerat".*

Fața de calamitățile fizice cu care se confruntă adeseori țara întreagă, dar care se răsfrâng mai cu seamă asupra celor săraci, pericolele pe care le reprezintă oamenii corupți, vicleni, superficiali sunt mult mai mari și descurajatoare pentru contribuabilul român: *„Între caracter și inteligență n-ar trebui să existe alegere. Inteligențe se găsesc foarte adesea, caractere, foarte arare. Ceea ce trebuie încurajat într-o societate omenească sunt oamenii de caracter. Energia centrului lor de gravitate și dreapta ascensiune a liniei lor de mișcare trebuie descărcate de greutăți prea mari. Precum Arhimede cerea un punct fix, pentru a ridica cu pârghia lumea din țâțâni, astfel caracterele tari și determinate sunt (ilizibil) împrejurul căreia se-nvârt lucrurile lumii. Este drept că ele adeseori sunt rezultatul mișcării sociale."*

Schimbând acum registrul discuției noastre, mă întreb și vă întreb: Cum mai este receptat, tratat și abordat astăzi Mihai Eminescu? Așa cum spunea într-un interviu criticul literar Felix Nicolau, Mihai Eminescu este respectat și amintit doar de zilele nașterii și morții sale, dar mai rău decât atât este faptul că în ultimii ani s-a pus accentul pe omul Mihai Eminescu mai mult decât pe opera sa. Ce mai știe generația de azi despre cel numit șablonard *„poetul nepereche al literaturii române"* și *„poetul național al românilor"*? Citeam recent niște păreri ale unor tineri prin unele spații virtuale de dezbatere – deloc de neluat în seamă – potrivit cărora Mihai Eminescu ar fi mult mai prețuit ca scriitor dacă nu li s-ar băga „pe gât" elevilor prin programa școlară. Dacă ar fi să luăm de bun faptul că tot ceea ce este obligatoriu este automat și rău, probabil ar trebui să trecem tot ce este de învățat în școală la capitolul „facultative", că doar la ce bun atâta efort! Nu părerile acestea sunt motiv de îngrijorare, ci rolul dascălilor. Cât de fără vocație trebuie să fie niște profesori de limba și literatura română pentru ca Mihai Eminescu să le devină indezirabil și nesuferit elevilor? Când astfel de profesori nu au știința de a provoca dragostea de lectură la cei tineri, chiar în condițiile ispitind la a nu citi din lumea de azi, ar fi de preferat ca din mâinile lor să iasă niște elevi care să vorbească și să scrie corect în limba română. Dar știm că nu e chiar așa. De aceea, trecând peste orice vină de o parte ori de alta a catedrei, este important ca Eminescu să fie citit, pentru că are meritul mai presus de orice de a fi turnat în cele mai frumoase forme limba noastră.

Prin urmare, altfel, s-ar cădea să ne amintim de Mihai Eminescu nu doar într-un mod și într-un cadru festivist, de ziua lui, ci recitindu-i o poezie, pentru a ne da seama de ce este un geniu. Iar dacă, de bine, de rău, opera sa poetică încă este cunoscută, în schimb, articolele de ziar îi sunt știute mai mult de specialiști, de criticii literari și de o mână de oameni pasionați. Interesant ar fi să mai facem un salt: de la cunoașterea numai a *Luceafărului* și a *Scrisorii III* la articolele lui de presă. Poate va fi mai greu acest lucru, publicistica sa fiind strânsă în volume uriașe pe care nu le are oricine în casă, dar cu siguranță le-am găsi în orice bibliotecă, iar efortul ne-ar fi răsplătit de însăși lectura textului.

Prezentându-și ideile polemic, ca expresie a unui spirit dinamic, Mihai Eminescu arată o cuprinzătoare privire de ansamblu asupra lumii, fiind mereu preocupat de evoluția societății moderne românești. Printre tezele fundamentale ale gândirii eminesciene cu privire la națiunea română, exprimate în articole de ziar, se află chestiunea unirii, situația păturilor sociale în procesul de trecere la o societate modernă, dar și evoluția noastră istorică privită în raport cu așezarea străinilor în teritoriile românești. Mihai Eminescu a iubit România și, ca oricărui romantic, totdeauna trecutul i-a părut mai frumos, mai plin de oameni mari, de figuri aureolate de vitejie și eroism. De aceea, vorbind despre poporul român, se vede în textele lui totdeauna o undă de durere când se raportează la prezent și o înflăcărare când își amintește de marii bărbați ai istoriei noastre: Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul.

Uimit de vastitatea unei minți atât de sclipitoare, Nicolae Iorga scria în anul 1934: *„Mihai Eminescu stăpânea cu desăvârșire cunoștința trecutului românesc și era perfect inițiat în istoria universală, nimeni din generația lui n-a avut în acest grad instinctul adevăratului înțeles al istoriei, la nimeni până la el nu s-a prefăcut într-un element permanent și determinant al întregii lui judecăți."*

Trecând acum, într-un alt registru al dezbaterii noastre, vom susține și remarca faptul că *„în cultura lumii, locuim eminescian"*, după cum spunea profesorul de limba română Costel Zăgan, iar poetul Mihai Robea ne atenționează că *„vom exista atâta timp cât îl vom apăra pe Mihai Eminescu"*, subliniind necesitatea raportării noastre identitare și la dimensiunea Eminescu. În această dimensiune este cuprinsă și relația marelui poet cu Ortodoxia, cu Biserica, contestându-i-se nejust sau, dimpotrivă, exage- rându-i-se deseori legătura, preocuparea pentru religie, pentru credința ortodoxă. Dincolo de toate aceste opinii, până la urmă firești când discutăm despre un geniu, strălucește imperial adevărul: Mihai Eminescu și familia lui au trăit în credința ortodoxă.

Numai zelul sincer și iscoditor al unor cercetători responsabili au scos la lumină, după multe decenii de ignorare sau interesate omiteri, adevăruri nespuse despre poetul nepereche, scos programatic din conștiința multor generații de români. Lor trebuie să le mulțumim pentru faptul că astăzi putem afirma, cu probe, că familia Eminescu a avut dintotdeauna o profundă credință ortodoxă și o strânsă legătură cu Biserica neamului, poetul însuși reflectându-le cu scânteierea geniului în multe dintre creațiile sale.

Despre unchii și mătușile din mănăstiri ale lui Mihai Eminescu

Aflăm, așadar, din studiile unor savanți eminescologi, precum profesorii Nae Georgescu sau Theodor Codreanu, ca să-i pomenim acum doar pe cei din ale căror cercetări am extras informațiile ce urmează, că, de pildă, din familia poetului Eminescu au ales drumul slujirii lui Dumnezeu mai mulți membri. Astfel, doi frați și trei surori ale mamei poetului, Raluca Eminovici, au intrat în călugărie. Este vorba despre Calinic și Jachift, ultimul fiind chiar stareț, și de Fevronia, Olimpiada și Sofia, toate călugărițe la Mănăstirea Agafton, iar o altă soră a mamei lui Mihai Eminescu, Safta, avea o fiică, Xenia, care s-a călugărit și ea tot la Agafton. De altfel, Mihai Eminescu, în copilărie, cum arată profesorul Nae Georgescu, mergea foarte des la Mănăstirea Agafton, unde rămânea cu săptămânile, participa la viața de obște, asculta povești, cântece și întâmplări povestite de călugărițe, iar mătușa Fevronia l-a ajutat chiar să descifreze alfabetul chirilic și i-a înlesnit accesul la cărțile și manuscrisele din mănăstire. La rându-i, maica Olimpiada Jurașcu, stareța de mai târziu a mănăstirii, l-a urmărit aproape toată viața pe poet, interesându-se la un moment dat de cumpărarea unei case în Botoșani pentru Mihai și sora sa, Harietta, care îi îngrijea sănătatea.

Despre spovedirea și împărtășirea de la Mănăstirea Neamț

Tot cercetătorul Nae Georgescu vorbește într-unul dintre studiile sale despre un episod mai puțin cunoscut din viața lui Eminescu, care la rândul lui atestă trăirea în comuniune creștină a poetului și primirea Sfintelor Taine. Este vorba de anul 1886, când Eminescu se afla la Mănăstirea Neamț de Sfinții Mihail și Gavriil, unde a cerut să fie spovedit și împărtășit de preot. Consemnarea preotului referitoare la acest moment a fost făcută cunoscută de către profesorul Paul Miron și citată de Nae Georgescu. Iată ce scria la vremea respectivă preotul: *„Pe ziua de Sfinții Voievozi în anul 1886 m-au chemat la M-rea Neamțu, la bolniță, și l-am spovedit și l-am împărtășit pe poetul M. Eminescu. Și au fost acolo Ion Gheorghiță, din Crăcăoani, care acum este primar. Iar Mihai Eminescu era limpede la minte, numai tare posac și trist. Și mi-au sărutat mâna și mi-au spus: Părinte, să mă îngropați la țărmurile mării și să fie într-o mânăstire de maici, și să ascult în fiecare seară ca la Agafton cum cântă Lumină lină. Iar a doua zi…"*

Aici textul se întrerupe, pentru că pagina următoare a cărții de rugăciuni pe care își făcuse însemnarea preotul s-a pierdut. Au rămas vii în schimb ecourile vibrante ale trăirilor din mănăstire ale poetului în sonetul *Răsai asupra mea,* de pe la anul 1879, din zona manuscris a cunoscutei *Rugăciuni,* cum spune domnul profesor Nae Georgescu: *„Răsai asupra mea, lumină lină,/ Ca-n visul meu ceresc deodinioară…"*

→

Ev Mediu la Dunărea de Jos (II)

Acad. Răzvan THEODORESCU

Apariţia în secolul al XIV-lea a unei puteri voievodale, înconjurate de la începuturile ei încă de un fast care va creşte în veacurile următoare, deosebind pe domn de restul feudalilor; cristalizarea şi consolidarea unei clase boiereşti care-şi va marca prin ctitorii, prin costume şi prin podoabe de preţ, depărtarea de masa poporului, înflorirea câtorva târguri şi oraşe (Câmpulung, Argeş, Târgovişte, Severin, Siret, Rădăuţi, Suceava, Baia, Roman) cu o viaţă foarte asemănătoare, la începuturile lor, cu aceea a satelor, au fost tot atâtea fenomene cu rezonanţă în sfera culturii şi îndeosebi în aceea a artei noastre medievale. Dacă, în lumea marilor stăpânitori feudali, având în frunte pe voievod, întâlnim acum, de pildă, o artă ce-şi mărturiseşte apartenenţa la o cultură superioară, cu accente specifice, dar şi cu unele elemente stilistice de caracter „aulic", internaţional, în mediile rurale şi urbane ale secolelor XIV, XV şi XVI vom constata continuitatea unui aceluiaşi artizanat – tradus în primul rând în prelucrarea lutului, a metalelor şi a ţesăturilor – pe care nu vom ezita a-l socoti, pentru satul, ca şi pentru oraşul românesc al epocii, deopotrivă, drept o manifestare de artă populară. Înglobarea creaţiei meşteşugăreşti a târgurilor şi oraşelor noastre de la începutul Evului Mediu – atât cât o cunoaştem – în sfera artei, a culturii populare, se justifică, credem, pentru acea epocă, prin absenţa unor elemente de viaţă materială urbană net deosebită de aceea a satelor contemporane, încă lacunar ştiute pe cale arheologică.

Adoptând disjuncţia firească, operată teoretic de Arnold Hauser, între „arta populară" (*Volkskunst*) şi „arta ţărănească" *(Bauern-kunst)* – cea dintâi cuprinzând o sferă mai largă decât cea de-a doua, cu deosebiri sociale nuanţate, raliind tot ceea ce nu participa direct la cultura şi arta păturilor sociale suprapuse, deci tot ceea ce era creaţie legată de simplii orăşeni, de meşteşugarii şi de negustorii de condiţie modestă, de clerul mărunt şi de ţărani –, ne este greu a vorbi, cu elemente concrete, despre existenţa unei arte şi culturi ţărăneşti distincte, în secolele XIV şi XVI, în ţările române, însă, dimpotrivă, credem a avea toate motivele pentru a admite existenţa unei arte şi culturi populare româneşti, ce evolua în aceeaşi epocă, paralel cu aceea, binecunoscută, a păturilor culte, din ce în ce mai deosebită de cea dintâi, ca urmare a preschimbărilor sociale contemporane (căci, în fond, ce altceva decât o artă de caracter net popular era aceea reprezentată, în unele oraşe moldovene, de pildă, de olăria casnică cu forme armonioase, cu un decor de caneluri, incizii, impresiuni „în ghirlandă", moştenite din Evul Mediu timpuriu sau din vremi încă mai îndepărtate, o ceramică a cărei culoare dominantă este, până către 1450, aceea cenuşie – atât de frecventă altădată în prefeudalism şi în acelaşi Ev Mediu timpuriu românesc, caracteristică în secolele XIII şi XIV unor largi zone din Europa orientală şi centrală, înlocuită apoi prin aceea roşie, comună deopotrivă oraşului şi satului, şi rămasă de atunci, în general, la un repertoriu formal, tehnic şi decorativ reîntâlnit până astăzi în arta noastră populară).

Elemente ale unei creaţii folclorice medievale, cărora li s-ar putea atribui uneori o datare relativă, încep a fi întâlnite odată cu secolele XIV–XV şi în alte domenii ce rămăseseră neştiute – până în acea epocă şi din acest punct de vedere – cercetătorului modern. Căciulile şi saricile păstorilor munteni care apar în faimoasele miniaturi de la începutul celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIV-lea din *Chronicon pictum Vindobonense;* unele tehnici de broderie populară, ca „urzitul pe creţuri" sau unele piese de costum ca „ceapsa", purtată de femeile din părţile muntoase ale Banatului şi Haţegului – întâlnite mai întâi în costumul feudal, iar mai apoi în cel popular din Europa centrală şi apuseană, după secolele XII–XIII şi care par a fi fost cunoscute în Transilvania medievală –, prima fiind adoptată în costumul popular de la sud de Carpaţi prin veacurile XIV–XV; unele structuri foarte simple de biserici de lemn – de felul bisericii-casă, cu incontestabile origini în prefeudalismul şi Evul Mediu timpuriu, când vor fi folosit ca modeste lăcaşe de închinăciune, dar şi cu probabile legături cu biserica-sală, de zid, din jurul lui 1300 de la sudul şi de la nordul Dunării de Jos –, monumente de lemn ce vor fi fost desigur mai răspândite odată cu veacul al XIV-lea, în epoca înfloririi monahismului balcanic şi a apariţiei unei organizări ecleziastice în Ţara Românească şi în Moldova; în sfârşit, treptata conturare a unui folclor literar românesc – nu o dată cu conţinut apocrif – de circulaţie orală în lumea satelor şi a târgurilor, dar cuprins, poate, şi în unele manuscrise ce vor fi început să fie vehiculate prin clerul de mir, prin unii monahi sau alţi ştiutori de puţină carte, în secolul al XV-lea –, toate acestea pot fi socotite ca tot atâtea dovezi ale unui efort artistic popular la începuturile Evului Mediu, efort paralel cu, şi influenţat uneori de experienţa contemporană a culturii superioare, „aulice".

Fiecare dintre elementele menţionate – cărora li s-ar putea adăuga încă altele care, fie prelungeau unele practici artizanale foarte vechi (este cazul lustruirii ceramicii, răspândită într-a doua jumătate a secolului al XIV-lea ca şi în secolul al XV-lea şi care se păstrează până astăzi în olăria populară neagră şi roşie), fie interpretau experienţe strict locale ale artei feudalilor (ca, de pildă, în costumul popular al femeilor din părţile Argeşului şi Muscelului, a cărui somptuozitate cromatică, cu dominarea roşului şi a aurului, descinde probabil din costumul boieresc al aceloraşi regiuni) – ilustrează, chiar şi într-un mod foarte fragmentar, ceea ce va fi fost cultura populară românească de la sfârşitul Evului Mediu timpuriu şi de la începuturile celui dezvoltat, asemenea componente persistând, desigur, într-un context folcloric ce nu s-a schimbat prea mult până la încheierea istoriei noastre medievale.

(Din *Premisele prefeudale şi conceptul de „cultură populară medievală timpurie" la Dunărea de Jos,* Capitolul II al cărţii *Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X-XIV),* Ed. Academiei RSR, Bucureşti, 1974.)

Poetul a gândit serios şi sincer să se călugărească

Un alt aspect mai puţin cunoscut de către publicul larg se referă la faptul că, la un moment dat, Eminescu pare a fi dorit sincer să se călugărească. Despre acest lucru a vorbit cercetătorul Theodor Codreanu în documentatul studiu *Eminescu şi mistica nebuniei.*

Această alternativă a mărturisit-o poetul în perioada epuizantă de la *Timpul,* în luna iunie 1883, când era *„stricat cu toată lumea",* iar Titu Maiorescu şi Simion cloceau o viitoare internare „salvatoare" a lui Mihai Eminescu. Iată ce nota criticul referitor la intenţia poetului: *„Foarte excitat, sentiment al personalităţii exagerate (să înveţe albaneza!), vrea să se călugărească, dar să rămână la Bucureşti."*

De ce dorea el o călugărire la Bucureşti? Ne explică profesorul Codreanu: pentru că dorea avantajul *„păstrării contactului cu marele centru cultural al ţării".*

De altfel, gândul călugăririi l-a mărturisit şi lui Zamfir C. Arbore, un confrate de la *Românul,* în anul 1882, când Titu Maiorescu nu-i descoperise încă semne de „alienat". *„Ştii ce, dragul meu, hai să demisionăm, tu de la* Românul, *eu de la* Timpul, *şi hai să ne călugărim, căci nu suntem făcuţi să trăim între lupi. La mănăstire, în chiliile solitare, să scriem letopiseţe în cari să înşirăm tot ce îndură nenorocitul neam românesc, pentru ca să se ştie cât amar a suferit românul, cât a trăit pe acest pământ",* îi spunea poetul.

În anul 1884, repetă gândul salvării prin călugărire, ecoul lui răzbătând într-o scrisoare a lui Petre Missir către Titu Maiorescu, pus însă pe seama nebuniei şi luat drept glumă. Că nu putea fi vorba doar de o simplă glumă sau de un semn al alienării, o dovedesc eroii săi din *Sărmanul Dionis, Cezara, Povestea magului călător în stele,* aflaţi în ipostaza cea mai grăitoare, aceea a călugărului, cum susţine profesorul Codreanu.

Tatăl poetului, fiu de dascăl, cu biserică lângă casă

Încheiem această succintă prezentare şi abordare, citându-l şi pe Corneliu Botez, cel care a avut iniţiativa omagierii lui Mihai Eminescu, pentru prima dată de la moartea sa, la Galaţi. Iată ce spunea acesta despre tatăl lui Eminescu, Gheorghe Eminovici, în lucrarea sa, *Omagiu lui Eminescu,* scrisă la 20 de ani de la moartea gânditorului, în anul 1909: *„…obişnuia să-şi invite rudele şi prietenii la Ipoteşti, unde-i primea şi ospăta bine, mai ales la sărbători mari, cum este la Paşti ori la Sfântul Gheorghe, când îşi sărbătorea ziua numelui. Îi ducea la biserică, unde asculta slujba cu multă evlavie, căci atât dânsul, cât şi mama poetului erau religioşi, nu lipseau duminica şi în zi de sărbătoare de la biserică şi se supuneau obiceiurilor religioase în mod strict."*

Iar profesorul Nae Georgescu aminteşte şi el că *„tatăl poetului avea bisericuţă lângă casă"* şi chiar *„că era fiu de dascăl de biserică. Iar tatăl său, Vasile Eminovici, bunicul patern al poetului, a plecat din Blaj şi s-a stabilit în Bucovina, la Călineşti, prin anul 1802, unde a ridicat o căsuţă şi, alături, o biserică din lemn la care a slujit. În Bucureşti, Gheorghe Eminovici trăgea la o adresă din strada Biserica Enei nr. 1, unde şi Mihai Eminescu a locuit un timp."* Iată, aşadar, adevărul despre modul cum familia Eminescu şi poetul însuşi au trăit relaţia cu Ortodoxia, sincer şi evlavios, cu speranţă şi respect, întocmai unor buni creştini.

Şi ca să nu mai fie niciun dubiu, acest lucru îl mărturiseşte însuşi Mihai Eminescu, atunci când spune: *„Istoria omenirii este desfăşurarea cugetării lui Dumnezeu. Nu se mişcă un fir de păr din capul nostru fără ştirea lui Dumnezeu"…*

Preotul Gheorghe I. Cotenescu,
100 de ani de la stabilirea în județul Muscel

Radu PETRESCU

În primăvara acestui an s-au împlinit 100 de ani de la stabilirea în fostul județ Muscel a reputatului preot econom stavrofor Gheorghe I. Cotenescu, născut în ziua de 4 iulie 1886 în comuna Izvoarele (azi în componența comunei Voinești), din județul Dâmbovița.

Preotul-profesor Gheorghe I. Cotenescu este o personalitate marcantă a școlii argeșene și a muzicii corale din țara noastră, din veacul trecut. Este cel mai de seamă reprezentant al ramurii dâmbovițene a neamului Coteneștilor, cu o vechime atestată de peste 300 de ani și care cu toții se trag din localitatea cu același nume de pe cursul superior al Dâmboviței. Boiernași de țară, neamul Coteneștilor este prețuit, printre altele, pentru ctitorirea a trei biserici rurale (dintre care două sunt monumente istorice) în cele două județe vecine, Muscel și Dâmbovița.

După ce termină școala primară în comuna natală și studiază doi ani la Școala de Băieți nr. 2 din Târgoviște, își continuă studiile la Seminarul „Neagoe Basarab” din Curtea de Argeș. După desființarea acestui seminar, ca urmare a reformei învățământului introduse de ministrul Take Ionescu, este transferat la Seminarul Central din București, unde calitățile sale muzicale îl transformă în elevul favorit al renumitului protopsalt, profesor de muzică bisericească și compozitor I. Popescu-Pasărea. Începând din 1905 și până în anul 1911, Gheorghe I. Cotenescu urmează cursurile Facultății de Teologie și, în paralel, își continuă studiile muzicale la Conservatorul de Muzică din București, beneficiind de îndrumarea unor mari maeștri ai pedagogiei și muzicii românești din acea vreme: D.G. Kiriac (teorie, solfegiu, armonie, dirijat coral), George Stephănescu (canto), Alfonso Castaldi (compoziție, orchestrație).

Deputat de Muscel (1931-1932)

Icoanele sfinte vieții sale au fost două personalități majore în cultura țării: Spiru Haret și Nicolae Iorga. Le-a respectat îndemnurile până la sfârșitul vieții: într-o țară în care majoritatea populației trăia în mediul rural, preoții și învățătorii trebuia să-și îndeplinească apostolatul *acolo,* trudind neostoit spre ridicarea nivelului cultural, spiritual și material al țăranului român. Oare mai putem noi înțelege azi *cum de-a fost posibil ca un preot absolvent a două facultăți să se „îngroape” pe viață la țară?* Și totuși, a făcut-o, reușind să desfășoare în paralel o sumedenie de activități, cu prețul unor eforturi supraomenești, demne de lauda și prețuirea noastră.

În perioada studenției sale tumultoase, a fost primul secretar personal al profesorului universitar Nicolae Iorga (1907-1912), fiind implicat direct în organizarea primelor ediții ale cursurilor de vară de la Vălenii de Munte (1908-1912) și a festivalurilor organizate de centrala Ligii Culturale în scopul colectării fondurilor necesare ridicării Palatului Ligii de pe Splaiul Dâmboviței. De asemenea, a fost funcționar al centralei Ligii Culturale și membru al secției Ligii din București, participând activ la numeroase șezători cultural-artistice organizate în Vechiul Regat și în diasporă, în compania unor mari artiști români (Aristizza Romanescu, Petre Liciu, Grigore Mărculescu, Olimpia și Zaharia Bârsan, Lucreția și Iancu Brezeanu, Lucia Calomeri, Elena Locusteanu-Bonciu ș.a.), dar și membru al celor mai importante ansambluri corale din București: „Carmen” (dirijor D.G. Kiriac) și „Hora” (dirijor Juarez Movilă).

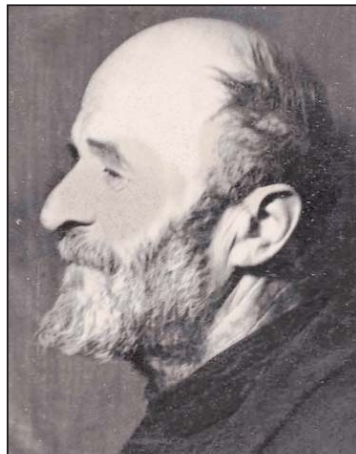
Este cofondator al Partidului Naționalist-Democratic, condus de N. Iorga și A.C. Cuza, participând la primul congres al acestuia (23-24 aprilie 1910).

Hirotonit în 1912 pe seama parohiei Conțești-Muscel de către P.S. Evghenie Humulescu, arhiereul-vicar al Eparhiei Argeșului, va fi transferat în aprilie 1913 în parohia nou înființată în com. Stoenești din același județ, localitate din care venea soția sa Elisabeta, născută Răuțoiu.

Preotul Gheorghe I. Cotenescu va servi cu credință altarul și cultura în județul Muscel timp de 53 ani (1912-1965), iar prin activitatea sa rodnică și neprecupețită a devenit în județ și în comuna sa un adevărat model de credință, fiind considerat pe drept cuvânt figura cea mai proeminentă a parohiei Stoenești. Aici va fi, pe rând, dirijorul corului parohial, învățător la școala primară și apoi la școala de gospodărie rurală, fondator și președinte în timp al tuturor obștilor moșnenești și al Cooperativei Forestiere „Mihai Bravul”, judecător al comunității rurale și vicepreședinte de cămin cultural.

Ca preot militar, a luat parte la întreaga campanie de reîntregire a neamului (1916-1919), în spitale de evacuare și în unități combatante (de la Nistru până la Tisa), fiind avansat căpitan și decorat („Coroana României” ș.a.).

A fost profesor secundar la Seminariile Teologice din Câmpulung-Muscel și Curtea de Argeș, respectiv la Seminarul Monahal Cernica-Ilfov, în perioada 1922-1940. În timpul guvernării național-legionare, a fost eliminat din învățământ pentru iorghism.

Deținut politic (1949-1950) – fotografie obținută de la CNSAS, de pe fișa penală

Este cofondator și președinte al P.N.D. – secția Muscel (1922-1923), iar în 1925 a fost ales membru al primei Camere Agricole din județul Muscel conduse de profesorul Alexandru Mușatescu, tatăl dramaturgului Tudor Mușatescu.

Deputat iorghist din partea județului Muscel în cadrul Uniunii Naționale (1931-1932), reprezintă județul în Parlament alături de Constantin (Dinu) I.C. Brătianu (P.N.L.) și Ion Mihalache (P.N.Ț). Fostul parlamentar devine membru în conducerea centrală a partidului (1931-1946), făcând parte din echipa angajată în tratativele de fuzionare cu P.N.L. – aripa Tătărăscu, din februarie-martie 1946.

S-a remarcat ca animator al vieții culturale din Câmpulung și din județul Muscel (ca dirijor strălucit al corului parohial și al Seminarului Orfanilor de Război „Patriarhul Miron”, dar și prin concerte susținute alături de tenorul Nae Leonard, retras la Câmpulung). Sub bagheta sa, au avut loc concerte cu prilejul unor importante evenimente naționale și locale, dar, mai ales, la sfârșitul fiecărui an școlar, când serbările erau așteptate cu un deosebit interes de invitați de seamă, oficialități, părinți și elevi.

Este ctitorul principal cu mari jertfe (1929-1939) al celei mai frumoase biserici rurale de pe cursul superior al Dâmboviței. La realizarea așezământului religios a contribuit un colectiv valoros, compus din arh. D. Ionescu-Berechet, sculptorul în lemn D. Iliescu-Călinești și pictorii O. Anghelută, V. Blendea, Gh. Vânătoru și I. Fleșariu.

Meritele sale deosebite l-au îndreptățit să fie ales președinte al Asociației Preoților Musceleni (cu 2 mandate) și membru în consiliul de administrație al Casei de Economie, Ajutor și Credit a Asociației Generale a Clerului Ortodox Român din România (1930-1933), primind dreptul de a purta pe viață crucea patriarhală de aur și brâul roșu.

A fost publicist (inclusiv critic literar și muzical) și compozitor de muzică bisericească inclusă în culegeri (*Idiomelar,* 1931), secretar de redacție al revistei *Cultura,* organul Asociației Generale a Cântăreților Bisericești din România, fiind invitat insistent de Nicolae Iorga la Universitatea de Vară de la Vălenii de Munte ca profesor specializat pe probleme muzicale (muzică psaltică, folclor și bizantinologie muzicală).

Remarcabil este faptul că preotul-profesor Gheorghe Cotenescu a avut un număr egal de conferințe (13) cu toți ceilalți specialiști în materie la un loc, clerici sau laici, care au fost de asemenea invitați (mitropolitul Tit Simedrea, preotul-profesor universitar și academician Nicolae M. Popescu, profesorii universitari Gh. Moisescu și Mihail Vulpescu, Emil Riegler-Dinu, unicul doctor în muzicologie până în anul 1938). Comparativ, cei patru conferențiari cu nume grele ce se trăgeau din județele Muscel și Argeș (Radu Gyr-Demetrescu, Florian Ștefănescu-Goangă, Costin Petrescu și Victor Slăvescu), au însumat doar 12 conferințe pe diverse teme.

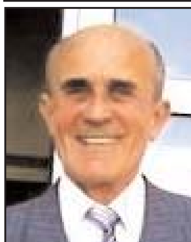
Bun orator și stăpân pe sine în situații dificile, a făcut față cu brio provocării pe care a constituit-o prezența în Parlamentul țării, contracarând inteligent și cu umor fin ostilitatea manifestată virulent pe durata mandatului său (1931-1932) de opoziția constituită în acel moment din reprezentanții P.N.Ț., fiind desemnat în unanimitate de deputații-preoți să țină discursul de omagiere a semicentenarului poetului și omului politic Octavian Goga.

După 23 august 1944, ampla și valoroasa lui activitate bisericească, didactică, de creație muzicală și de interpretare a fost „răsplătită” de statul român, pe rând, cu închisoarea și cu confiscarea atât a averii personale, cât și pe aceea a soției sale.

Susținerea pe plan logistic a partizanilor din Munții Muscelului conduși de colonelul martir Gheorghe Arsenescu l-a transformat în deținut politic (1949-1950). Anchetat inițial la Câmpulung de maiorul Mihail Chicoș și ulterior în celulele-depozit ale Securității din Pitești de către sadicul căpitan de Securitate Ion Cârnu (viitorul șef anonim de serviciu administrativ al Trustului de Construcții Bacău), va fi condamnat în cadrul primului lot format din 37 de musceleni, în frunte cu elevul său Pimen Bărbieru, starețul Schitului Cetățuia-Negru Vodă și liberalii tătărescieni Nicolae Enescu și Ion Constantinescu-Mărăcineanu.

Istoria de lângă noi

Macheta Mănăstirii Argeşului, în Muzeul Storck

Emanoil STERESCU

Un veac de artă, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, impregnat de numele „dinastiei Storck", nu este puţin pentru istoria plasticii româneşti. Lucrări de sculptură monumente de for public, sculptură de interior, pictură murală şi de şevalet, grafică, medalii şi plachete, realizate de către artiştii Storck – Karl şi fiii săi, Carol şi Frederic, Cecilia Cuţescu-Storck, soţia lui Frederic, Lita Storck Botez, fiica lor, Romeo Kunze, fiul Ceciliei, Alvaro Botez, unul dintre fiii Litei – zestre greu de ignorat, cu atât mai mult cu cât o bună parte din operele acestora sunt expuse în unul dintre cele mai atrăgătoare monumente de arhitectură din Capitală, Casa-muzeu Storck, din strada Vasile Alecsandri nr. 16, sectorul 1, în apropierea Pieţei Romane.

„Poate că niciun aşezământ din Bucureşti nu defineşte mai mult noţiunea de continuitate artistică şi spirituală, aşa cum o reflectă casa familiei Storck" se scrie în volumul *Casa Storck – Muzeul Storck,* editat în 2005 de Muzeul Municipiului Bucureşti (administratorul casei memoriale). Operă a arhitectului Alesandre Clavel, casa Storck a fost construită între anii 1911–1913 de către soţii Frederic Storck (1872–1942) şi Cecilia Cuţescu-Storck (1879–1969). Se cuvine să precizăm, pentru cei care nu s-au încumetat încă să-i treacă pragul, că, odată ce ai păşit în curtea monumentală, intri într-o altă lume, a rafinamentului şi bunului gust artistic, un adevărat templu, unde simţi că „dragostea pământească şi dragostea spirituală" aici şi-ar putea găsi lăcaşul. Atelierul pictoriţei Cecilia Cuţescu te invită să visezi la posibila întâlnire între cele două dimensiuni ale fiinţei uname, prin intermediul compoziţiei cu acelaşi titlu, inspirată de volumul *De l'amour et du mariage* al scriitorului Ellen Kay. Iar lista întâlnirilor cu fragmente memorabile din arta secolului al XIX-lea şi al XX-lea lăsate patrimoniului românesc de dinastia Stork poate continua. Coordonatoarea muzeului te ajută să le dai curs.

Printre exponate se află şi macheta Bisericii

Episcopale din Curtea de Argeş, iar autorul ei este Karl Storck (1826–1887), întemeietorul şcolii de sculptură românească.

Folosindu-se de lucrările creionate de arhitecţii Ludwig Raissberger şi Gaetano Burelly, în care apărea Mănăstirea Argeşului în toată splendoarea ei, maestrul Karl Storck a construit o machetă a acestui monument religios. Aceasta a fost prezentată în anul 1867, la Expoziţia Universală de la Paris. Care a fost apoi traseul urmat de machetă este greu de presupus, întrucât nu există prea multe indicii despre ce s-a întâmplat cu mini-replica Mănăstirii Argeşului căreia i-a dat viaţă Karl Storck. Totuşi, în anul 1955, lucrarea respectivă a fost adusă la Muzeul Memorial Storck, transferul fiind făcut de la Muzeul Naţional de Artă. Aşadar, începând din acel an, macheta Mănăstirii Argeşului a putut fi admirată de iubitorii de istorie şi artă, alături de multe alte lucrări semnate Karl Storck.

Pentru cei care nu au văzut niciodată această machetă, vom încerca să-i facem o scurtă prezentare. Este confecţionată din două tipuri de lemn – tei şi mesteacăn –, iar dimensiunile sunt impresionante: 121 x 222 x 213 cm. Macheta este alcătuită din două piese şi este semnată şi datată, în dreapta jos, în ulei: K. Storck, 1867.

Imaginea machetei se găseşte pe internet, la pagina Muzeului Storck, de unde am preluat-o şi pentru figura alăturată.

Lacrima Anei

Florenţa Albu

(1 decembrie 1934, satul Florica, comuna Vâlcele, judeţul Călăraşi – 3 februarie 2000, Bucureşti) a urmat liceul şi Facultatea de Filologie la Bucureşti, a lucrat la *Scânteia tineretului* şi *Viaţa românească.* A debutat în 1954, în revista *Tânărul scriitor.*

A publicat peste 30 de cărţi, dintre care menţionăm: *Fără popas* (1961), *Câmpia soarelui* (1962), *Himera nisipurilor* (1968), *Măşti de priveghi* (1968), *Arborele vieţii* (1971), *Petrecere cu iarbă* (1973), *Elegii* (1973), *65 poeme* (1978), *Umbră arsă* (1980), *Epitaf* (1981), *Poem în Utopia* (1983), *Terase* (1985), *Efectul de seră* (1987 şi 1991), *Kilometrul unu în cer* (1988), *Anno Domini* (inedite 1970-1989) (1991), *Copilărinda* (1991), *Zidul martor. Pagini de jurnal. 1970-1990* (1995), *Aurolac* (1997), *Petrecere* (1998), *Austru* (1999), *Scara ce nu duce nicăieri* (2001).

Rugă din zid

Rămâi cu mine, suflet al vântului şi-al ierbii,
în noaptea jumătate
e numai vremea-ntreagă;
ating cu palmă vie
lumina pe perete
şi ţărmul umbrei care mă înscrie.

Şi simt cum urcă zidul, mă cuprinde,
cum bate marea-n temelii şi poartă
şi nu mă plâng pe mine,-nchisă-n zid,
ci piatra-n care-mi trec neliniştea şi setea.

Se face, câteodată, că mă nărui
'nainte să se termine zidirea,
mă dezrădăcinează, cu dor de larguri, luna
şi marea o aud vuindu-mi în perete.

Dar trebuie s-ascult poruncile pământului –
meşterul ziditor,
dar trebuie să rabd,
păstrând pentru ecoul târziu
al altor paşi
plânsul şi cântecul ce dau tărie zidului.

(*Himera nisipurilor,* Ed. Tineretului, Bucureşti, 1968)

Ctitoriţe

Femeile, mumele-noimele,
cum urcă drepte potecile,
cum poartă poverile
pe creştetul capului,
ulcioare vii,
femeile, mumele-noimele.

Drepte rămân,
cu pasul
de dans legănat,
şolduri de dans,
turle de Argeş
răsucite de vânt.

Femeile, mumele,
mersul lor de stăpâne,
povara-ndreptându-le trunchiul,
legănându-le,
înnobilându-le
femeile, Doamnele.

(*65 poeme,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1978)

Cadavrul viu ce părăsea Penitenciarul Piteşti, condus de căpitanul torţionar Alexandru Dumitrescu, a primit instantaneu stigmatul social de „paria", purtându-l demn până la moartea care ni l-a răpit în februarie 1965. Alături de el au suferit Paraschiva Răuţoiu (soacra sa, unica persoană din Stoeneşti expropriată de două ori, în 1945 şi în 1949), prezbitera Elisabeta Cotenescu (pe care o alinta Veruţa), precum şi cei trei copii ai lor, o fată şi doi băieţi.

În cadrul Memorialului Rezistenţei Anticomuniste de la Sighet, cei doi membri ai aceleiaşi familii dâmboviţene, preotul-profesor Gheorghe I. Cotenescu (devenit muscelean) şi studentul martir Traian Marinescu-Geagu, figurează la loc de cinste.

Pe lângă apostolatul său întru credinţă, preotul-profesor Gheorghe I. Cotenescu a iubit şcoala şi copiii, pe care i-a îndrumat şi ajutat, iar aceştia l-au îndrăgit şi respectat. Printre ei se numără valori perene ale ortodoxiei româneşti, precum patriarhii Iustin Moisescu şi Teoctist Arăpaşu, arhiepiscopii Gherasim Cristea şi Eftimie Luca, episcopul-vicar Roman Stanciu, vicarul patriarhal Atanasie Glatcovschi, arhimandriţii mari duhovnici Sofian Boghiu, Grigorie Băbuş, Tănase Petroniu, Roman Braga, Felix Dubneac, Iustin Pârvu, profesorii Ioan Rămureanu, Anton Uncu, Ioasaf Ganea, învăţatul preot Ilie Băciou, originar din Rucăr (viitorul protector al poetului Adrian Păunescu), protopopul Vasile Chiţu din Curtea de Argeş ş.a.

Prin energia, entuziasmul şi dăruirea de care a dat permanent dovadă în extraordinara sa viaţă, preotul Gheorghe I. Cotenescu se înscrie la loc de seamă în galeria personalităţilor bisericii, şcolii, culturii şi artei din judeţul Muscel, intrând pe bună dreptate în istorie şi în universul muzicii româneşti prin prezenţa sa în numeroase enciclopedii, dicţionare, cărţi de specialitate şi jurnale memorialistice.

Să-i fie memoria veşnică, iar viaţa, pildă de urmat pentru toţi aceia care îşi fac scopul vieţii din preaslăvirea bisericii, a şcolii şi a culturii naţionale, din păzirea adevăratelor valori morale, din păstrarea şi sporirea bunului obştesc, dăruindu-şi fără preget toate puterile prea binelui cetăţeanului.

Aşa cum autorităţile din alte judeţe şi municipii onorează memoria personalităţilor locale sau originare din respectivele judeţe şi localităţi, cu merite deosebite pe plan cultural, didactic şi bisericesc, socotesc că acordarea titlului de „Cetăţean de Onoare Post Mortem" preotului-profesor Gheorghe I. Cotenescu în acest an aniversar reprezintă, poate, o recompensă tardivă pe care o merită însă cu prisosinţă.

Soliile către Occident, spulberarea iluziilor

Radu Ştefan VERGATTI

Format din adolescenţă la curtea lui Radu cel Mare (1495-1508) ca eventual viitor domn, ca o rezervă la tronul Ţării Româneşti, Neagoe Basarab a înţeles de tânăr importanţa şi esenţa programului şi manierei de acţiune a mentorului său. Şi-a dat seama că Ţara Românească, un stat mic, cu o misiune mare, de a menţine Dunărea ca hotar între lumea musulmană şi cea creştină, nu mai avea forţa de a ridica sabia ca în timpul domniilor lui Vlad Ţepeş (1448; 1456-1462; 1476-1477) şi a lui Stefan cel Mare (1457-1504). Singura soluţie existentă atunci era de a se întreprinde acţiuni în spiritul echilibrului politic, iniţiat în Italia de Lorenzo Il Magnifico. (1) Cel care a acordat ponderea acestei politici şi a aplicat-o cu succes a fost Radu cel Mare. De la el a preluat ideile Neagoe Basarab. Şi-a dat seama că, în acest mod, prin practicarea unui echilibru politic între Sublima Poartă şi puterile creştine reprezentate de statele catolice, el îşi putea salva ţara, poporul şi religia.

Relaţiile domnului muntean la nord de Munţii Carpaţi au implicat mai multe direcţii: către marile emporii hanseatice Braşov şi Sibiu, cu întreg voievodatul Transilvaniei, spre Regatul Ungariei şi, mai departe, către curia papală. (2)

Patriciatul din Braşov s-a simţit lovit în interesele sale de măsurile protecţioniste impuse de Neagoe Basarab imediat după preluarea sceptrului. A trecut la acţiuni de represalii: au fost ucişi câţiva negustori din Ţara Românească aflaţi în Brasov şi în zona controlată de ei. Neagoe Basarab a ripostat furios, amenintând că va lovi Ţara Bârsei de asemenea manieră „încât nu i se va mai cunoaste nici locul". (3)

Faptele nu s-au oprit la simple schimburi de cuvinte. Văzând că obişnuita metodă medievală de intimidare – uciderea negustorilor – nu dă roadele dorite, patriciatul de la poalele Tâmpei a trecut la alta, exercitând presiuni prin intermediul unui pretendent la tronul Ţării Româneşti, Mircea. (4)

După mai multe astfel de animozităţi, în cele din urmă s-a ajuns ca, la 17 martie 1517, între Neagoe Basarab şi braşoveni să se încheie un tratat de cooperare. Includerea în act a mai multor prevederi speciale referitoare la încetarea conflictului, precizarea condiţiilor schimburilor de mărfuri şi a coexistenţei paşnice reprezintă un real succes al domnului muntean, care a reuşit să-şi impună punctul de vedere.

Momentul este demn de reţinut, deoarece de atunci înainte relaţiile cu marele centru urban din Ţara Bârsei au fost bune. Neagoe Basarab s-a arătat extrem de corect în comportarea sa, înştiinţându-i permanent pe braşoveni despre toate mişcările otomanilor, proiectate sau în curs de desfăşurare. În 1520 i-a încunoştiinţat asupra pregătirilor lui Soliman al II-lea Kanunî şi orientarea lui către Europa. În primele luni ale anului următor, 1521, un boier al lui Neagoe Basarab, Neacşu din Câmpulung, în cea mai veche scrisoare păstrată în limba română, a oferit braşovenilor noi ştiri despre mişcările otomanilor în sud-estul Europei. (5)

Cu al doilea mare oraş sud-transilvan, Sibiul, relaţiile au evoluat pe o linie oarecum deosebită, deoarece între patriciatul acestuia şi familia Craioveştilor existau raporturi vechi, strânse şi complexe. Neagoe Basarab a înţeles să le continue, corespondând şi având numeroase legături cu sibienii şi, prin ei, cu Europa apuseană.

Curând după ocuparea tronului, la 1 februarie 1512, Neagoe Basarab a încredinţat o misiune către patriciatul din Sibiu spătarului Ştefan. Acesta era recomandat ca om în ale cărui spuse trebuia să se aibă încredere, fiind indicat pentru rezolvarea unor afaceri ale domnului. (6) În acelaşi an 1512, la data de 4 decembrie, Neagoe Basarab le-a arătat clar sibienilor ce credea despre raporturile cu ei: „[...] Să se gândească şi domniile voastre că între noi ar fi mai bună pacea şi înţelegerea decât cearta [...] şi de oamenii domniei voastre şi ai noştri mai bine să se hrănească cu bună pace şi cu linişte". (7)

Vorbele pline de fermitate şi de responsabilitate scrise de domnul român demonstrează, o dată în plus, dorinţa lui de a păstra pacea. Însemnat este faptul că Neagoe Basarab a fost înţeles de sibieni şi, până la sfârşitul domniei, a avut legături prieteneşti cu ei.

De altfel, prin intermediul celor două centre meşteşugăreşti şi comerciale, Braşovul şi Sibiul, puncte terminale hanseatice, în special după anul 1517, Neagoe Basarab a întreţinut relaţii normale, chiar calde, cu voievodul Transilvaniei, Ion Zápolya. La 9 iulie 1517, scurt timp după încheierea tratatului cu Braşovul, capitulul mănăstirii din Alba Iulia, care deţinea rolul de primat al bisericii catolice în Transilvania, a fost înştiinţat că s-a dat lui Neagoe Basarab şi fiului acestuia, Theodosie, domeniul Geoagiului din comitatul Hunedoarei. Actul păstrează motivarea clară a daniei: Neagoe Basarab să aibă unde să se retragă în vremuri „nefericite", pentru a fi „în siguranţă cu fiii şi fiicele sale şi cu boierii şi lucrurile sale, să se refugieze la noi şi în ţara noastră şi să aibă un loc sigur". (8) Conţinutul înţelegerii este luminat de raportul solului veneţian la Buda, Aloisio Bon. În darea de seamă asupra activităţii lui, prezentată Senatului Republicii la 18 iulie 1519, a arătat că domnul Ţării Româneşti putea să se alăture fie oştirii otomane, fie celei a regelui Ungariei, depinde care sosea prima pe pământurile sale.

Din aceeaşi relatare se poate conchide că Neagoe Basarab trimitea lunar soli la Buda şi că împreună cu domnul Moldovei putea oferi, pentru o campanie antiotomană, până la 25.000 de călăreţi. (9)

Cele două acte conduc la concluzia că Neagoe Basarab a uzat în relaţiile internaţionale de principiul de drept feudal care-i permitea să folosească pluralitatea vasalică, adică să aibă mai mulţi suzerani concomitent. În al doilea rând, reiese că raporturile cu Sublima Poartă au fost numai aparent bune, esenţa constând în dorinţa lui Neagoe Basarab de a găsi cât mai repede un prilej pentru a scutura dominaţia acesteia.

Neagoe Basarab a profitat din plin de pe urma acestei situaţii şi a menţinerii echilibrului politic dintre lumea creştină şi cea musulmană. Prin actul de la 17 martie 1517, şi-a precizat poziţia nu numai faţă de braşoveni, ci şi faţă de regalitatea maghiară. În scris, Neagoe Basarab a stipulat: „Dacă s-ar întâmpla ca aceia care sunt păgâni (otomanii, n.n.)... şi ar voi să treacă peste plaiuri peste părţile ungureşti, ca să prade, apoi domnia mea şi cu boierii domniei mele, şi cu toată ţara, dacă ni se va părea că putem sta înaintea lor, ca să-i oprim, apoi noi să stăm, ca să-i oprim; iar dacă vom vedea că nu putem sta înaintea lor, apoi noi să dăm de ştire domnului nostru, înălţimii crăeşti, şi braşovenilor şi Ţării Bârsei". (10) Evident, pentru acest angajament a fost răsplătit Neagoe Basarab cu domeniul Geoagiului. Respectarea angajamentului românilor a fost confirmată de solul veneţian Aloisio Bon, iar atitudinea lui Neagoe Basarab a făcut ca Ţara Românească să fie inclusă în tratatul de armistiţiu încheiat între Sublima Poartă şi Regatul Maghiar în februarie 1519. Actul, încheiat pentru o perioadă de trei ani, semnat după lungi discuţii, precizând din nou existenţa pluralităţii vasalice, arată că se asigura integritatea teritoriului Ţării Româneşti, iar sultanul Selim I Yavuz, din prudenţă, nu impunea dări noi. (11)

Neagoe Basarab se simţea acum mult mai în siguranţă: fusese recunoscut de sultan în 1513, de regalitatea maghiară în 1517, imediat după ocuparea tronului de către noul rege Ludovic al II-lea Jagello (1516–1526), precum şi printr-un tratat cu caracter internaţional. Asemeni lui Radu cel Mare, (12) el şi-a desfăşurat mai departe acţiunile de încunoştiinţare a voievodului Transilvaniei şi regelui Ungariei despre mişcările şi intenţiile otomanilor. Oamenii de legătură, folosiţi permanent atât de Târgovişte, cât şi de Sibiu, de Braşov şi de Alba Iulia, au fost mai ales români transilvăneni, ciobani care practicau transhumanţa, buni cunoscători ai drumurilor şi ai limbilor de circulaţie în zonele străbătute până la Buda. Alături de aceştia erau şi locuitori neaoşi ai Ţării Româneşti, ca acei Alexe, Cârstian şi Chircă, soli ai lui Neagoe Basarab către voievodul Ioan Zápolya. (13) Ei făceau parte din seria mesagerilor care au arătat curţii voievodale a Transilvaniei şi celei regale a Ungariei pregătirile făcute de otomani în vederea cuceririi porţii de intrare spre Europa centrală, cetatea Belgrad. Informaţiile au fost preţioase, căci au venit de la un om avizat, bun cunoscător al parametrilor echilibrului din zona Dunării de Jos, dar, din păcate, nu au fost luate în seamă.

Concomitent cu acţiunile de avertizare a voievodului Transilvaniei şi regelui Ungariei, aflaţi alături de el în prima linie a rezistenţei antiotomane, domnul român a acţionat împotriva Sublimei Porţi pe alte două căi: sprijinirea Bisericii Ortodoxe şi încercarea de a înnoda legături diplomatice directe cu Veneţia şi cu Roma. Atitudinea lui faţă de aşezămintele instituţiei ecleziastice aflate în afara hotarelor ţării, în special în zona Muntelui Athos, a fost deosebită comparativ cu daniile către mănăstirile şi bisericile din interiorul ţării. În exterior, Neagoe Basarab a dat dovadă de o dărnicie remarcabilă, uimitoare chiar, dacă se ţine seama de faptul că acasă a iscălit mai multe acte de reînnoire a posesiunilor anterioare, de la el venind prea puţine bunuri noi. Textul cronicii ţării este semnificativ, fiind un adevărat inventar al daniilor lui Neagoe. La Muntele Athos a ridicat o ctitorie în memoria patriarhului Nifon, cu hramul eponim lui: „Deci domnul Neagoe vodă, văzând că fac moaştele sfântului atâtea minuni, dede de făcu sicriu de argint curat şi-l polei cu aur şi-l înfrumuseţă cu mărgăritar frumos şi cu alte pietri scumpe şi cu zmalţ. Şi deasupra pe plehupă scrise chipul sfântului întreg, iar jos, la picioarele sfântului să scrise pre sine în genunche, rugându-se sfinţii sale. Şi-l trimise cu mare cinste la Mănăstirea Dionisatul împreună cu sfinţiia sa părintele chir Neofit mitropolitul şi cu credincioşii săi boiari. Şi deaca-l duseră la mănăstire, iar călugării de acolo deaderă lui Neagoe vodă plocon capul sfântului şi o mână şi blagoslovenie de la părinţii cei sfinţi carii era în mănăstire, ca să fie de sfinţire şi de ajutor domnului. Iar el primi acele daruri cu mare bucurie, ca şi Moisi prorocul tablele legii vechi. Şi le purta cu sine pre unde mergea, şi în curte şi în biserică, iar în cale el le purta în caratâ, ca şi Israel racla legii. Iar în muntele Athonului, pre groapa sfântului, zidi besericâ frumoasă în numele sfântului Nifon, iar mănăstirea o au îmbogăţit cu multă avuţie şi multe ziduri au făcut şi înalte. Iată de aceasta pân aici.

Neagoe Basarab 500

Iar mănăstirea lui Hariton care deobşte se chiamă Cotlumuz, care au început a o zidi den temelie Radu vodă, Neagoe vodă o au săvârşit şi cu toate frumuseţile şi podoabele o au împodobit denlăuntru şi denafară, iar împrejur o au îngrădit cu zid. Şi au făcut Biserica Sf. Nicolae, Făcătoriul de minuni, cu turle, chilii şi trapezărie, pimniţă, maghernita şi magazia, grădina şi poarta mică şi mare, bolniţa şi ospătărie şi dohirie, jilniţă şi vistierie şi alte case de toată treaba. Iar biserica şi chiliile le-au umplut de frumuseţe şi le-au săvârşit de acoperământ, iar biserica şi tinda o au învăluit cu plumb şi au pus sticle pre toate ferestrele şi o au şi târnosit... Asijderea făcu o pristanişte în Ascalon, (14) la mare, să fie de corăbiari, şi o corabie mare şi alta mică, cu tot ce trebuieşte. Şi o au zidit cu zid împrejur, şi au făcut o culă cu arme şi cu tunuri să le fie de pază. Şi alte metohuri cu de toate au zidit şi au făcut şi bine le-au tocmit, din care are mănăstirea mult venit. Şi i-au pus numele Lavra cea Mare a Ţării Munteneşti. Iar Lavra Sf. Athanasie, toată biserica cea mare, cu oltariul şi cu tinzile le-au înnoit şi au împreunat plumbul cel vechi cu altul nou şi o au acoperit de iznoavă. Şi toată cliseriţa o au zidit din temelie. Şi i-au făcut vase de treaba bisericii, de aur şi de argint. Şi zăvese cusute cu sârmă de aur, prea înfrumuseţate au dat. Şi i-au făcut mertic mare, câte zece mii de talere pe an". Tot Neagoe Basarab a adus apă de la două „mile" distanţă, „pe urloaie la her", iar soţia sa Despina a donat aceluiaşi aşezământ o broderie ţesută cu fir de aur. Pantocratorul a fost înzestrat cu alte ziduri şi multe danii, Hilandarului i-a dat un obroc anual începând cu 1517, Vatopedului i-a oferit alt obroc anual şi obiecte preţioase. Ultimului aşezământ i-a făcut şi o „pimniţă mare", iar la Sf. Pavel a mai făcut „o culă de strajă". La Istanbul a acoperit cu plumb Patriarhia şi i-a donat obiecte preţioase, la Muntele Sinai a făcut daruri în odoare şi a oferit alt mertic. Sionul l-a îmbogăţit „cu toate bisericile" din jurul lui. La fel a procedat şi în Măgura Misiei, la Mănăstirea Oreiscului, unde a rezidit tinda şi a acoperit-o cu plumb, „iar pe tron a pus un covor de mătase cusut cu fir de aur". La Meteore în Grecia a făcut alte daruri şi a ridicat ziduri, ca şi la aşezământul de la Trescaviţa ca şi la Cusniţa din Macedonia, ca şi în Măgura Cathesca, numită acum Cuceina. (15)

Dărnicia extraordinară a lui Neagoe Basarab, în care „era mai multă mândrie imperială decât umilinţă creştină" (16), comparabilă numai cu ceea ce a întreprins Radu cel Mare, îşi găseşte o explicaţie în planul politicii externe. Domnul român spera ca biserica să poată submina puterea opresivă a Sublimei Porţi, ajutând astfel lupta de eliberare a popoarelor din întregul sud-est european. În acest sens a acţionat Neagoe Basarab pe o arie întinsă, de la Muntele Athos la Muntele Sinai, imposibil de controlat de otomani.

Daniile făcute monumentelor creştine de cult de confesiune răsăriteană, relaţiile întreţinute cu ierarhii – oameni de cultură, au sporit remarcabil prestigiul lui Neagoe Basarab. O dovadă în acest sens o constituie participarea la târnosirea ctitoriei sale de la Curtea de Argeş (15 august 1517) a patriarhului ecumenic din Istanbul, Teolipt I, şi a patru mitropoliţi: de la Seres, de la Sard, de la Midia, de la Melenic, precum şi a imensei majorităţi a egumenilor aşezămintelor monastice din zona Muntelui Athos, în frunte cu conducătorul lor, Gavriil Protul. La o săptămână după terminarea festivităţilor publice, la 23 august 1517, Neagoe a rezolvat unele probleme ale ajutorării aşezămintelor athonite, scop pentru care se făcuseră pregătiri la Curtea de Argeş. (17) Astfel, documentele relevă aspectul puţin discutat al festivităţilor de la mijlocul lunii august de la Curtea de Argeş: s-a urmărit şi s-a realizat o aglutinare a ierarhilor răsăriteni în jurul domnului român. Reuşita este evidentă, reieşind şi din evenimentele care s-au succedat în anul următor, 1518. Atunci s-a făcut apel la Neagoe Basarab pentru rezolvarea unui litigiu de hotar de domeniu între Mănăstirile Cutlumuz şi Pantocrator, ambele aparţinând Sfetagorei. Pentru retrasarea hotarului dintre domeniile acestora, veşnic motiv de discordie, domnul român a iniţiat un sfat al egumenilor tuturor mănăstirilor athonite, el fiind în postura de arbitru şi judecător suprem. (18) Acordarea unei ponderi atât de mari cuvântului domnului Ţării Româneşti, ascultat de numeroşi ierarhi ai Răsăritului, primirea lui cu onoruri de Patriarhia ecumenică, demonstrează că atunci, poate, se socotea şi era socotit urmaş al basileilor. (19)

Posedând o forţă internaţională remarcabilă, el putea să-şi atingă ţelul: să se situeze în fruntea luptei de eliberare a popoarelor sud-est europene. Evident, Neagoe Basarab, cu inteligenţa sa renascentistă, şi-a dat seama că putea folosi cuvântul rostit de preoţi în biserică, în fiecare duminică la predică şi în fiecare zi, cu ocazia oficierii Sfintelor taine. Atunci, preoţii, dacă transmiteau cu har un mesaj, acesta se răspândea rapid de la gură la ureche. Neagoe Basarab îşi dădea seama foarte bine că în urma câştigării ierarhilor, aceştia îl vor asculta atunci când le-o va cere.

Meritul său a fost de a şti să utilizeze toate aceste elemente în mod constructiv, în favoarea apărării intereselor poporului său, înscriindu-se pe linia marilor voievozi care au avut o politică diplomatică înţeleaptă, prin ea blocând ducerea la bun sfârşit a unora dintre planurile Sublimei Porţi.

Note

(1) Cf. Francesco Guicciardini, *La storia d'Italia,* vol. I, Firenze, 1919, p. 4-5; E.W. Nelson, *The Origins of Modern Balance of Power Politics,* în *Medievalia and Humanistica,* 1, 1943, p. 124-142; Andrei Oţetea, *Renaşterea şi Reforma,* Bucureşti, 1968, p. 158-161.

(2) A se vedea pentru politica externă a Sfântului Neagoe Basarab şi articolul scris în spiritul istoriografiei marxiste de Neagoe Manole, *Despre politica externă a lui Neagoe Basarab,* în *Studii,* nr. 4/1966, p. 745-766.

(3) Gr. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitore la legăturile cu Ardealul,* 1346-1603, ed. II, Bucureşti, 1931, p. 265.

(4) Este vorba de Mircea Miloş, fiul lui Mihnea cel Rău, susţinut de braşoveni în primăvara anului 1512, înainte de 19 iulie 1512, când acel Mircea, eşuat în tentativele sale, încerca să fugă în Moldova, la Bogdan cel Orb (1504-1517). La 15 septembrie 1512, Neagoe scria braşovenilor, reproşându-le: „Nu v-a fost de ajuns că ne-aţi trimis în vara aceasta domnitor pe cap şi nu v-a fost de-ajuns că hrăniţi cu pâinea voastră pe vrăjmaşii noştri, ci aţi trimis şi prin alte ţări, ca să-mi aduceţi vrăjmaşi pe cap" (Gr. Tocilescu, op. cit., p. 224).

(5) Pentru comentariul scrisorii boierului Neacşu din Câmpulung, a se vedea punctul de vedere exprimat de I. Gheţie, Al. Mareş, *Originile scrisului în limba română,* Bucureşti, 1985.

(6) *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki,* vol. XV/1, 1320-1716, ed. N. Iorga, Bucureşti, 1915, p. 218.

(7) Idem, p. 221; Al. Neamţiu, *Un capitol din relaţiile Ţării Româneşti cu Transilvania în veacul al XVI-lea. Relaţiile lui Neagoe Basarab cu Sibiul (1512-1521), Anuarul Institutului de istorie din Cluj,* X, 1945, p. 357; T.Gh. Bulat, *Din domnia Voevodului Neagoe IV Basarab. Relaţiunile cu Ungurii şi Saşii ardeleni,* în *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani,* Cluj, 1931, p. 74.

(8) A. Veress, *Acta et epistola relationum Transylvaniae Hungariaque cum Moldavia et Valachia,* vol. 1, 1468-1540, Budapesta, 1914, p. 112.

(9) *I diarii di Marino Sanudo* (MCCCCCXCVI-MDXXXIII), vol. XXVII, 1893, p. 499.

(10) Gr. Tocilescu, *534 documente,* ed. cit., p. 263.

(11) Hurmuzaki, *Documente...,* vol. II/I: 1451-1575, ed. N. Densusianu, Bucureşti, 1890, p. 29.

(12) Cf. Al. Lapedatu, *Politica lui Radul cel Mare. 1495-1508,* în *Lui Ion Bianu amintire. Din partea foştilor şi actualilor funcţionari ai Academiei Române la împlinirea a şasezeci de ani (1916),* Bucarest, 1921, p. 219 şi urm; R.St. Vergatti, *Radu le Grand, un voivode valaque méconnu,* în *Revue Roumaine d'Histoire,* XLVII, 2008, 1-2, p. 19 şi urm.

(13) Hurmuzaki, *Documente,* vol. II/3: 1510-1530, ed. N. Densusianu, Bucureşti, 1892, p. 354.

(14) În realitate, nu este Ascalon din Siria, cum s-a presupus (N. Iorga, *Istoria Românilor,* vol IV, Vălenii de Munte, 1937, p. 303), ci este vorba de un debarcader şi arsenal la Ascalun–Cutlumuz. Cf. Tudor Teoteoi, *Ascalon – a mistaken toponym in the Life of Niphon, Patriarch of Constantinople,* în *RESEE,* nr. 3/1981, p. 611–622.

(15) *Letopiseţul Cantacuzinesc,* ed. cit., p. 30-32.

(16) P.P. Panaitescu, *Contribuţii la istoria culturii româneşti,* Bucureşti, 1969, p. 176.

(17) *Documenta Romaniae Historica. B. Ţara Românească,* vol. II (1501-1525), de Ştefan Ştefănescu şi Olimpia Diaconescu, Bucureşti, 1972, p. 304-305.

(18) Cf. Paul Lemerle, *Actes de Kutlumuz,* vol. I, Paris, 1945, p. 166-169.

(19) Cf. Charles Diehl, *Byzance. Grandeur et décadence,* Paris, 1919, p. 306.

(Va urma.)

Din învăţături...

Toate acestea întocmeşte-le bine şi învaţă pe dregătorii tăi să se poarte cu cinste cum se cuvine, şi „să nu umblaţi de ici-colo, ci să staţi drept la slujbă". De asemenea, cheamă din oştire câţiva oşteni frumoşi şi chipeşi şi trimite-i să cheme pe sol la cinste, şi să-l aşezi la masă cu dregătorii tăi şi să-l cinsteşti bine, cum i se cuvine, după obicei, şi să nu-l sileşti la băutură fără măsură, ci să vadă şi el înţelepciunea străină.

După aceea, să-l petreci până la gazda lui, iarăşi cu cinste. Şi încă să pregăteşti dintre oştenii tăi şi să-i trimiţi un dar cu multă cinste şi veselie, şi să-l chemi iarăşi şi să-i răspunzi la toate pe rând, cu grijă, nu cu mânie. Dacă-ţi vorbeşte el cu mânie, tu vorbeşte-i cu blândeţe, dacă-ţi vorbeşte el cu duşmănie, tu să-i vorbeşti cu pace şi să-i spui: „Prietene, iată ce cuvinte mi-ai adus de la domnul tău şi iată ce-ţi spun eu. Şi pentru celelalte ce mi-ai spus, iată ce-ţi răspund." Însă străduieşte-te ca vorba ta să fie plină de înţelepciune şi să-l împungă în inimă, pe el şi pe domnul său, ca nişte săgeţi, aşa să-i vorbeşti de destoinic.

Iar dacă-ţi vor zice toţi dregătorii tăi că „pe acest sol nu trebuie să-l ospătezi, ci numai să-l dăruieşti, doamne, şi să-i răspunzi la ceea ce a spus din partea domnului său, şi astfel să plece în pace, unde-i este calea", tu, fiul meu, să te străduieşti iarăşi să-i pregăteşti un dar şi să i-l trimiţi tot prin oştenii tăi. Şi să-l chemi la tine şi, după obicei, să-i răspunzi la toate pe scurt, după cum am spus şi am scris şi mai sus. Şi când va voi solul să plece de la tine la domnul său, iarăşi pune să-l însoţească cu cinste până unde va ieşi din ţara ta spre domnul său, după cum i-ai trimis înainte în întâmpinare, aşa să-l cinsteşti şi la ieşire, ca să se minuneze de unde îi vine atâta cinste, la care el nu nădăjduia.

Astfel ai împlinit acum toate cele de trebuinţă pentru soli. Şi dacă Dumnezeu cu mila sa ţi-a dat ajutor şi vei fi biruit toate cuvintele solului, îţi vei fi făcut multă mărire şi nume slăvit, iar stăpânului său multă supărare şi întristare îi vei fi trimis prin solul său, ţie mărire, iar lui supărare la inimă. Din această pricină însă nu se cuvine, iară, să te lauzi cu trufie, ci să intri în cămara ta şi să cazi cu faţa la pământ şi să te rogi.

Svetlana Cojocaru

Svetlana Cojocaru, directorul Institutului de Matematică şi Informatică al Academiei Republicii Moldova, bună prietenă şi eficientă colaboratoare a revistei, împlineşte în această lună o frumoasă vârstă. Comunitatea ştiinţifică o sărbătoreşte aşa cum se cuvinte. Îi urăm şi noi la mulţi şi buni ani şi încercăm aici un portret, punând laolaltă câteva aprecieri din partea celor din jur, precum şi un interviu edificator privind „filosofia de viaţă" a cercetătorului de succes, directorului şi omului Svetlana Cojocaru.

Studentă eminentă, cu note maxime la absolut toate obiectele, Svetlana Cojocaru a fost invitată de mai multe catedre matematice pentru a-şi urma specializarea, dar dumneaei a preferat ştiinţa calculatoarelor, un domeniu care abia se afirma în republica noastră. Pe parcursul anilor, i-am urmărit cu atenţie evoluţia în calitate de cercetător şi sunt bucuros să constat că fosta mea studentă nu m-a dezamăgit.

Teza de doctor habilitat a prezentat-o la seminarul săptămânal pe care am onoarea să-l conduc şi am rămas foarte impresionat de îmbinarea neaşteptată a metodelor informatice cu subiecte din lingvistică şi algebră necomutativă. Tocmai această îmbinare, făcută cu talent de adevărat matematician, a şi permis obţinerea unor rezultate de excelenţă.

Genericul cercetărilor dumneaei îl constituie sistemele informatice inteligente. A abordat problema comunicării cu sistemele informatice în limbaj natural din mai multe puncte de vedere: creând un instrumentar pentru construirea lexicoanelor computaţionale, elaborând şi aplicând metode de proiectare a interfeţelor inteligente pentru diverse domenii – calcul simbolic, medicină, artă. Ţin să remarc în mod deosebit contribuţia dumneaei la soluţionarea problemei de flexionare automată, în care un elegant formalism matematic (numit gramatici cu context dispersat), definit şi studiat de dumneaei, a pus baza teoretică a unor elaborări ce au condus spre aplicaţii deosebit de utile: lexicoane computaţionale, dicţionare, instruire asistată. Cercetările în acest domeniu au fost începute în colectivul condus de doamna Svetlana Cojocaru imediat după adoptarea Legii privind funcţionarea limbilor, oferindu-le cetăţenilor Republicii Moldova, chiar la începutul anilor '90, un instrument ce le-a facilitat trecerea la grafia latină.

Un alt aspect, care în opinia mea este deosebit de important în cercetările dr. hab. Svetlana Cojocaru, este cel de a fi în pas cu cele mai noi şi îndrăzneţe direcţii ale informaticii.(...)

(Din referatul acad. Petru Soltan, în sprijinul candidaturii pentru Premiul Naţional al Republicii Moldova.)

Doamna care nu e de fier

Elena ROITBURD

Dacă o întâlniţi din întâmplare pe această femeie elegantă şi plină de farmec, nicidecum nu veţi bănui că în faţa Dumneavoastră se află un conducător de rang înalt. O voce domoală, însoţită de o manieră plăcută de discuţie, o privire atentă – fiţi de acord că aceste trăsături au puţin comun cu părerile răspândite despre imaginea unui şef. Cu toatea acestea, Svetlana Cojocaru, doctor habilitat în informatică, este directorul Institutului de Matematică şi Informatică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Ea este una dintre puţinele femei care astăzi se află în fruntea institutelor academice. Iar acest institut este considerat în Academie drept cel mai bun. Însăşi Svetlana Cojocaru este şi un cercetător de succes, fiind prima femeie din Republica Moldova care a susţinut teza de doctor habilitat în domeniul informaticii. În palmaresul dumneaei se numără mai multe zeci de lucrări publicate. O astfel de îmbinare în ziua de azi este o mare raritate. Cum reuşeşte să ducă această „povară" o reprezentantă a acelei jumătăţi a omenirii pe care obişnuim să o numim „slabă"? Despre aceasta şi multe altele am discutat de curând cu doamna Cojocaru.

– De unde a prins fetiţa Sveta dragoste de ştiinţă?

– Am crescut într-o familie de pedagogi: mama era învăţătoare, iar tata director de şcoală şi profesor de geografie. Părinţii au lucrat în sate din raioanele Drochia şi Râbniţa. Copilăria mi-am petrecut-o printre hărţi, globuri şi reviste geografice, iar programul claselor primare l-am însuşit cu mult înainte de a merge la şcoală. Am început să citesc de la vreo patru ani, m-a învăţat bunelul, aşa cum ştia el – cu grafie latină, cu toate că în acea perioadă era în uz cea chirilică. Lecţiile bunelului mi-au fost de folos pentru alte limbi, spre exemplu, germana, pe care am început să o învăţ de una singură, din dorinţa de a afla ce scrie în ziarele şi revistele la care erau abonaţi părinţii. Pe atunci încă mai exista posibilitatea de a te abona la presa din alte ţări, iar tatăl meu primea ziare şi reviste româneşti, germane, poloneze.

Tatăl meu a fost un om foarte înţelept şi, în pofida faptului că îmi însuşisem programul învăţământului primar, nu m-a trimis la şcoală mai devreme. Iar când am ajuns la vârsta potrivită, a considerat că nu este etic să învăţ în clasa mamei şi m-au înscris în clasa paralelă, la un alt învăţător. Acela m-a răbdat un trimestru, apoi a venit la părinţii mei şi i-a rugat: „Luaţi-vă minunea de copil!" Deoarece nu prea aveam ce face la lecţiile unde colegii mei abia învăţau literele, dânsul era nevoit permanent să-mi găsească ceva ocupaţii individuale. O comisie din raion chiar i-a propus lui tata să-mi facă un examen oficial şi să „sar" peste câteva clase. Dânsul însă a refuzat, judecând că fiica, mergând la facultate la vârsta de 14 ani, va simţi un disconfort psihologic. Atunci m-am supărat, dar acum înţeleg că tata a avut perfectă dreptate şi le sunt foarte recunoscătoare părinţilor că nu au făcut din mine un *wunderkind.*

– Cum a început dragostea pentru matematică?

– Până în clasa a noua nu am avut vreo preferinţă. Învăţam în mod egal şi cu „foarte bine" la toate obiectele. Şi nu din cauză că eram fiica directorului. Din contra. Nici părinţii, nici alţi profesori nu-mi făceau niciun fel de concesii. Era un proces firesc, o atitudinea firească. În sat nu era decât şcoală de opt ani, iar ultimele două clase (învăţământul era de 10 ani) le-am făcut la Râbniţa. Acolo venise o profesoară de matematică, tânără, care în scurt timp a plecat în concediu de maternitate, iar conducerea şcolii l-a rugat pe un profesor pensionat, Alexei Kozacenko, să suplinească orele. Era un pedagog extraordinar, care m-a făcut să îndrăgesc frumuseţea şi logica acestei ştiinţe. Şi acum văd în faţa ochilor pe tabla din clasă demonstraţia unei teoreme de geometrie – făcută altfel decât în manual, succint şi frumos. Îi mulţumesc Providenţei că mi l-a adus în cale pe acest om, care mi-a determinat soarta: am hotărât să merg la matematică. Şi nu am fost decepţionată.

– Când aţi decis să vă ocupaţi de cercetare?

– Fiind fiică de pedagogi, mă vedeam şi eu profesoară. Dar, deoarece am crescut „în provincie", nu prea ştiam că deja apăruseră şi la noi calculatoare; la facultatea unde am mers exista specialitatea „Matematică aplicată", pe care o absolvise deja o primă promoţie de programatori. Acest domeniu mi s-a părut foarte atractiv şi, când a trebuit să-mi aleg specializarea, am ales-o pe cea care ţinea de calculatoare. Unele cursuri ni le ţineau colaboratorii Institutului de Matematică. Mihail Gonţa, şeful laboratorului de automatizare a programării, mi-a devenit conducător al tezelor anuale şi al celei de licenţă, în institut mi-am făcut şi stagiul de practică. Fiind „bursier leninist", aveam dreptul să-mi aleg locul de lucru şi am ales institutul – un pic supărându-i pe cei de la universitate, care îmi propuneau un post la catedră sau la recent înfiinţatul Centru de Calcul. Pe scurt, din 1 august 1974 am fost înscrisă în statele de personal ale institutului şi alte înscrieri în cartea mea de muncă nu am. Aici am absolvit doctoratul, am susţinut ambele teze – de doctor şi doctor habilitat, am scris câteva cărţi, am participat la proiecte internaţionale.

Svetlana Cojocaru s-a născut la 26 iulie 1952, în satul Butuceni, raionul Râbniţa, Republica Moldova (Transnistria). A absolvit Facultatea de Matematică şi Cibernetică a Universităţii de Stat din Moldova în 1974, este doctor în ştiinţe fizico-matematice (Institutul de Cibernetică al Academiei de Ştiinţe a Ucrainei, Kiev, 1982) şi doctor habilitat în informatică (2007). A lucrat ca programator şi cercetător la Institutul de Matematică şi Informatică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, unde din 2010 este director.

Domenii de cercetare: gramatici şi limbaje formale, compilatoare, programare paralelă, procesarea limbajului natural, algebră computaţională, calcul molecular, interfeţe inteligente, tehnologiile societăţii informaţionale. Vizite de cercetare repetate în România, Suedia, Marea Britanie, Franţa etc. A publicat peste 150 de articole de specialitate, precum şi trei monografii. A participat la numeroase proiecte de cercetare. Este membru al Comisiei Academiei Române pentru informatizarea limbii române.

A primit mai multe premii şi diplome, printre care şi Premiul Naţional al Republicii Moldova (2011); fotografia alăturată o prezintă pe Svetlana Cojocaru primind acest premiu de la prim-ministrul Vlad Filat.

Podul de reviste

– Prin urmare, cariera ştiinţifică era reuşită. De ce aţi decis să o schimbaţi pe cea administrativă?

– De fapt, nu am avut şi nici nu am ambiţii de administrator. În 1996, directorul de atunci, domnul Constantin Gaindric, mi-a propus postul de secretar ştiinţific. L-am refuzat: nu doream să rup din timpul pe care îl puteam dedica cercetării. Dumnealui a repetat propunerea trei ani mai târziu şi atunci am acceptat-o. Nu din cauză că mi-am dorit să avansez pe linie administrativă. Pur şi simplu înţelegeam că directorul are nevoie de un ajutor şi, să-mi fie iertată lipsa de modestie, eram conştientă de faptul că pot fi un ajutor bun. Am deţinut această funcţie până în 2006, când am fost aleasă vicedirector. În 2009 au fost anunţate alegerile de director şi colectivul laboratorului în care am crescut, precum şi fostul director, Constantin Gaindric, mi-au propus să candidez. Am acceptat, şi aceasta a fost o alegere conştientă. M-au convins argumentele colegilor şi înţelegerea că în acel moment nu exista o persoană mai devotată institutului, capabiă să facă totul pentru ca institutul să supravieţuiască şi să prospere.

– Am auzit că întregul colectiv, toţi ca unul, s-au ridicat în susţinerea Dumneavoastră, cu toate că şefii de sus pledau pentru un alt candidat.

– Mă mândresc şi acum cu faptul că la acea adunare a colectivului am obţinut majoritatea absolută a voturilor colegilor mei. Aceasta mi-a insuflat încredere în forţele proprii, pentru continuarea luptei electorale, şi m-a convins că, în caz de victorie, pot miza pe „un spate al frontului" puternic, or aceasta înseamnă foarte mult. Însă atunci, prin decizia Consiliului Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică, alegerile directorilor au fost suspendate. Din cauza crizei economice, s-a considerat că este necesar să fie luat un repaos „pentru revizuirea programelor electorale ale candidaţilor", în scopul conformării la noile condiţii economico-financiare. Iar când alegerile au fost anunţate din nou, s-a dovedit că eu am rămas unicul candidat.

– O femeie soluţionează permanent problema „cum să supravieţuieşti în condiţii grele" îngrijindu-se de bugetul familiei. Pe de altă parte, bărbaţilor, chiar şi celor cu studii economice superioare, acest lucru nu le reuşeşte totdeauna. Cum vă simţiţi Dumneavoastră în rolul de conducător, în ţara unde prioritatea, în mod tradiţional, este acordată bărbaţilor?

– În ultimul timp se vorbeşte foarte mult despre rolul femeii în diverse domenii. Să luăm, spre exemplu, cercetarea. În conformitate cu statistica oficială, în ţara noastră, din numărul total de doctori în stiinţe, 15% sunt femei, iar doctori habilitaţi doar 2%. Femeilor le vine mai greu, nu din cauză că au capacităţi mai reduse, ci de la povara mai grea, cauzată de îmbinarea serviciului şi grijilor familiei. Această sarcină dublă, evident, reduce din posibilitatea de a te dedica complet carierei. Nu este o problemă de gen, cum se obişnuieşte să se numească acum, ci una socială.

– Există un stil de conducere feminin şi unul masculin?

– Există un exemplu excelent de femeie-conducător: Margaret Thatcher. O admir din suflet, însă eu nu sunt o *doamnă de fier*. Diferenţa de stil e dată de nuanţe.

– Angajaţii institutului spun că dacă Dvs. aţi ridicat vocea, înseamnă că s-a întâmplat ceva ieşit din comun.

– Eu, într-adevăr, niciodată nu strig, nu bat cu pumnul în masă. Din toţi anii de muncă administrativă îmi amintesc un singur caz când am ridicat vocea şi i-am spus destul de aspru unui coleg: „Mergeţi şi executaţi". Dar atunci când trebuie să iau o decizie dură, inclusiv de concediere a unui colaborator, o iau. Cu toate că îmi vine nespus de greu. Când am fost nevoită să fac acest lucru pentru prima oară, am simţit ceea ce cred că simte un medic, căruia i-a decedat pacientul. Dar până a-i propune cuiva să plece, încerc prin toate metodele să remediez situaţia (poate tocmai prin aceasta se deosebeşte stilul feminin de cel masculin). Încerc să-i ofer omului o şansă, să-i sugerez cum poate profita de ea, să cedez în unele puncte. Dar dacă nici aceasta nu are efect, iau decizia dureroasă. Şi acum sufăr, dar durerea e mai temperată: sunt conştientă că port responsabilitate pentru întreg institutul, pentru rezultatele lui. Consider, totuşi, că nu e cazul să vorbim despre femei şi bărbaţi, ci despre diferenţa caracterelor omeneşti. Repet, am un mare noroc de un colectiv ca al nostru. Şi colaboratorii tineri şi cei care au lucrat în institut toată viaţa menţionează atmosfera bună, prietenoasă. A creat-o încă primul director, academicianul Andrunachievici, şi toţi succesorii dumnealui s-au străduit să păstreze acest climat de bunătate.

– Ce înseamnă să fii un conducător bun?

– Pe tema aceasta sunt scrise multe cărţi. Cred că un conducător trebuie să vadă perspectiva. Întotdeauna există o sumedenie de probleme de moment, dar trebuie să ştii să priveşti cel puţin cu câţiva paşi înainte. Un conducător bun întotdeauna trebuie să aibă o variantă de rezervă (şi nu doar una) a evoluţiei posibile a evenimentelor. Şi aceasta, probabil, este una dintre marile dificultăţi ale muncii de conducător. Iar dacă vorbim despre institutul nostru, atunci problema apare şi mai complicată: trebuie să vezi nu doar perspectiva financiară, ci şi pe cea ştiinţifică. Noi ne ocupăm de cercetări în domeniul matematicii teoretice, al celei aplicate şi al informaticii. Nu mă pot considera specialist în toate aceste domenii, dar sunt obligată să mă orientez în fiecare dintre ele, să înţeleg care direcţie trebuie urmată şi susţinută. Şi încă – un conducător bun trebuie să aibă capacitatea de a-l înţelege pe fiecare colaborator, indiferent de faptul că sunt zece la număr sau o sută. Trebuie să ştie care sunt aspiraţiile lui, ce îşi doreşte, ce poate, să ia în considerare chiar şi problemele lui personale, cele din familie. În acelaşi timp, să asigure succesul activităţii, ceea ce nu e deloc uşor. Dar mă străduiesc...

– Cred că sunteţi nevoită să răpiţi din timpul rezervat propriilor cercetări, familiei.

– Desigur, pentru cercetare îmi rămâne cu mult mai puţin timp decât mi-aş dori, inevitabil trebuie să mai lucrez şi serile, şi zilele de odihnă. Evident, nu mai reuşesc totul, aşa cum puteam să fac mai înainte. Idei am multe, dar nu pot să le realizez pe toate. Următoarele alegeri vor fi peste trei ani. Mă voi bucura dacă se vor găsi alţi candidaţi la această funcţie; eu cu plăcere voi reveni completamente în cercetare. Referitor la familie... Când am ajuns director, fiul era deja mare. Iar soţul (noi am făcut facultatea împreună şi ne-am căsătorit în anul cinci) tratează situaţia cu toată înţelegerea, luând asupra sa multe dintre grijile casnice. Cu toate că, recunosc, dacă dispun de timp, îmi place să improvizez la bucătărie. Ceea ce îmi doresc cu adevărat e să petrec mai mult timp cu nepoţica mea.

– Mi-e teamă să întreb dacă mai aveţi timp şi pentru ceva pasiuni... Dar dacă nu aţi avea nimic de făcut, ce aţi face?

– Aş citi. Nu prea reuşesc să urmăresc toate noutăţile editoriale, dar cu plăcere recitesc cele citite nu o singură dată. Spre exemplu, Françoise Sagan sau Jane Austen. Descopăr abia acum literatura română, pe care, practic, nu o cunoşteam, găsesc multe lucruri interesante şi în proză, şi în poezie. Faptul că aici, în Republica Moldova, vorbim două limbi, ne oferă un avantaj.

– Putem conchide că institutului i-a mers bine cu directorul. Ar putea doamna Svetlana Cojocaru să ne spună dacă are un principiu de bază, după care se conduce?

– Este acelaşi ca şi al medicilor: „Să nu faci rău!"

(*Noutăţile Chişinăului,* 4 martie 2011)

Tabloul de mai sus, intitulat „Unde eşti copilărie?" şi reprezentând un peisaj (trans)nistrean, este dedicat Svetlanei Cojocaru de pictoriţa Valentina Brîncoveanu.

Încă din primii ani de cercetare, dna S. Cojocaru a propus o clasă de gramatici cu context dispersat, care permiteau atât procesarea secvenţială, cât şi paralelă. Era un rezultat teoretic frumos, care după un timp a devenit extrem de actual, deoarece corespunde necesităţilor de utilizare pe scară largă a sistemelor cu multe procesoare pentru efectuarea calculelor performante. Peste un timp, formalismul gramaticilor cu context dispersat şi-a găsit aplicaţii şi la procesarea limbajului natural. S. Cojocaru a elaborat o gramatică formală pentru descrierea procesului de flexionare în limba română, ajungând pentru prima dată în lume la soluţionarea completă a problemei flexionării automate pentru limbajele flective. Sub conducerea dumneaei au fost elaborate o serie de aplicaţii utile: lexicon morfologic computaţional pentru limba română cu circa un milion de cuvinte, sistem de instruire asistată pentru studiul limbii române, sistem de corectare ortografică etc. Aceste lucrări au un rol important în tehnologizarea limbii române, fapt ce permite un prim pas spre soluţionarea unei probleme de anvergură – interacţiunea om-calculator în limbaj natural. (...)

Rezultatele dr.hab. S. Cojocaru au pus baza cercetărilor în ţara noastră a interfeţelor inteligente, urmărindu-se scopul creării unui mediu confortabil pentru utilizatori din diverse arii de activitate şi niveluri de calificare. (...)

La începuturile aplicaţiilor informaticii, când erau prea puţini cunoscători, dna S. Cojocaru a fost cea care a iniţiat un grup de profesori umanişti de la USM în „tainele informaticii", ţinându-le un curs foarte inspirat. Tot în acele timpuri a publicat un ciclu de articole în revista *Femeia Moldovei,* în care a familiarizat cititoarele cu primele noţiuni de informatică prin exemple din practica lor. Dr. hab. S. Cojocaru continuă cu succes această activitate de promovare a informaticii, începută cu mulţi ani în urmă, concomitent promovând şi imaginea ţării şi a ştiinţei Moldovei ca editor şef adjunct al revistei *Computer Science Journal of Moldova,* distribuită în peste 150 de centre ştiinţifice din 42 de ţări.

Pe acelaşi făgaş (însă cu subiecte mai specifice şi pentru mine destul de surprinzătoare) se înscrie şi activitatea doamnei S. Cojocaru în calitate de membru al colegiului redacţional al revistei de cultură *Curtea de la Argeş,* prin care a făcut cunoscute lucrările unor distinşi savanţi şi oameni de cultură din Republica Moldova în întreg spaţiul românesc.

(Din referatul prof. Constantin Gaindric, membru corespondent al AŞM, în sprijinul candidaturii pentru Premiul Naţional al Republicii Moldova.)

Un interviu cu Mihai Brediceanu (III)

Cătălin MAMALI

– Prin ce credeţi că se caracterizează un climat ştiinţific care poate favoriza apariţia, dezvoltarea şi afirmarea marilor idei şi personalităţi ştiinţifice?

– Nu sunt un om de ştiinţă şi îmi este greu să dau sentinţe privind climatul ştiinţific. Bănuiesc că el este caracterizat prin contactele personale, prin participări la simpozioane internaţionale, prin posibilitatea de a cunoaşte în orice moment ceea ce se întâmplă, ce se scrie într-un anumit domeniu. Am impresia că astăzi climatul ştiinţific despre care vorbiţi şi pe care am încercat să-l caracterizez este şi mai important decât în trecut, iar necesitatea lui se reflectă şi în forma din ce în ce mai frecventă a activităţii ştiinţifice de echipă. Astăzi, colaborarea oamenilor de ştiinţă pare absolut necesară pentru a putea realiza un progres semnificativ într-o anumită disciplină. De altfel, studiile realizate şi publicate de o singură persoană sunt din ce în ce mai rare, ele făcând loc studiilor cu doi, trei sau mai mulţi autori.

– Dar pentru artă, prin ce s-ar caracteriza un climat apt să favorizeze apariţia, dezvoltarea şi afirmarea marilor creaţii şi personalităţi artistice?

– Cred că este în primul rând nevoie de un public virtual pe care creatorul vrea să-l aibă ca aliat. Situaţiile artiştilor cum ar fi fost, pare-se, Gauguin, care să rupă complet relaţia cu publicul, chiar cu publicul potenţial care există în mintea artistului, mi se par extrem de puţin probabile. Climatul trebuie să ofere artistului, ca şi omului de ştiinţă, posibilitatea de a se elibera. Cred că artistul trebuie să se elibereze de o idee pe care o poartă şi, din acest punct de vedere, el este similar femeii însărcinate: ea trebuie să nască. Această tendinţă este valabilă şi pentru artistul creator şi pentru artistul interpret. De multe ori, ei lucrează cu ferocitate, ca şi cum ar fi posedaţi. Situaţia lor poate fi surprinsă prin vechea expresie „este posedat de diavol”.

– În psihologie se utilizează noţiunea de „tendinţă de autorealizare”.

– Uneori această tendinţă poate lua forme obsesive, dăunătoare nu numai persoanei respective, ci şi celor din jur.

– În literatura de specialitate se realizează o distincţie între câteva tipuri principale de cercetători. Aceste tipuri sunt: experimentalistul dur, teoreticianul abstract, sintetizatorul intuitiv şi omul de ştiinţă umanist. De care dintre aceste tipuri credeţi ca vă apropiaţi cel mai mult?

– Cred că mă apropii mai mult de tipul al doilea, de teoreticianul abstract. Recent, am prezentat o lucrare scrisă acum cinci ani pe principiile timpului polimodular, şi ea exemplifică tendinţa mea prioritară de a descoperi unelte de creaţie, fără ca să fiu imediat preocupat de ideea de a le utiliza, de a le valorifica practic. În ultimii 15 ani am fost preocupat în primul rând de bazele teoretice necesare producerii uneltelor de creaţie în domeniul meu. Un exemplu îl constituie dezvoltarea teoriei timpului polimodular pentru a acoperi şi domeniul artelor vizuale, deşi nu sunt atras nici de desen şi nici de exegeza lucrărilor de artă plastică (eu nu sunt capabil să desenez ceva). Actul de exegeză mă interesează mai puţin. Citesc astfel de lucrări, da, dar nu foarte mult. Prefer să lucrez în primul rând la uneltele de creaţie, la principiile lor teoretice. Studiile pe care le-am publicat în legătură cu topologia formelor sonore tind să demonstreze că procedeele de compoziţie muzicală, cuprinse în principiile de armonie şi polifonie, nu sunt decât cazuri particulare de transformări topologice şi mecanisme generative.

– Credeţi că pentru cercetătorii care aparţin ţărilor mici, toate aceste tipuri de care vorbeam oferă aceleaşi şanse de afirmare pe plan naţional?

– Cred că experimentalistul dur are în aceste condiţii şanse mai mari de afirmare, pentru că acesta creează mai uşor impresia, la nespecialist, de relevanţă socială a problemelor de care se preocupă şi, de cele mai multe ori, problemele de care se preocupă au aplicativitate rapidă şi vizibilă.

– Dar în ceea ce priveşte şansele de afirmare pe plan mondial, apartenenţa la care din aceste patru tipuri credeţi că oferă şanse mai mari de afirmare cercetătorilor care aparţin tot ţărilor mici?

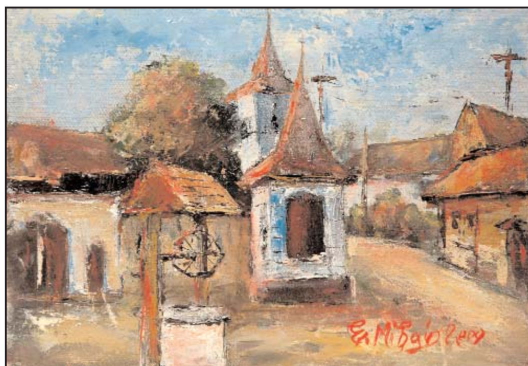
– Mi se pare că teoreticianul abstract ar avea şanse mai mari. Este un cercetător mai autonom, el este ceva mai puţin dependent de condiţia tehnologică a cercetării.

– Credeţi că se poate face ştiinţă mare, în sensul lui D. de S. Price, în ţări cu un potenţial economic mic?

– Nu credeţi că întrebarea dv. depăşeşte competenţa în această materie a unui dirijor, chiar dacă are tangenţe cu unele domenii ştiinţifice?

– Ne interesează tocmai părerea unui muzician despre o problemă de politică economică.

– E adevărat că nu o dată economiştii îşi dau părerea în materie muzicală. Ei bine, cred că nu. „Ştiinţa mare” presupune azi realizarea unor investiţii foarte importante fără o presiune tot atât de mare a rambursării fondurilor cheltuite. O ţară cu resurse mici uneori nu înţelege această alegere, sau chiar dacă înţelege necesitatea acestor investiţii, nu-şi permite să adopte această strategie specifică cercetării fundamentale. În Statele Unite, am simţit acest lucru pe seama mea. Mă aflam acolo pentru nişte concerte, când am primit de la cineva, care ştia că mă ocup de probleme privind relaţia muzică-matematică, o scrisoare de invitaţie pentru a expune concepţia mea asupra acestui domeniu la o universitate. Iniţial, fiind foarte ocupat cu concertele, nu am dat curs acestei invitaţii, care ulterior s-a repetat la un „party”, iar apoi din nou, printr-un telefon. Am acceptat, deşi îmi era şi teamă să conferenţiez despre problemele care mă preocupau pentru că nu mai ţinusem creta în mână, la tablă, de foarte mult timp. În fine, după conferinţa despre topologia formelor sonore pe care am ţinut-o, specialiştii de la universitate mi-au spus că subiectul îi interesează pentru că are legătură cu un limbaj de programare la care ei tocmai lucrau (APL), limbaj care are o capacitate mare de manipulare a unui număr ridicat de matrici. Mi-au propus să încercăm imediat un asemenea program; următoarele 2-3 zile am lucrat la astfel de încercări. După câteva săptămâni, revenind la Syracuse University, m-au întrebat dacă n-aş putea să vin să lucrez acolo 2-3 luni pe an, spunându-mi că nu-mi pot plăti bani mulţi, dar că-mi vor asigura ceea ce îmi trebuie. Când am început să lucrez, mi-au dat un birou dotat cu terminalul unui mare calculator şi posibilitatea de a fi ajutat, ori de câte ori aveam nevoie, de un specialist în programare. La scurt timp am vorbit despre polytimer. Interesat de idee, cineva mi-a propus să-l construim. S-a trimis o scrisoare rectorului şi s-a cerut suma de 3.000 de dolari necesară pentru construirea acestui aparat. Acum 12-13 ani, când se petreceau lucrurile, suma respectivă era destul de mare. Rectorul a aprobat-o. Nu ne-a întrebat nimeni dacă s-a făcut sau nu s-a făcut maşina, dacă a dat sau n-a dat rezultate. Am fost lăsaţi să lucrăm câţiva ani buni, până când au apărut rezultate vizibile de multă lume.

– Se presupune, cu destul de mult temei, că o concepţie, o teorie nouă are mai multe şanse să se impună şi să se dezvolte odată cu un întreg domeniu dacă ea oferă câmp de activitate pentru cât mai mulţi specialişti şi dacă determină o agregare într-un curent, într-un flux de preocupări, chiar într-o şcoală, a activităţii altor cercetători. Desigur, pentru aceasta, ea trebuie mai întâi cunoscută. Deci succesul ei deplin depinde de calităţile intrinseci ale teoriei, de fondurile băneşti şi de condiţiile tehnologice care sunt disponibile pentru dezvoltarea ei, de resursele umane competente care o cunosc şi care sunt interesate în dezvoltarea ei şi participă direct la aceasta. Oprindu-mă la resursele umane, vă întreb dacă dv. intenţionaţi sau sunteţi atras de ideea formării unui seminar, a unui grup de specialişti din diverse domenii (muzică, matematică, plastică, fizică, biologie, de ce nu, şi psihologie?) care să lucreze tocmai în domeniul „timpului polimodular”?

– Ideea este atrăgătoare. M-ar interesa un astfel de proiect, mai ales că, din păcate, cred că ideile asupra timpului polimodular nu sunt cunoscute încă suficient în ţară şi în afară, atât sub raport ştiinţific, cât şi sub raport artistic. Poate şi pentru că trăim o epocă în care, în artă, spre deosebire de ştiinţă, se respinge ideea de şcoală. Fiecare artist vine cu o viziune a lui şi chiar dacă nu le respinge, este orb la concepţiile din afară. De exemplu, în muzică nu s-a făcut o şcoală în jurul Xenakis, deşi a fost împrumutată pe ici, pe colo, ideea unor structuri stochastice, dar nu până acolo încât să se constituie într-un curent. Acelaşi lucru cu Boulez, deşi ei sunt nişte muzicieni extrem de importanţi. Cu toate că există asemănări clare în muzica contemporană, asemănări care se reflectă şi la nivelul senzaţiilor, totuşi procedeele nu sunt asimilate la nivelul grupurilor de creatori. Desigur, m-ar interesa o astfel de încercare de constituire a unui seminar interdisciplinar care să se ocupe de problemele timpului polimodular. A existat o opinie favorabilă unor astfel de încercări, mai ales după concertul de la Centrul Pompidou, dar din păcate acest interes nu a fost sprijinit şi de existenţa tehnologiei necesare, care este încă scumpă. Mai ales unele companii de dans au fost interesate.

– Mă gândesc în primul rând la un seminar teoretic.

– Da, m-ar interesa foarte mult. Nu m-am gândit încă la această posibilitate, pentru că poate aşteptam ca altcineva să aibă o astfel de iniţiativă. Cred că ar fi posibilă, pentru că deja unii specialişti (chiar din geologie, de exemplu) mi-au vorbit despre unele implicaţii pe care le poate avea concepţia timpului polimodular în domeniul lor. Deocamdată nu am întâlnit o astfel de reacţie explicită, un ecou de acest fel. S-ar putea ca el să apară mai târziu sau să nu apară deloc. Au existat lucruri celebre care nu au trezit ecouri imediat, cum este cazul undelor lui Maxwell, care au aşteptat 80 de ani până la venirea lui Bell, care a „fructificat”, prin inventarea telefonului, undele descoperite de predecesorul său.

– Un astfel de seminar teoretic ar putea avea cel puţin două funcţii, una informativă, de prezentare în detaliu a concepţiei asupra timpului polimodular unor specialişti din domenii variate, şi, respectiv, o funcţie de dezvoltare a acestei concepţii într-un cadru interdisciplinar. Scuzaţi-mă că insist asupra acestui punct, dar mi se pare important.

– Dar cine ar trebui să facă aceasta? Necazul este că sunt implicate foarte multe discipline în care ar putea fi aplicată teoria. De exemplu, un specialist care este atras de acest domeniu mi-a spus că polytimer-ul poate fi aplicat în industrie. Nu este oare o distanţă prea mare între muzică şi industrie?

Dialoguri esenţiale

– Vi s-a întâmplat în cursul cercetărilor efectuate să încercaţi să aflaţi un lucru, să obţineţi un anumit rezultat şi cercetarea să vă ofere cu totul altceva?

– Mi s-a întâmplat ca lucrurile să se dezvolte în mod cu totul neaşteptat, dar nu mi s-a întâmplat să ajung la un loc cu totul diferit decât cel pe care-l urmăream. Unele idei s-au dezvoltat cu totul neaşteptat, atât ca domeniu, cât şi ca extindere teoretică. De exemplu, niciodată nu m-am gândit că mă voi ocupa de aplicarea teoriei timpului polimodular la artele vizuale, arte de care nu m-am interesat niciodată în mod special. Încercând o aplicare a acestei teorii la artele vizuale, am reuşit însă printr-un ricoşeu neprevăzut să dezvolt teoria, să-i dau o formă mai generalizată.

– Credeţi că acest fenomen este frecvent în ştiinţă şi în artă?

– Da, cred că da, că este valabil pentru toate ştiinţele.

– Dacă ar fi posibil să primiţi un răspuns de la o inteligenţă imaginară privind evoluţia ştiinţei şi respectiv evoluţia artei, ce întrebare aţi formula pentru ştiinţă? Dar pentru artă?

– Pentru mine este foarte greu să disjung aceste două activităţi. Pentru mine ele nu sunt atât de separate cum par la prima vedere. Şi în artă ca şi în ştiinţă lucrezi cu o sumă de cunoştinţe sistematizate. Atât în ştiinţă, cât şi în artă există inspiraţia, capacitatea de a utiliza inventarul de cunoştinţe într-un mod neaşteptat, neprospectat până la acea dată. Atât în ştiinţă, cât şi în artă, cu cât este mai bogat inventarul de cunoştinţe şi mai înalt gradul lor de sistematizare, cu atât inspiraţia poate produce efecte mai spectaculoase. Mă întreb dacă ştiinţa şi arta sunt într-adevăr atât de disjuncte pe cât le consideră opinia generală.

– Deci o întrebare, nu un răspuns...

– Da, şi întrebarea ar continua în sensul dacă nu cumva mergem spre un nou tip de Renaştere? Ne îndreptăm oare spre acel tip uman care este şi artist şi om de ştiinţă? Care este drumul spre această nouă sinteză? Omul de ştiinţă se dezvoltă oare sub aspectul căldurii, sentimentului, iar artistul sub aspectul rigurozităţii? Cam în această zonă s-ar mişca întrebarea – mai particular, compozitorul din mine este un matematician?

– Cum s-a cristalizat alegerea dumneavoastră pentru domeniul muzical, care au fost factorii care v-au influenţat în alegerea profesiunii?

– Opţiunea pentru muzică, pentru muzica profesională, a fost relativ târzie. În adolescenţă eram foarte mult preocupat de latura ştiinţifică, de matematică şi fizică, urmând liceul real. Îmi aduc aminte că la bacalaureat am ieşit primul la aceste discipline din peste 300 de candidaţi. În acelaşi an terminam Conservatorul din Braşov la clasa de pian, obţinând nota maximă şi având mari şanse de a face o frumoasă carieră ca pianist. De fapt, opţiunea pentru muzică sau, mai exact, ideea de a deveni muzician profesionist a apărut pe la 15 ani, dar decizia a fost grea. În vara de după bacalaureat nu ştiam încă la care facultate voi da examen, la Politehnică sau la Conservator. Ultimele săptămâni au fost decisive, poate şi datorită unor întâmplări, cum a fost contactul cu marea muzică într-o călătorie făcută în vara aceea în Italia, dar în special succesul obţinut la competiţia finală din Conservator.

– Dar în evoluţia dumneavoastră profesională, formaţia pluridisciplinară pe care o aveţi, mă gândesc şi la faptul că aţi absolvit şi facultatea de ştiinţe juridice, ce influenţă a avut?

– În adolescenţă, ideea de a studia dreptul nu a constituit pentru mine o preocupare. Ştiinţele exacte însă, chiar cele tehnice, m-au preocupat foarte mult. De curând, aranjând biblioteca, am descoperit ceva care m-a amuzat foarte mult. Este vorba de nişte planuri ale unei invenţii pe care am gândit-o când aveam 13-14 ani. Atunci am schiţat, cu toate planurile de rigoare, un motor rotativ cu explozie, deci nu ca acela cu mişcarea clasică de du-te–vino a pistoanelor, motor care, dacă nu mă înşel, s-a realizat prin anii '60. În acele planşe, făcute atunci în tuş şi culori, sunt prezentate multe amănunte ale funcţionării motorului rotativ. Sigur, a fost o intuiţie, pe care atunci am dezvoltat-o destul de amănunţit şi pe care o amintesc pentru că exprimă atracţia, preocuparea mea pentru domeniul tehnic. În rest, făceam muzică. „Problema juridică” a apărut mult mai târziu, în momentul în care opţiunea mea pentru muzică era fermă. În familia mea există o tradiţie serioasă în domeniul juridic. Toţi au fost jurişti. Tatăl meu, Tiberiu Brediceanu, era doctor în drept, doctor *in jurae,* cum se spunea. Bunicul meu, Coriolan Brediceanu, a fost unul dintre marii jurişti ai Ardealului şi a fost şi deputat în Camera Ungară, unde vorbea româneşte. Liceul din Lugoj îi poartă numele. Însă tendinţa mea pluridisciplinară o regăsesc la un străbunic, care prin 1830 era avocat şi inginer, practicând ambele meserii. El a proiectat Canalul Bega şi a fost şi inginer şef al oraşului Timişoara. (Cred că există încă în Timişoara o stradă care îi poartă numele.) Tatăl meu, văzând interesul pe care-l aveam pentru muzică (curba dragostei mele pentru muzică crescuse foarte mult pe la 17-18 ani, când în anumite perioade lucram muzică opt ore zilnic), s-a gândit că este bine să am şi o meserie „sigură”. Dreptul l-am urmat, deci, mai ales din dorinţa tatălui meu. Cu toate acestea, consider că dreptul mi-a fost extrem de util. Disciplina care mi-a plăcut cel mai mult a fost dreptul roman, care mi se pare un monument nu numai de logică, ci şi de concizie. Azi avem nu tomuri, ci tone de tomuri pentru a se pune ordine în conduita omenirii; romanii reuşiseră în 12 table să prevadă drepturile şi obligaţiile cetăţenilor şi să le specifice pe diferite categorii de cetăţeni ai imperiului. La această disciplină am luat „bilă albă cu elogii” la profesorul Dorel Dumitrescu, care, datorită unor erori, a murit, din păcate, în condiţii tragice.

– Dacă ar fi posibil să începeţi din nou drumul dumneavoastră profesional, aţi urma aceeaşi opţiune, acelaşi traseu?

– Este greu de spus. Pentru aspectul principal din cariera mea muzicală, dirijatul, pe care-l practic de aproximativ 40 de ani, problema nu s-ar putea pune în termenii unei realegeri. Eu eram atras de compoziţie şi de pian şi nu m-am gândit iniţial să devin dirijor. Compoziţia m-a preocupat foarte de timpuriu. Am compus lieduri, pe versuri de Alecsandri, de la vârsta de 7-8 ani, dar compoziţia am studiat-o serios relativ târziu, când am devenit la Bucureşti studentul lui Mihail Jora (1940). Fiind încă la Conservator, am fost distins cu premiul de compoziţie George Enescu. La Ateneu, de fapt, am debutat întâi în calitate de compozitor, când într-un concert mi s-a cântat o sonată pentru pian (1945). Nu pot să spun dacă aş reface drumul profesional, deja parcurs, pentru că în viaţa mea profesională au intervenit adesea întâmplări care au determinat schimbări în traseele propuse, cum a fost un accident la mână. Aşa cum vă spuneam, mă pregăteam să devin pianist. Dar, după pauza unei vacanţe, când am început în mod brusc să exersez din nou foarte mult, am provocat o „crampă profesională” care nu mi-a mai permis să lucrez la pian în mod sistematic ani şi ani de zile. Nu se mai putea pune problema să devin pianist concertist, aşa cum dorisem. Aceste dureri au continuat chiar şi în perioada când, încă student, am intrat corepetitor la Operă. Imposibilitatea de a deveni pianist m-a îndrumat fără să vreau spre dirijat. Fiind nevoie de dirijori tineri, mi s-a oferit posibilitatea de a dirija o repetiţie. A mers absolut catastrofal. Am fost profund intrigat de acest insucces şi m-am analizat. Am încercat să ştiu pentru ce nu reuşisem. Mi-am dat seama că nu aveam tehnică dirijorală. Azi, când există cronici elogioase care relevă tehnica mea, îmi aduc aminte că, atunci, la început, eram complet ne-abil. După câteva luni de lucru foarte serios cu dirijorul şi eminentul profesor Eduard Lindenberg, care a fost pentru scurt timp dirijor al orchestrei Filarmonice din Bucureşti (el însuşi fusese elev al marelui pedagog german Herman Scherchen), am fost pus din nou în situaţia să dirijez. Şi atunci părea că eram născut pentru meseria aceasta. Cam aşa s-au petrecut lucrurile; opţiunea mea iniţială nu a fost pentru dirijat. Este greu de spus ce opţiune aş face, dacă ar fi să reiau drumul de la început, drumul străbătut a fost de multe ori influenţat puternic de lucruri accidentale, opţiunea profesională am realizat-o prin încercări succesive.

– Aţi merge totuşi spre acelaşi domeniu?

– Nu ştiu. De exemplu, fiul meu nu aş vrea să facă o carieră de concertist, instrumentală sau dirijorală. Este o viaţă pusă în permanenţă sub semnul performanţei, cu toate restricţiile pe care le impune aceasta. Este ca în sportul de performanţă, numai că acolo această trăire intensă se termină la o vârstă relativ tânără. Pentru a te menţine în meseria muzicală şi să fii totuşi în prima linie, la o vârstă ca a mea, sau a colegului meu Mircea Basarab, este o muncă foarte grea. Aceste eforturi nu se sesizează din afară. Pentru publicul din sală lucrurile par foarte frumoase şi uşoare. De fapt el „vede” concertul. Desigur, profesiunea de concertist – dirijor sau solist – dă şi mari satisfacţii. Dacă aş reface drumul profesional? Nu ştiu, nu pot răspunde cu precizie. De altfel, traseul unei cariere artistice interpretative este foarte deosebit de cel al multor altor profesiuni. De exemplu, în viaţa universitară tânărul asistent talentat şi muncitor se aşteaptă ca, după opţiunea sa, cariera să i se desfăşoare în aceeaşi universitate, să urce treptele succesive, să devină profesor. În cariera noastră e cu totul altfel. Puteam să ştiu, în momentul în care am optat pentru cariera dirijorală, că voi ajunge să dirijez în 25 de ţări, în mai toate capitalele mari ale lumii? Ambiţiile mele iniţiale erau mult mai mici, voiam să fiu corepetitor la operă şi compozitor. Dacă ar fi să-mi refac opţiunea, oare aş putea să prevăd că traseul va fi acelaşi? Curba unei cariere artistice se desfăşoară într-un spaţiu cu multe, foarte multe dimensiuni, şi valorile variabilelor care o definesc în diferitele momente ale vieţii sunt nenumărate, ele la rândul lor în funcţie de variabile imprevizibile la început. Chiar dacă aş reface opţiunea, e greu de presupus că viaţa mea se va desfăşura la fel.

– Care credeţi că sunt principalele surse de satisfacţie ale artistului?

– Cred că în activitatea artistică interpretativă satisfacţia are în primul rând un caracter simultan cu interpretarea. Ea se produce în timpul interpretării. Starea pe care o ai în momentul interpretării este deosebit de intensă şi foarte greu de descris şi, cred, greu de regăsit în alte profesii. Şi insuccesul şi insatisfacţia au un caracter instantaneu. Primul judecător fiind artistul însuşi. Sunt lucruri care nu diminuează succesul lui la public, care chiar pot să placă publicului, dar faţă de care artistul interpret este nemulţumit. De exemplu, eu am înregistrat nişte discuri care au luat premii internaţionale, dar care pe mine nu mă satisfac şi pe care din această cauză nu le pot asculta cu plăcere.

– Dar care sunt sursele principale de satisfacţie pentru cercetătorul ştiinţific?

– Cred că sursa principală de satisfacţie o constituie, ca şi pentru creatorul de artă, opera, lucrarea – în cazul lui, teoria, descoperirea pe care a realizat-o. Oscilaţiile care există în mod natural în procesul muncii de creaţie nu pot altera valoarea produsului deja realizat. Din această perspectivă, artistul interpret se afla într-o situaţie mai dramatică, oscilaţiile pe care le poate avea în procesul interpretării pot modifica valoarea rezultatului şi, deci, satisfacţia lui.

– Ideea este apropiată de viziunea lui A. Camus asupra actorului, pe care-l considera cel mai apropiat de idealul artistic, deoarece el există cu adevărat doar în procesul producerii actului artistic.

– Probabil. Lucrurile sunt şi mai tragice în acele profesiuni în care limitele fizice sunt în general legate de vârstă, cum este cazul balerinilor şi cântăreţilor. O operă valoroasă odată creată, o pictură, o compoziţie, o sculptură, o teorie ştiinţifică poate trăi în continuare indiferent de fluctuaţiile ulterioare care apar în munca sau starea fizică a creatorului ei. Este adevărat că în secolul nostru apare pentru prima oară posibilitatea „solidificării” actului de interpretare în sensul prezervării ei în timp, prin înregistrări şi film. Dar şi aici interpretul este dezavantajat: criteriile de apreciere ale actului de interpretare evoluează în timp ca şi gustul publicului. Chiar şi înregistrările unor interpreţi celebri, de exemplu Şaliapin, nu mai satisfac criteriile şi nivelurile actuale de interpretare. De aceea, de multe ori, ascultând o interpretare a unui artist cu mare faimă din trecut, rămânem uşor decepţionaţi. Puţini sunt cei care rezistă timpului, ca de exemplu Dinu Lipatti, ale cărui înregistrări şi astăzi, după 30 de ani, cunosc o cotă neîntrecută.

– Asupra naturii umane au fost elaborate variate concepţii, unele mai optimiste, altele mai pesimiste, unele fixiste altele evoluţioniste. Care este viziunea dumneavoastră asupra naturii umane?

→

Alan Mathison Turing și moștenirea sa

Jozef KELEMEN

Iunie a fost și luna aniversării a o sută de ani de la nașterea unui matematician genial, care a influențat esențial știința și cultura începând de prin anii '30 ai secolului trecut, A.M. Turing, cel căruia informatica îi datorează enorm, începând cu modelul matematic al calculatorului universal, primele idei privind inteligența artificială, multe sugestii privind calculul natural etc. De altfel, în acest an se derulează numeroase manifestări, de la conferințe special dedicate lui Turing la secțiuni cu acest subiect în cadrul unor conferințe mai generale. Pentru că articolul alăturat nu a putut fi inclus în numărul anterior al revistei, îl oferim acum cititorului.

El este scris de un cunoscut informatician, specialist în robotică și inteligență artificială, profesorul Jozef Kelemen, de la Universitatea Sileziană din Opava, Cehia, și Școala de Management din Bratislava, Slovacia.

Alan Mathison Turing (23 iunie 1912 – 7 iunie 1954) a fost un matematician englez, logician, criptanalist, primul informatician teoretician. Scopul acestui articol este de a reaminti câteva dintre contribuțiile fundamentale pe care el le-a adus la mai multe ramuri ale științei și ingineriei contemporane.

Prima dintre aceste contribuții fundamentale a fost propunerea primului model abstract de mașină de calcul capabilă să execute algoritmi, numită *a-mașină* în lucrarea inițială a lui Turing, din 1936 [1], pe care, ulterior, Alonzo Church – și el inspirat în cercetările sale, ca și Turing, de așa-numita *Entscheidungsproblem,* formulată de David Hilbert în 1900 (întrebând, informal vorbind, „ce se poate calcula mecanic") – a denumit-o *mașină Turing,* terminologie general acceptată astăzi.

A doua contribuție fundamentală a lui Turing este propunerea (în 1950, [2]) de a utiliza așa-numitul *joc al imitării* ca bază pentru a testa nivelul de inteligență al calculatoarelor, comparându-le din acest punct de vedere cu inteligența umană; propunerea este astăzi cunoscută în inteligența artificială sub numele de *testul Turing.*

A treia idee a lui Turing despre care vom vorbi mai jos este încercarea (din 1952, [3]) de a construi un model matematic al procesului biochimic de morfogeneză, proces care a rămas o importantă problemă de cercetare și în zilele noastre, morfogeneza fiind una dintre punțile dintre viața reală și viața artificială.

Fiecare dintre aceste idei ale lui Turing are influențe extinse și în cultură și artă – aceste dimensiuni ale gândirii lui Turing nu vor fi însă detaliate aici.

Mașina Turing

După cum am spus mai devreme, modelul cunoscut astăzi sub numele de mașină Turing, punctul de plecare al teoriei actuale a calculului, al informaticii în general, a fost propus de Turing în 1936 [1] (cu o corecție în 1937, unde se introduc și o serie de particularizări) sub numele de *a-mașină* (de la *mașină abstractă*). Definiția inițială a unei a-mașini este mult diferită de definiția de azi a mașinii Turing, dar ideile de bază sunt aceleași. Această definiție poate fi găsită practic în toate monografiile și manualele curente de teoria calculabilității.

Menționăm doar că definiția originară a avut ca scop să facă noțiunea de calculabilitate cât mai precisă din punct de vedere matematic, în special în ceea ce privește calculabilitatea numerelor reale, și de a face posibil răspunsul la întrebarea dacă se poate decide dacă toate numerele reale pot fi calculate într-un mod efectiv, ca rezultate ale unor algoritmi, sau nu. Eforturile lui Turing de a defini noțiunea de algoritm în mod riguros matematic l-au condus la conceptul de mașină abstractă de calcul. Explicațiile sale, de la începutul lucrării [1], sună astfel:

„Numerele *calculabile* pot fi descrise pe scurt ca fiind acele numere reale a căror expresie zecimală este calculabilă prin mijloace finite. Deși subiectul acestei lucrări privește explicit *numerele* calculabile, este aproape la fel de simplu să definim și să investigăm funcții calculabile, cu argumente numere întregi sau reale sau cu variabile calculabile, precum și predicate calculabile etc. Problema centrală este aceeași în fiecare caz, dar am ales calculabilitatea numerelor pentru o tratare explicită deoarece ele cer cea mai puțin complicată tehnică. Sper ca în curând să clarific și relațiile dintre numerele calculabile, funcții și așa mai departe. Aceasta va include dezvoltarea unei teorii a funcțiilor de o variabilă reală exprimată în termeni de numere calculabile. Conform definiției mele, un număr este calculabil dacă zecimalele sale pot fi produse de către o mașină."

În [1] se demonstrează, de asemenea, un foarte important rezultat: este posibil să construim (în mod efectiv, algoritmic) o unică *a-mașină* care poate calcula orice număr calculabil (mai general, orice secvență de simboluri abstracte). Dacă această mașină (s-o notăm cu *U*), primește ca intrare ceea ce se numește descrierea standard a unei mașini particulare, *M,* atunci mașina *U* va calcula aceeași secvență ca *M.*

Însă, din perspectiva noastră și din punctul de vedere al secțiunii următoare, observațiile din [1] privind generalizarea ideii de calculabilitate de la numere la alte obiecte matematice are o importanță crucială. Deși, cum spunea Turing, scopul său este calculabilitatea numerelor, „este aproape la fel de simplu să definim și să investigăm funcții calculabile." În acest fel, abordarea este generală, în sensul că ea face posibilă împărțirea tuturor funcțiilor definibile matematic în două clase în raport cu calculabilitatea lor prin intermediul mașinii Turing sau, mai general, prin intermediul unei mașini Turing universale.

Curând după propunerea modelului formal al unui calculator universal – masina Turing – Alonzo Church, care era și el profund interesat de teoria calculabilității, a formulat o ipoteză cunoscută azi sub numele de *ipoteza Church-Turing*. În esență, ea se referă la întrebarea dacă există sau nu calcule (algoritmice) pe care să nu le poată executa o mașină Turing. Răspunsul intuit de Church este cel negativ: tot ce poate fi calculat de o mașină (lucrând cu date finite, un timp finit, conform unui program finit – conform unui algoritm) este calculabil de o mașină Turing. O formulare apropiată a acestei ipoteze apare și în lucrarea lui Turing din 1950 [2]: „Ideea din spatele calculatoarelor numerice poate fi explicată prin a spune că aceste mașini sunt construite pentru a executa orice operație ce poate fi executată de un calculator uman."

→

– Natura umană cred că ar trebui privită în primul rând în comparație cu animalul. Animalul nu este nici bun, nici rău în general, ci numai în raport cu situațiile în care este pus. La fel și omul, nu este nici bun, nici rău prin natura sa, ci în funcție de variatele condiții cu care este confruntat. Spre deosebire de animal, el însă poate fi rău fără ca acest lucru să fie necesar. Animalul ucide, dar ucide din necesitate, pentru a supraviețui, pentru a se reproduce. Dar animalul nu poate fi un criminal, așa cum din nenorocire se poate întâmpla cu omul. Omul este capabil să facă rău numai pentru a face rău. Omul poate ucide și numai din plăcerea de a ucide. Acest lucru, vizibil în conduita sa prezentă, mi se pare extrem de grav. Actele de terorism contemporan sunt un semnal alarmant. Desigur, consecințele, scara durerilor pricinuite pot varia foarte mult de la crima individuală la uciderile în masă, dar în esența lui acest comportament este la fel de grav. Istoria este plină de astfel de exemple, care, din nenorocire, se întâlnesc până astăzi. Mai mult chiar, omul face din violență, din agresivitate, un spectacol. Spânzurătorile, autodaféul, ghilotina, execuțiile sunt specifice numai naturii umane, nu și animalului. Uneori chiar cruzimea față de animale tinde să devină un spectacol. Am văzut un film documentar în care turiștii ajunși în îndepărtatul Nord urmăreau o vânătoare de pui de focă ce erau jupuiți de vii. Acest fapt era urmărit cu interes și chiar bucurie de turiști, care însoțeau acest act cu strigătele lor de plăcere. Agresivitatea devenise spectacol.

– În istorie se întâlnesc variate forme de transformare a unor acte agresive în spectacol. Acest tip de „spectacol" este considerat ca o formă de manifestare indirectă a agresivității. Dar agresivitatea poate avea nu numai forme fizice, ci și forme psihice, morale. Având în vedere aceste elemente, considerați că știința poate contribui la transformarea omului în bine? Dar arta?

– Nu sunt în această privință o persoană foarte optimistă. Nu cred, iar experiența în viață mi-a dovedit-o adesea că dotarea genetică a unui individ nu poate fi sensibil modificată prin educație, mediu sau cultură. Comportamentul superficial, în relațiile cu ceilalți, poate fi (uneori numai temporar) condiționat prin disciplină în muncă, în ținută sau vorbire; caracteristicile profunde ale personalității însă am impresia că nu pot fi transformate, cel puțin la nivelul vieții individului. Poate, de-a lungul generațiilor...

Nu cred că știința și arta fac omul mai bun; chiar în ipoteza că ele ar acționa în acest fel, ele nu ar putea fi întrebuințate ca terapie, nu, pentru că anumite persoane ar refuza în mod deliberat contactul cu ele, pentru că nu pot avea acces la aceste manifestări ale spiritului uman dacă nu sunt dotate tot genetic, cu „receptorul" necesar: cunoașteți, desigur, atâția oameni care nu au contact cu arta, în cazul nostru cu muzica, pentru simplul motiv că nu au antena psihică necesară recepționării ei. În schimb, am putut adesea observa cu multă bucurie că, dotată cu receptorul necesar, dacă este cufundată în mediu prielnic, chiar cu întârziere, o persoană înțelege, are revelația artei. De altfel, nu cred că rolul științei și al artei este să facă omul mai bun sau mai rău și nu cred că vreun om de știință sau vreun artist și-a propus asta prin actul de cercetare, de creație sau interpretare. Chiar dacă ar avea o asemenea intenție, s-ar putea să nu-și poată ajunge scopul tocmai din cauzele expuse mai sus: cei vizați s-ar putea să nu aibă receptorul. Și chiar dacă îl au, s-ar putea să nu-l aibă acordat pe unda necesară, cu alte cuvinte, trebuie să aibă același interes și nivel de înțelegere pentru respectivul act de creație științifică sau artistică.

Revenind la întrebarea dv., dacă nu am putut fi prea optimist în răspunsul meu, pot totuși încheia cu ceva pozitiv: dacă artistul și omul de știință nu cred că pot face la modul individual omul mai bun, în schimb cred că la nivelul umanității ei au datoria să caute să extindă cât mai mult domeniul celor care pot iubi știința și arta, dar nu o iubesc încă pentru că nu o cunosc încă de ajuns. Ei vor fi cu siguranță dintre cei buni. Astfel, în mod indirect se realizează ceea ce cred că întrebarea dv. mă îndemna să confirm.

– Vă mulțumesc!

Ştiinţa, parte a culturii

Testul Turing

„Propun să considerăm întrebarea *pot maşinile gândi?* Pentru aceasta trebuie să pornim de la a defini înţelesul termenilor *maşină* şi *a gândi.* Definiţiile ar putea fi formulate în aşa fel încât să reflecte cât mai bine înţelesul uzual al acestor cuvinte, dar o asemenea atitudine este primejdioasă. Dacă înţelesul cuvintelor *maşină* şi *a gândi* trebuie găsit prin examinarea modului în care ele sunt folosite în mod curent, este dificil să evităm concluzia că înţelesul şi răspunsul la întrebarea dacă pot maşinile gândi trebuie căutate printr-o cercetare statistică, de tipul unui sondaj Gallup. Acest lucru este însă absurd. În loc să încercăm o asemenea definiţie a termenilor, voi înlocui aici întrebarea prin alta, apropiată de prima, dar exprimată în cuvinte relativ neambigue."

Acesta este primul paragraf al lucrării fundamentale a lui Turing inspirată de participarea sa la o discuţie privind mintea şi maşinile de calcul, la Universitatea Manchester, în seminarul de filosofie condus de Dorothy Emmet, în 27 octombrie 1949. Turing nu a fost satisfăcut de propriile argumente formulate pentru a contrazice argumentele unor colegi, precum Michael Polanyi, neurofiziologul J.Z. Young, matematicianul Max H.A. Newman. Curând după dezbatere, Turing a început să scrie un articol dedicat subiectului şi publicat în 1950 [3]. Întrebarea dacă maşinile pot gândi a fost înlocuită printr-o nouă întrebare, formulată în termenii unui joc pe care el l-a numit *jocul imitării:*

Jocul „este jucat de trei persoane, un bărbat (A), o femeie (B) şi un anchetator (C) care poate fi de oricare dintre cele două sexe. Anchetatorul se află singur, într-o cameră separată. Obiectivul jocului este ca anchetatorul să afle care dintre ceilalţi doi este bărbat şi care femeie. El îi cunoaşte doar prin etichetele X şi Y, iar la sfârşitul jocului trebuie să spună dacă X este A şi Y este B, sau X este B şi Y este A. Anchetatorul poate formula întrebări lui A şi B, cum ar fi:

C: Poate X să-mi spună lungimea părului său?

Acum, dacă X este de fapt A, el trebuie să răspundă. Pentru A, obiectivul jocului este să încerce să-l facă pe C să greşească identificarea. Răspunsul său poate fi deci: părul meu este tăiat scurt, iar cele mai lungi şuviţe sunt în jur de nouă inci.

Pentru ca vocile să nu-l ajute pe anchetator, răspunsurile trebuie date în scris, cel mai bine, scrise cu maşina. Aranjamentul ideal este să existe o posibilitate de comunicare prin teleprinter între cele două camere. O altă posibilitate este ca întrebările şi răspunsurile să fie repetate de un intermediar. Obiectivul jocului pentru cel de-al treilea participant, B, este să-l ajute pe anchetator. Cea mai bună strategie pentru B este probabil să dea răspunsuri corecte. Ea poate adăuga fraze de genul *Eu sunt femeie, nu crede ce spune el,* dar nu se poate obţine nimic în acest fel, pentru că şi bărbatul poate face asemenea afirmaţii.

Ne întrebăm acum: Ce se va întâmpla dacă o maşină joacă rolul lui A? Va decide anchetatorul greşit la fel de multe ori în acest caz, precum în cazul în care jocul se desfăşoară cu un bărbat şi o femeie? Această întrebare înlocuieşte întrebarea iniţială: *Pot maşinile să gândească?"*

Apoi, în Secţiunea 3, Turing continuă prin a explica înţelesul noţiunii de calculator: „Este natural să dorim să permitem oricărui tip de tehnică inginerească să fie folosită de maşinile noastre. Dorim, de asemenea, să permitem posibilitatea ca un inginer sau o echipă de ingineri să construiască o maşină care funcţionează, dar al cărui mod de funcţionare să nu poată fi descris în mod satisfăcător de constructorii ei, deoarece ei au aplicat metode în mare măsură experimentale. În sfârşit, vrem să excludem din maşină persoane obişnuite."

Urmând aceste sugestii, Turing conchide că numai calculatoare numerice sunt permise în jocul său, al imitării. În ceea ce priveşte aceste calculatoare, Turing subliniază că ideea din spatele lor poate fi explicată prin a spune că acest tip de maşină are ca finalitate efectuarea oricărei operaţii care poate fi executată de un calculator uman care urmează reguli precise „puse la dispoziţie într-o carte", fără a avea dreptul să se abată câtuşi de puţin de la aceste reguli. Tot privind calculatoarele numerice, Turing precizează că ele sunt imaginate a avea trei componente principale: *magazia* (*memoria,* în terminologia modernă), *unitatea de execuţie* (*procesorul,* astăzi) şi *unitatea de control* (*programul,* în terminologia curentă).

În Secţiunea 5 a lucrării este discutată universalitatea calculatoarelor numerice, cu diferenţe minore faţă de lucrarea [1], fără referire la noţiunea formală de a-maşină universală sau la demonstraţia existenţei unui calculator universal. Această remarcă trimite mai mult la ideea unui suport hardware existent decât la o maşină formală, abstractă. După aceea, Turing reformulează întrebarea iniţială dacă maşinile pot gândi în forma echivalentă:

Pot fi imaginate calculatoare numerice care să participe cu succes la jocul imitării?

Să părăsim pentru moment fluxul argumentelor lui Turing şi să ne aplecăm asupra semnificaţiei maşinii Turing universale şi asupra capacităţii acesteia de a calcula orice funcţie calculabilă, în sensul schiţat mai devreme. Ultima întrebare formulată arată atunci astfel: Pot fi imaginate sisteme de funcţii calculabile în sensul lui Turing care să joace cu succes jocul imitării? Având în minte proprietatea de universalitate

a calculatorului numeric, ajungem la întrebare în forma din finalul Secţiunii 5 a lucrării [2]: „Să ne fixăm atenţia asupra unui calculator numeric particular, D. Este posibil ca, modificând acest calculator în aşa fel încât să aibă memoria potrivită, mărindu-i oricât dorim viteza de funcţionare şi punându-l să ruleze programul adecvat, D poate fi făcut să joace în mod satisfăcător rolul lui A în jocul imitării, cu un om jucând rolul lui B?"

Putem încheia cu concluzia că maşina Turing şi testul Turing sunt puternic conectate într-un punct care indică o legătură nu numai între programarea calculatoarelor şi inteligenţa artificială, dar şi între teoria calculabilităţii abstracte şi cercetările de inteligenţă artificială.

Întrebarea iniţială formulată mai devreme se poate reformula într-o formă şi mai generală: Poate inteligenţa umană să fie transformată într-un set interconectat de funcţii calculabile Turing? Să numim *Ipoteza a doua a lui Turing* răspunsul pozitiv la această întrebare.

Morfogeneza

Scopul lucrării [3] este discutarea unui posibil mecanism prin care genele unei celule zigot pot să determine structura anatomică a organismului rezultant. Teoria sa, în cuvintele lui Turing, nu face nicio ipoteză nouă. Ea numai sugerează că anumite legi fizice bine cunoscute sunt suficiente pentru a da seama de mare parte dintre aspectele problemei. Continuând citirea rezumatului lucrării, aflăm că „se sugerează că un sistem de substanţe chimice, numite morfogene, reacţionând între ele şi difuzând printr-un ţesut, poate explica multe dintre fenomenele de morfogeneză" şi că „este, de asemenea, considerat un sistem de reacţii şi procese de difuzie pe o sferă". Această primă privire asupra lucrării este suficientă pentru a ne întări convingerea că articolul conţine idei de pionierat, dezvoltate mai târziu, de exemplu, în contextul calculului cu membrane şi al calculului molecular. De aceea, ne vom concentra atenţia pe lucrarea [3] din punctul de vedere al bio-calculabilităţii.

Turing identifică două posibilităţi de bază prin care calculatorul numeric poate fi util cercetării fenomenelor biochimice. Mai întâi, el presupune că simularea pe calculator poate conduce la simplificarea ipotezelor necesare atunci când decidem să folosim alte instrumente pentru un studiu formal. Apoi, el subliniază faptul că abordările care folosesc simularea pe calculator pot face posibilă considerarea aspectelor „mecanice" ale realităţii modelate. În plus, el adaugă un scurt comentariu, foarte important din punct de vedere modern privind avantajele anterioare, scriind: „Chiar şi cu privire la problema considerată în această lucrare, pentru care o analiză matematică rezonabil de completă a fost posibilă, tratarea computaţională a unui caz particular a fost extrem de utilă."

Propunerea este interesantă privind aspectele computaţionale ale structurilor şi proceselor chimice şi biochimice, care fac obiectul de studiu al mai multor ramuri de cercetare moderne, care propun modele de calcul inspirate din biologie. Multe variante ale unor asemenea modele sunt echivalente cu maşina Turing ca putere de calcul.

Ca urmare, putem formula o a treia *Ipoteză Turing,* de exemplu, în forma următoare: Sistemele biochimice sunt capabile, în principiu, să efectueze toate calculele care pot fi efectuate de o maşină Turing universală.

Această ipoteză conduce speculaţiile noastre la posibilitatea formulării unei concluzii oarecum surprinzătoare: Calculabilitatea, aşa cum este definită de maşina Turing universală, abilitatea omului de a duce la capăt sarcini de tip intelectual şi sistemele biochimice (vii) sunt (aproape) identice în ceea ce au ele esenţial. Calculul, mintea şi viaţa sunt, din anumite puncte de vedere, faţete ale aceluiaşi fenomen... Este acest lucru adevărat? În ce sens?

Referinţe

[1] A.M. Turing: *On computable numbers, with an application to the Entscheidungsproblem. Proc. of the London Mathematical Society*, Series, 42 (1936), 230–265.

[2] A.M. Turing: Computing machinery and intelligence. Mind, 59 (1950), 433–460.

[3] A.M. Turing: The chemical basis of morphogenesis. Philosophical Transactions of the Royal Society B, 237 (1952), 37–72.

Cartea poliţistă: puzzle şi matematică (IV)

Dragoş VAIDA

Referinţa la Harley Quinn, enigmaticul personaj din Agatha Christie, de la sfârşitul notei precedente, oferă un prilej în încercarea de a evolua în tematica propusă bunăvoinţei celor care, între două treburi, dau de aceste însemnări. Cu un curaj inconştient, îmi propun să spun ceva, din câte ceva, despre *valorile „mici" ale vieţii* şi despre buna lor *folosire,* aşa cum sper că se va vedea spre sfârşitul unei noi serii propuse.

Deocamdată, aduc aminte că în *Puzzle şi matematică* III, iunie 2012, am semnalat un interes aparte pentru nuvelele Agathei Christie din culegerea *Misteriosul domn Quinn,* în care găsim un model de naraţiune având ca temă cunoaşterea, cu trei caracteristici definitorii: (a) Personajele Quinn şi Satterthwaite *nu participă* la intrigă, de regulă desfăşurată într-un trecut îndepărtat, lăsat în fundal (trăsătură discutată); (b) *Dezlegarea* apare treptat, într-un proces stimulat de Quinn, care pune *întrebările revelatorii,* proces în raport cu care Satterthwaite joacă rolul de *catalizator;* (c) Nimeni dinafară nu dă soluţia, aceasta se revelă treptat, degajându-se *în spiritul* personajelor din povestire.

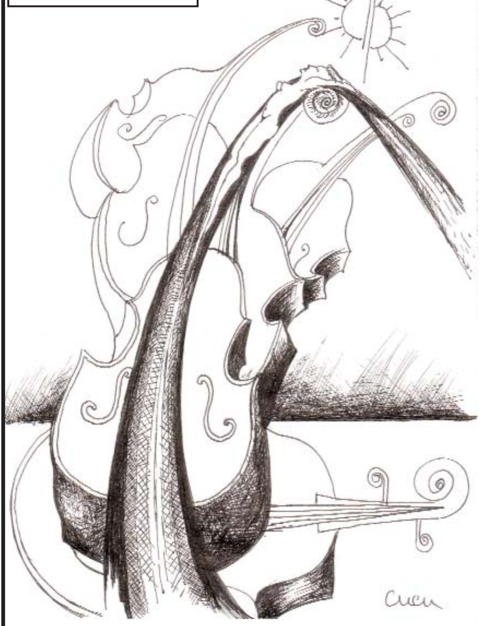
Încerc acum să arăt că demersul descris prin (b) şi (c), găsit în realizări „minore", după cum vor spune mulţi, probabil pe bună dreptate, în contextul unor existenţe absolut „cotidiene", inspirate de valori „mici", are legături neaşteptat de semnificative, de găsit nu atât pe *orizontală* (episoade, locuri, personaje sau cărţi noi), cât mai ales pe *verticală* (trimiteri sau înţelesuri noi, în raport cu o ordine de idei *superioară* în raport cu naraţiunea).

Cu referire la *Misteriosul domn Quinn* este de folos să căutăm *interpretări* şi până la urmă explicaţii de tipul celor pe care a avut originalitatea să le pună Mircea Eliade în *Insula lui Euthanasius* (1943; Humanitas, 2008, editia a 3-a). În această frumoasă şi fascinantă carte, autorul ne vorbeşte de simbolismul tradiţional şi de amintirile imemoriale, regăsite în *Treptele* lui Julian Green, *Melancolia* lui Dürer, Barabudur, *Templu* simbolic (din care s-au inspirat prezentările lui Paul Barbăneagră, vezi *Arhitectură şi geografie sacră. Mircea Eliade şi redescoperirea sacrului,* Polirom, 2000) sau în *Temele folclorice şi creaţia artistică,* articol din 1933 care anunţă eseul *Comentarii la Legenda Meşterului Manole* din 1943.

Articolul *Un amănunt din Parsifal* (1938), pag. 181-186, se ocupă de un episod semnificativ din legenda în care aflăm că Regele Pescar suferă de o misterioasă boală care cuprinde întreaga viaţă din jurul castelului, într-un proces de degradare, pe zi ce trece mai cumplită. Nici vizitatorii succesivi şi nici prima înfăţişare a lui Parsifal nu îi sunt bolnavului de vreun folos. La a doua vizită însă, când Parsifal pune *întrebarea* relativă la *Graal* (într-o legendă paralelă, întrebarea privind *Lancea* care a străpuns Trupul Mântuitorului), Regele îşi revine, se însănătoşeşte şi întinereşte. Episodul i se pare semnificativ lui Mircea Eliade, pentru că „exprimă admirabil faptul că, *înainte chiar de a afla vreun răspuns satisfăcător,* întrebarea justă regenerează şi fertilizează..." (pag. 185).

Puse bine, întrebările, în nuvelele de care ne ocupăm, îndreaptă fasciculul de lumină către calea de parcurs pentru aflarea adevărului. Aşa se întâmplă şi în anchetele lui Hercule Poirot care, în diferite etape, enumeră punctele esenţiale încă neelucidate, spre exasperarea inspectorului şef Japp, care crede că tocmai a găsit soluţia şi că cele enumerate sunt detalii nu numai nesemnificative, dar chiar în afara investigaţiei şi ridicole. Atât în cazurile evident *majore* din articolul de care ne-am ocupat, cât şi în cazurile *minore,* din naraţiunile poliţiste, contează să ne punem întrebările/problemele într-adevăr importante, esenţiale, aducătoare de câştig în cunoaştere. M-am ocupat de acest subiect pentru a pune în evidenţă importanţa *selecţiei* şi mai pe urmă a *drumului,* chiar dacă acestea ni se pare că sunt în legătură cu valorile/reperele „mici" ale existenţei.

Desen de Cucu Ureche

Punctul (c) din modelul de cunoaştere de care ne ocupăm necesită un comentariu elaborat. Identific un posibil termen de referinţă în culegerea de articole scrise de René Guénon intitulată *Mélanges* (1976; versiunea în română, *Demiurgul şi alte studii tradiţionale,* Herald, 2005), la cap. VI – *Cunoaşte-te pe tine însuţi* (1931), pag. 75-85. Articolul cu acest titlu (maximă datorată lui Thales din Milet, filosof presocratic şi matematician) susţine că nicio învăţătură nu poate duce la un rezultat dacă cel ce o primeşte nu are o rezonanţă personală, o participare. Este ceea ce l-a condus pe Platon să spună că *„tot ceea ce omul cunoaste este deja în el",* pag. 81. Această luare de cunoştinţă, această trezire a fost denumită de Platon *reminiscenţă.* Cunoaşterea ţine, deci, de o co-naştere, de o afinitate într-un fel înnăscută, trezită la viaţă. Avicenna spunea *„Tu te consideri un nimic şi de fapt lumea se află în tine",* pag. 82. Văd că, de fapt, am ajuns la un punct dincolo de care se află începutul seriei noi pe care aş vrea să pot să o propun. Renunţând acum la continuarea elaborării, simplific spunând că tehnica folosită de Mr. Quinn este să stimuleze în spiritele participanţilor amintirea celor petrecute cu ani în urmă, astfel încât aceştia să-şi recompună imaginile, să le reordoneze şi să găsească în materialul reorganizat *Firul Ariadnei* care conduce la adevărul vindecător denumit soluţie.

Vin cu exemple care să învioreze aerul puţin rarefiat din consideraţiile precedente. Astfel, pentru documentare, amintesc că legăturile nuvelei poliţiste cu matematica fac obiectul unui segment de literatură care nu poate fi neglijat. Pentru ilustrare, trimit la referinţele din minibibliografia de mai jos, însă nu înainte de a adăuga două adnotări.

Teorema papagalului este un roman scris de Denis Guedj, în care, pe firul unei naraţiuni poliţiste, parcurgem momente importante din istoria matematicii (Thales, Pitagora, Euclid, Al-Khawarizmi, Omar Khayyam, Tartaglia, Ludovico Ferrari, Niels Henrik Abel, Évariste Galois, Pierre de Fermat, Leonhard Euler, de la naşterea algebrei la teorema lui Fermat şi la conjectura lui Goldbach). Autorul (1940 – Paris 2010) a fost matematician, scriitor şi scenarist, cofondator împreună cu Claude Chevalley, al centrului universitar Vincennes, ulterior Paris VIII. Cititorul sesizează din roman sensul general al cercetării matematice, scrie în recenzia sa Arthur Hennessy, şi ajunge să se întrebe, nu fără o oarecare agresivitate, de ce la învăţătura primită în şcoală nu i s-a vorbit despre aceste minunăţii.

Articolul lui Alain Hertz dă o aplicaţie, arătând că o anumită mărturie este falsă, în baza unei teoreme din teoria grafurilor. *Gradul* unui nod/vârf al unui graf este numărul arcelor pentru care nodul considerat este o extremitate. Teorema citată spune că *suma gradelor nodurilor unui graf este un număr par.* Punând laolaltă mărturiile, o mărturie fiind declararea prezenţei într-un anumit loc, cu anumite persoane, anchetatorul identifică intervenţia unei declaraţii false prin aceea că suma gradelor care rezultă din depoziţii nu este pară.

1. Bruce, Colin: *Elémentaire, mon cher Watson! Douze enquêtes policieres résolues grâce à la logique, aux mathématiques et aux probabilités,* Flammarion, 2002.

2. Mateiu I. Caragiale: *Sub pecetea tainei,* Echinox, Cluj, 1994.

3. Hertz, Alain: *L'Agrapheur* – naraţiuni poliţiste, cu gust matematic, Presses Internationales Polytechnique de Montréal, 2010; *L'enseignement de la théorie des graphes à l'aide d'intrigues policières.*

4. Guedj, Denis: *Le Théorème du perroquet,* Seuil, 2000 (1998).

5. Smullyan, Raymond: *Les énigmes de Shéhérazade ou comment une délicieuse princesse vient à bout de 200 questions de logique et de mathématique,* Flammarion, 1998; *Sherlock Holmes en échecs,* Flammarion, 2001.

Poezie fără frontiere

Hélène și René-Guy Cadou

Paula ROMANESCU

Ce ar fi de spus despre un poet, învățător de țară, care a plecat din viață la vârsta de 31 de ani! Nu mare lucru, s-ar crede. Și totuși. René-Guy Cadou face parte dintre acei poeți care, răstălmăcind poemul *Roman al adolescentului Arthur Rimbaud,* pot clama cu îndreptățire: *„On est tres sérieux quand on a dix-sept ans” – La 17 ani ești foarte serios!*

17 ani avea și René-Guy Cadou când, în 1937, îi apare culegerea de poeme *„Les Brancardiers de l’aube” (Brancardierii zorilor).* Era un frecventator al renumitei Școli poetice din Rochefort, unde se adunau poeții în jurul lui Max Jacob, acel novator în poezie din stirpea lui David, trecut cu sufletul (fără arme și bagaje) la religia cristică. Născut în anul 1876, Max Jacob era privit de tinerii abia *confirmați* în poezie din anii ’30 ca un înțelept adept al unei vieți monahale, creator al unui univers de armonie în bezmeticia lumii, retras din tumultul ei în casa lui din Saint Benoit sur Loire. Publicase două volume de poezie care-l impuseseră ca adevărat novator liric: *Le Cornet à dés (Cornetul de zaruri)* și *Le Laboratoire central (Laboratorul central).* Tihna lui, înflorită de prezența poeților tineri care-l frecventau, cu precădere a lui René-Guy Cadou, în care maestrul întrezărea un mare talent, încurajându-l, avea să fie brutal întreruptă în 1944, când Gestapoul l-a arestat și trimis în lagărul de la Drancy, nu departe de Paris, unde poetul s-a și stins. Ni s-a păstrat mărturie că evreului creștin Max Jacob i s-a părut că vede, în iadul lagărului nazist în care fusese aruncat, chipul Mântuitorului, așa cum avea să-i apară și martirului român Radu Gyr prin anii celei mai crunte orori îndurate în temnițele comuniste din România de după Cel de Al Doilea Război Mondial, sau acelui alt mărturisitor întru Christos, Nicolae Steinhardt, autorul *Jurnalului Fericirii.*

„As-noapte Iisus mi-a intrat în celulă/ Ce mare, ce înalt părea Christ/ Luna-a intrat după El în celulă/ Și-L făcea mai înalt și mai trist// Mâinile Lui păreau crini pe morminte,/ Ochii adânci ca niște păduri/ Luna-l spoia cu argint pe veșminte/ Argintându-i pe mâini vechi spărturi”. (Radu Gyr)

Tânărul René-Guy Cadou scrie o poezie încărcată de visare, firesc cotidian, fantezie, prin care realitatea capătă mereu alte chipuri, rămânând mereu proaspătă. În timpul studiilor pariziene el avea să-i cunoască, grație mentorului său, pe nu mai puțin celebrii Picasso, Chagal, Van Dongen, care-și aveau atelierele în cartierul Montmartre, dar și pe poeții în vogă ai timpului, între care Apollinaire, cu-ale lui *Caligrame,* în care poezie și pictură se cheamă și-și răspund.

După terminarea studiilor pedagogice, René-Guy Cadou devine învățător și, în 1943, în timpul războiului la care nu participă din motive de sănătate, în loc de a învăța cum se moare pe câmpul de luptă din rațiuni care nu știu de dragostea de oameni, învățătorul poet avea să cunoască o fată simplă și pură ca regnul vegetal: Hélène. Trei iubiri a avut poetul în prea scurta lui viață: poezia, natura, Hélène, credincios fiecăreia, slujindu-le cu sufletul pe fiecare la fel, ele fiindu-i sfânta lui treime aureolată de Cânt-Cuvânt. Hélène este inspiratoarea, lumina și cântecul lui, simplitatea care-i da vieții splendoare. El a cântat și a cântat-o, investind-o cu toată puritatea regnului vegetal care prinde a se însufleți legând numele lor în seve de iubire fără de care vorbele ar rămâne sărace.

Caii iubirii-mi spun că-n drumuri sterpe,
pustii, pline de glod și uscături,
o fată neștiută îi oprește
și-i scaldă-n ochii triști, plini de păduri.
Și-mi mai spun ei: la seama, tristețea ei e-a noastră
iar când durere-ai îndrăgit, nicicând
n-ai să mai poți sub crengi, sub bolta-albastră
nepăsător să umbli fluierând.
Eu, greul vieții-l simt, dar mângâierea-ți,
trupului meu îi e semn de-nmugurire,
femeie, tu ce știi să legi în taină
numele noastre-n seve de iubire.
Sub degetele tale rotești din zori în zori
obrajii cenușii ai timpului posac
și-așterni somn lin pe ochii satelor care-n flori
țes pânze de uitare, secundele desfac.
Arată-ți sânii ca să pot vedea
fiara înghețului și-n fruntea ei
dublul inel – al zilei și-al durerii
de-a nu fi și eu fiară cu ochi adânci și grei.

Așa-mi apari în gându-mi,
iubirea te creează:
ești pom căzut în jarul
de veri înmiresmate,
tentație, răcoare, căldură ce durează
răstimp de o secundă sau o eternitate.

Zeitatea vegetală la care s-a închinat i-a fost floarea de crin. Din iubire de puritate, asemenea Micului Prinț, responsabil față de mica lui roză, poetul, „copil de soare și de zări”, a rămas credincios lumii vegetale „cu seve blonde, cârlionți de soare”, refuzând pustiul prea populat al marilor orașe cu albul lor ca un univers de var.

– De ce nu pleci tu la Paris?
– Dar crinul cu miros de vis?
Bolnav sunt de frunziș, de fân, de cai,
de fetișcane-mbrățișate-n mai.
– Străzile din Paris de ele-s pline…
– Ce-mi pasă! Noaptea peste mine vine
cu rai de flori de crin și, înmiresmat,
pământul mi-e de rouă îmbrăcat…
– Vei pieri de orgoliu și de lume uitat.
– O, freamătul de frunze, albul de crin curat!

Avea 31 de ani când s-a retras sub iarbă în 1951. De atunci, Hélène a continuat să trăiască pentru amândoi, dând lumii de veste de undeva, de prin ținutul Loire-Atlantique, că poezia lui René-Guy Cadou nu numai că nu cunoaște înernare, dar continuă să înflorească iar și iar prin lumea largă grație grijii cu care ea a știut și știe să-i rămână albul de crin curat al neuitării, reeditându-i creația literară începând cu volumul *Hélène et le regne végétal,* apărut în 1952, continuând cu studii, monografii, concursuri de creație purtând numele poetului, devenind ea însăși poetă, de parcă glasul lui i-ar fi dictat cântul întrerupt (al vieții, nu și al iubirii care i-a legat).

Am avut privilegiul s-o cunosc pe poeta Hélène Cadou în decembrie 1999, în Franța, la Angers, cu ocazia Salonului de Artă și Literatură „Artistes pour la liberté”. Prezenta volumul René-Guy Cadou, amplă monografie ilustrată cu fotografii și reproduceri după manuscrisele poetului. Se împlinea aproape o jumătate de secol de la moartea lui. Doar pentru cei care stau să numere anii. Pentru Hélène, el continua să fie prezent ca și cum viața lui nu s-ar fi oprit niciodată. Am întrebat-o dacă moartea cu care este datoare orice ființă nu o sperie. M-a învăluit cu toată lumina din privire și mi-a răspuns zâmbind: „De ce m-aș teme să mă adaug regnului vegetal căruia îi aparțin dintotdeauna?” Mi-a vorbit apoi de Ilarie Voronca, brăileanul născut în 1903 care avea să se sinucidă la Paris, cu siguranță nu din prea mare fericire, într-o mereu frumoasă și tristă primăvară, la 5 aprilie 1948, mi-a vorbit de România ghicită în poezia lui, de întreaga tristețe a lumii de neiubire. Nu-l prezentase oare divinul critic ca pe un „Schlemil” fără patrie, respins de societate, un Ahasverus fără umbră „cu ochiul ca un plumb liberat din pușca vânătorului”, cu noaptea „ca o mierlă gemând între zăbrele”? Și „mierla” avea să înceteze să mai geamă, luându-și zborul dintre zăbrele într-un aprilie de soare negru. Hélène Cadou a recunoscut în poetul care-și avea patria în poezie, un frate de suferință. În volumul său antologic de poezie apărut în 1958, *Cantate des nuits intérieures,* Hélène Cadou are și poemul cu titlul „Ilarie Voronca”:

Ilarie Voronca, de-aș putea
să-ți spun ce mult îți datorez:
seri triste ca o lampă la margine de târg,
o camaraderie senină
ca-ntr-un ocean de brume o insulă de soare.
(Să fi fost oare insula în care
se adunau poeții spre a zice
de-o navă fermecată-n care Dante
se îmbarcase-n zori spre Beatrice?)

Ilarie Voronca, tot ce știu
e că îmi pari un port demult uitat,
un frate niciodată îmbrățișat,
necunoscut, dar care mă ajunge
ca un copac pierdut înspre departe,
ca o fereastră de lumină într-un exil de noapte.

Tu, ce ne-ai precedat în tină
pe panta de singurătate
în care oamenii dușmani ți-au fost.
Adesea-mi pare că-ți aud pașii-n noiembrie,
prizonier îndrăgostit de primăveri, de cer
și de terase luminate,
de soarele izvor de bunătate…
Pustiul, asta-i tot ce ai avut.
Și vântul ce aleargă pe mormânt.

Ce se poate spune despre o poetă care și-a croit în lumea cuvântului drum de soare însemnat cu o fără de seamăn iubire trăind în singurătate de peste șase decenii și viața netrăită a celui care i-a fost soare și, căruia la rându-i, ea miez de suflet i-a fost și sâmbure de taină în regnul vegetal?

Cristina Onofre

Născută în județul Argeș, absolventă a Facultății de Tehnologie Chimică București. A debutat în revista *Luceafărul*, în 1992, a publicat versuri sau cronici literare în *Literatorul, Luceafărul, Poesis, Orizont, Zburătorul, Calende, Convorbiri literare, Cafeneaua literară, Echinox, Argeș, România literară, Tomis, Poezia, Ramuri, Litere, Apostrof, Caiete Silvane* etc. De asemenea, i-au fost publicate versuri în reviste din Franța și Italia: *Comme en poésie, La porte des poètes, Poésie première, Aujourd'hui poèmes, ARPA, 2000 Regard, Rive neuve continent, Art et Poésie, L'Etrave, Il Giardino delle Muse* etc.

Din 2008 este membră a Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Pitești.

Volume de poezie: *Pavilionul de ceai* (Editura Exas, 1993); *Între vitralii* (Editura Exas, 1994); *Poema 'naltei domnișoare* (Editura Tipoart, 2002); *Generalul sau o iarbă înălțată până la cer* (Editura Tipoart, 2005); *Le poeme de la haute demoiselle* (Editions Nouvelle Pleiade, Paris, 2005); *Poeme din țara scaunului cu trei picioare* (Editura Tipoart, 2007); *Autopotrait* (ediție bilingvă franco-italiană, apărută la Schenna Editor, 2007, sub îndrumarea prof. universitar Giovanni Ditoli); *Templierii lucrurilor simple* (Editura Universității Pitești, 2011); poemele alăturate sunt reluate din această ultimă carte.

Au scris despre cărțile sale: Eugen Simion, Al. Cistelecan, Al.Th. Ionescu, Gheorghe Tomozei, D.R. Popescu, Cornel Ungureanu, George Vulturescu, Magda Grigore, Marian Barbu, Aurel Sibiceanu, Radu Cange și alții din România, precum și Vital Heurtebise, președinte al Societății Poeților Francezi, Michel Benard, laureat al Academiei Franceze, Jean-Claude George, director al revistei *Art et Poésie,* Giovanni Ditoli, profesor universitar, Daniel Brochard, redactor șef al revistei *Mot a Maux,* Philippe Demeron (redactor șef *Les Citadelles*), Cristophe Goarant (critic literar), André Parinaud etc.

Premii: „Poétes sans frontiéres" (Paris, 2004), pentru proiectul „Le poéme de la haute demoiselle" (*Poema 'naltei domnișoare*), premiu care a constat în publicarea și lansarea cărții la Paris; „Prix de la Francophonie" (Paris, 2007), acordat de Societatea Poeților Francezi pentru proiectul „Mon Général"; „Prix de la Francophonie" (Paris, 2010) pentru cartea *Poèmes nés dans le pays du tabouret a trois pieds,* premiu acordat de către Societatea Poeților Francezi.

Tocilar

Tocilarul
învârtea o roată,
ascuțea cu ea
aerul subțire din gura săbiilor,
a cuțitelor.
Tocilarul spunea povești
despre tăișuri și mânere încrustate,
despre tăișuri
împlântate uneori
chiar în inimi,
la câte un ospăț al dragostei.

Morar

Moara
cu petalele ei uriașe
învârtea apa,
roua prăfoasă a aerului,
măcinând
boabele de grâu, de porumb,
boabele purtând în ele,
câmpuri rebele.
Sacii asteptau.
Morarul era omul
întotdeauna grăbit.

Paris, 2005

Măcelar

Pe masa măcelarului
inima unui animal al ploii,
caldă încă,
trecea prin tăișul cuțitului,
sclipind
ca un suflet prins de tristețe,
un suflet al unor ninsori atât de repezi...

Ruga unui preot

Taie-mi, Doamne, cu subțirea frunză
lumina ochilor
ca un izvor abia născut.
Înjunghie-mă, Doamne,
cu tăișul apei.
Împlântă-mi în coaste cuțitul ceresc
până dincolo de ele,
până dincolo de munții inimii mele,
acolo unde o câmpie albastră de păsări
te așteaptă să sfințești
ierburile, fluturii...

A te impregna de universul poetic al Cristinei Onofre înseamnă a fi transportat de particularitățile unor imagini care vibrează într-o subtilă delicatețe. Ea utilizează în mod fericit mirarea, surpriza, își țese cuvintele de dantele de brumă, pentru a ne oferi și mai bine visele sale diafane. Textele sale sunt fără nicio înfloritură inutilă, fără nicio perifrază greoaie și fără nicio încărcătură insipidă, verbul ei răsunând nestingherit în înalturile poeziei.

Poezia Cristinei Onofre se identifică cu spiritul naturii, cu miracolul existenței sub toate fețele sale, hrănindu-se, parcă, din ciudate mistere, din magice impresii.

Michel Benard

Le Procope, 2007

Texte dense, evocatoare, cadraje surprinzătoare chiar și pentru un ochi care stie să vadă.

Cine este Cristina Onofre? Reincarnarea unui alchimist, o preoteasă păstrătoare a unei religii de la origini, sau pur și simplu... Poeta?

Jean-Claude George

De o simplitate divină: iată adevărata magie a poemelor Cristinei Onofre.

Vital Heurtebise

O poezie elegiacă, vag erotică, discret sentimentală, grupată în jurul ideii de trecere și petrecere într-un univers construit din suavitățile, inefabilele lumii...

Eugen Simion

Am primit *Poema 'naltei domnișoare* a Cristinei Onofre, care a primit Marele Premiu de poezie *Poeți fără frontiere.* Cristina Onofre este româncă. Ea a fost publicată în numeroase reviste din Franța și Italia. (...)

Poema este o suprapunere totală a spiritului cu natura. Aceasta este cântată, resimțită, trăită: „ziua începe cu o ploaie ușoară", așa cum începe și *Poema 'naltei domnișoare,* „cu frasinul acela din gândul tău", deci, dacă sufletul este o parte a naturii, el are în el această interogație ce îl poartă, această caracteristică a sufletului uman care-l face, uneori, cunoscut lui însuși și altor lucruri din afara lui. Iată cum începe această căutare a esenței originii: „Aromatul și uscatul lemn/ al leagănului meu". Scufundarea în natură, binevoitoare în întregime, minunat de frumoasă, este o tentativă de regăsire a spiritului uman veritabil: „copil al rădăcinilor de apă".

Paris, 2010

Căutările poetei se confundă cu natura care a creat-o „cu trup de meduză/ dimineața apare/ prin grădini,/ desenându-mi cerul/ pe degete..."; ea neputând trece peste propriul corp, nu poate fi decât o iarbă, un copac, un râu... „Pădure fiind/ am câte o poveste/ pentru fiecare tulpină", afirmă autoarea care, mai apoi, își creionează autoportretul: „sunt o fată/ căreia-i place/ să adoarmă uneori/ cu capul pe un vas mare de lut..." În poemele Cristinei Onofre „plouă cu de la sine putere", „trena ploii aleargă spre sud", această ploaie „târzie și continuă" stabilește liantul creație-creator. Apa – element central, fără de care viața ar fi imposibilă, care difuzează în toate, fiind sursa de plenitudine artistică, o regăsim în poemele acestei cărți la rang de ființă și nu orice fel de ființă, ci una care „udă palmele crângului/.../ se revarsă precum un voal/ spre locul din care/ tocmai a plecat o pasăre".

Poeta, după lungi peregrinări, se pare că și-a găsit casa: „E noapte. Castelul s-a retras pe coridoare./ Mănușa de dantelă albă/ apune în curtea interioară,/ trăsura aruncă/ pe caldarâm/ zgomotul bobului de orez,/ firele de praf înverzesc/ sub trecerea grăbită/ a voaletei cu zâmbete..."

Și totuși, cine este domnișoara? Ei bine, domnișoara este uneori iarbă, pasăre, ploaie, fluture, pădure și râu. Dar ea este, de asemenea, înger, copil, Poet! Și viața nu este deloc un vis, dar face ca domnișoara s`fie mai presus chiar și de vis.

Daniel Brochard

Opera Cristinei Onofre este impregnată de o mare unitate, atât în ceea ce privește tonul, cât și temele.

Personajele sunt restrânse la un „Eu" și uneori la un „Tu" nedeterminate, dar constante, referințele la natură sunt numeroase, iar stările sufletești, în raportul lor cu natura, sunt subiectele principale, descrise cu sensibilitate, de către o privire subtilă, ce explorează excepțional câmpul viziunii poetice cu un savant amestec de vag și realism, întotdeauna egal cu el însuși. (...)

Simplicitate, concizie, această scurtă enigmă se citește ușor, se savurează.

Philippe Demeron

Poezie fără frontiere

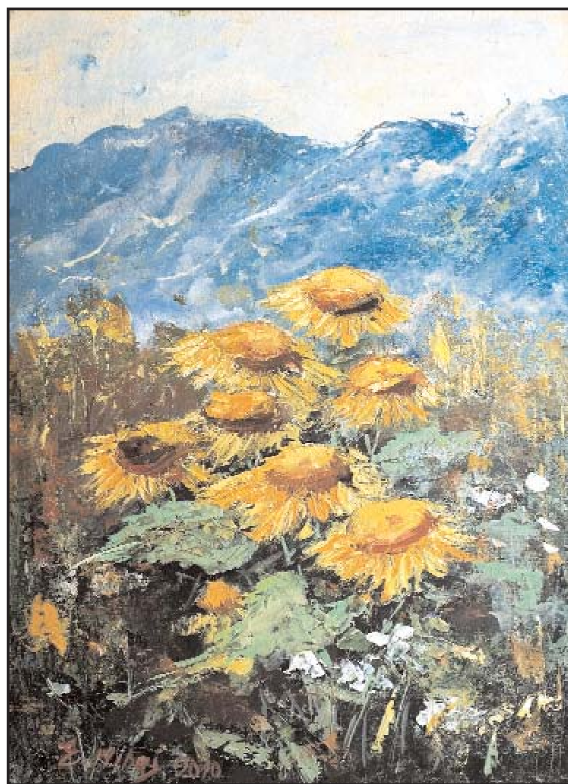
Cititorii în stele şi viitorul poeziei

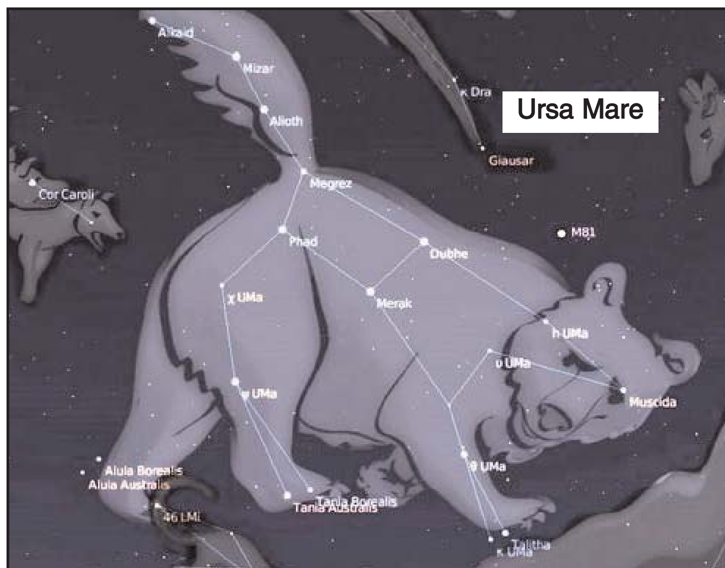
Emil LUNGEANU

Orice sferă poate deveni o „gaură neagră” dacă o comprimi sub o anume limită, numită raza gravitaţională Schwarzschild. În cazul Soarelui, de pildă, această rază e de 2,95 km, iar al Pământului – numai 8,83 milimetri. Fiindcă orice greutate suficient de mare curbează spaţiul precum pepenele o plasă elastică de cumpărături, căscând în el gura unei pâlnii invizibile care înghite totul fără de întoarcere. Bunăoară, o sferă de apă de 570 milioane km (după calculele lui Sir Arthur Eddington) ar fi un univers *în sine,* absolut închis, fără nicio legătură cu lumea din afară sau, mai plastic vorbind, decupat din ea. Ei bine, cât va fi măsurând raza Schwarzschild în cazul *Cosmosului* lui Mihail Gabriel Badea, volumul său de versuri abia lansat în spaţiul literar de Edit. Granada (2011)?

Trebuie să mărturisesc aici, pentru început, că nu m-aş fi încumetat la cercetarea acestei insolite cărţi dacă nu aveam şansa să mă număr şi eu printre aceia cât de cât familiarizaţi cu ale astrofizicii şi cosmologiei. Pentru că ar fi de-ajuns să treci în revistă numai titlurile din tabla de materii ca să ţi se facă ochii cruciş: Albedo, *Figurile lui Widmanstatten, Black Hole* (Gaură neagră), *Antares, Venus, E timpul să plec în Alfa Centauri, unde de 2000 de ani mă aşteaptă cu masa o androgynă, Timp circular, Caut o stea polară care să fie mai ceva ca o cruce a sudului, Minus infinit plus infinit egal zero, Doar soarele poate comanda planetei nemişcarea, Inscripţie pe un meteorit, Ne desparte parsecul, fir-ar al dracului!* etc. Chiar aşa: de un' să ştie omu', bre taică, ce tot păsăreşte acilea autorul, fi-i-ar „parsecu” lui al dracu' sau cum i-o zice?! Că dacă era „demisecul”, mai pricepeam şi noi ăştia, de la ţară. Vorba babuşcăi din gară, cu microfonul idiotului de reporter băgat în gură: „Cari cacastrofă de la Fukuşima? Nu ştiu, maică, io acu sosii de la Strehaia.” Hai, cu *Dark Side Of The Moon* mai treacă-meargă, Pink Floyd, normal, ăi de cântau *Money* şi zornăiau monede, zdrrrring... pum-pom-pam-pim... zdrrrring... pum-pom-pam-pim... lăutari mari, deh, cine nu i-a auzit! Iar Venus – se ştie, casa de ţoale, Calea Victoriei, lângă Miliţie. Dar restu'? Cum vine aia „un ban l-am aruncat în sus/ şi nu s-a mai întors”, adicătelea când aruncă arbitru' cu banu-naintea la meci de-mparte băşica şi terenu', să nu mai cază paraua la loc, cine-a pomenit, păi ce, azvârle cu „leul uşor” ăla vechiu', de l-au schimbat cu „leul greu” zece mii la unu? Sau altă parascovenie colea, cică: „C-o dimineaţă mă ameninţi/ de lumină,/ de apă,/ chiar sudoare./ Poate spaţiul deformabil,/ antiparticula,/ antisubstanţa,/ antigalaxia ta,/ mă mint./ Aveţi şi voi o apă/ în care te văd cum speli rufe,/ izmene cu sudoripare,/ inul cămăşii mele rezistă-n/ râul vostru antimateric/ şi nici viscere prea diferite nu-s/ când ne gândim la saţietate/ şi nici vertij nu e/ când prea plutim unul spre altul./ ...Implozie sau explozie în M 51 când ne vom/ cunoaşte.” Doamne apără şi păzeşte! Şi la blocul de vizavi sări unu cu butelia-n aer de Sf. Ballantine, Dragobete cum ar veni adică. Va'zică „antisuptanţa” trebe că o fi niscai greşală de scris în locul la „tanti Tanţa”, bun – dar însă ălelante, „antiparticolă”, „antigalaschie” şi alte alea, nici popa din sat nu ştie, cică el făcu armata la „antitero”. Şi restu' cu spălatu' la râu, cu izmenele „sudoripare” (nădragi d-ăi de poartă sudorii, nu?), altă bazacoană! Păi cine e prostu' care-şi mai spală izmene la gârlă în ziua de azi? Când şi câinele din bătătură ţi-l bagi la maşină otomată! Hă, auzi colo poveste. Eţetera, eţetera.

Da, iată riscurile pe care şi le-asumă o asemenea poezie abstrusă şi bombastică, clasificabilă în cel mai fericit caz laolaltă cu „frumuseţea unei ecuaţii”, vorba lui Einstein. Fără doar şi poate, Mihail Badea nu va fi defel surprins dacă, afară de cei câtiva *merry few* care nu se sperie de hăurile cosmice cu un parsec (3,26 ani-lumină) cu două, criticii săi nu vor pregeta să-l umple de laude: „ştiinţifico-fantast”, „teribilist”, „extraterestru”, „scăpat de pe orbită”, „dus cu racheta” etc. Dar parcă pe Hugo însuşi, câţi aristocraţi ai slovelor nu-l săpuniseră pentru fronda de a proclama „republica vocabularului”? N-a fost taxat Arghezi ca „manufacturier mărunt”, din alt sistem solar decât „adâncul sunet eminescian”? Nichita n-a fost amendat că se dedă la beţii de cuvinte? „Hai să ne haidem” aşadar. Dacă eschimoşii vorbesc înecat şi cu sughiţuri de zici că le-a rămas un os de peşte în gât, nu înseamnă că Fratele Urs şi Pană-de-Corb spun prostii, ci doar că nu pricepem noi o iotă. De fapt, acest incomod „scientism” liric (nu agreez eticheta „astropoezie” aflată în circulaţie, sună ca un club din vremea lui Flammarion) nu face limbajul chiar aşa inextricabil pe cât pare. Ba, în mod surprinzător, uneori e chiar adecvat contextual. De pildă, obscurul M 51 este într-adevăr un grandios *rendez-vous* cosmic între o spirală şi un satelit amorf explodat, legate de un pod galactic, undeva în Câinii de Vânătoare, la 31 milioane de ani-lumină, aşadar o metaforă destul de nimerită pentru o întâlnire „cu scântei”. Dar oare autorul chiar să se fi vrut el *descifrat?* Nu cumva, te pomeneşti, acest spectacol cosmic aiuritor va fi fost doar vreun gard vopsit? Nu-ţi trebuie ochi

de astronom ca să observi că, deşi editat abia azi, *Cosmosul* lui Mihail Gabriel Badea datează de fapt încă din 1980–1983, din vremea eclipsei totale de libertate a cuvântului. De ce n-ar fi fost, deci, şi stelele un subterfugiu la fel de inventiv ca atâtea altele? „Precum în cer, aşa şi pe pământ.”

Dar nu că cenzorii s-ar fi lăsat cumva adormiţi de un asemenea volum! Fantome subversive ţi se pot năzări oriunde, ocazii câte vrei: „Pulsez de pe ultimul meu înveliş,/ să nu se ştie niciodată câte am;/ pe zădărnicirea mea s-a pus un premiu/ dar se uită că sunt o stea albă/ numai din profil/ şi pot distruge universul.” Poftim, cine ar băga mâna-n foc că nu-i vreo alegorie? „De unde ştim noi ce ai vrut 'mneata să zici aci, to'a'şu poiet?” „Păi, vă explic imediat, ştiţi, piticele albe, care sunt nuclee de stele consumate şi colapsate, nişte steluţe de mărimea Pământului, dar la fel de grele ca Soarele, uneori cu erupţii fulgurante uşor de confundat cu apariţia pe cer a unei stele noi, de unde şi denumirea de nove...” „Stai, stai, ho aşa, că ne faci capu' calendar! Explică şi 'mneata mai pe limba maternă, ca să ne iluminăm şi noi, optscurantiştii. Aci par ezemplu la pagina 19 ai scris că «să nu se ştie niciodată câte am», da? Adică, ce să ai?” „Păi, învelişuri... cum să vă zic, structura în foi de ceapă a stelei, care...” „Foi de ceapă?! Aha, ei, aşa da, acu' ne înţelegem... adică aşa cum luau burghejii şapte piei de pe om, nu?” „Da...” „Bun. Dar mai jos, cu steaua asta albă «distrugătoare», cum e?” „Păi, începusem să vă explic adineauri... deşi, recunosc, e cam... îmbăţoşarea asta cu «distrugătoarea» s-ar potrivi mai degrabă supernovelor sau găurilor negre, deoarece...” „Ce găuri, măi to'a'şu, iar ne baţi cuie-n cap, ce mai atâta tura-vura, stea albă şi distrugătoare e doar una, emblema armatei americane! După cum şi astălanta roşie la pagina 26 e chiar steaua armatei sovietice, aşa-i că am ghicit?” „Antares?! E o supergigantă roşie din Scorpion, celebră, puteţi consulta anuarul astronomic dacă nu mă credeţi...” „Zău, şi scrie acolo cum că are păr roşcat şi că e poamă? Poftim colea ce zice poezia: «cu părul tău roşcat/ ce flutură anapoda şi sexy./ Ai solz antimateric/ grefat de-un oarecare idiot/ ce s-a culcat cu tine de mii de ori,/ iar tu ai nechezat ca prima oară...» Carevasăzică iapă nărăvaşă, cum ar veni, o curviştină, da?” „Mă rog, se poate spune şi aşa dacă...” „Păi nu io spun, că doar nu-i poiezia mea, ci a matale!” „Da, însă termenul metaforei e de fapt sirena.” „Care, a lui Vasile Roaită?” „Nu aia, sirenele lui Ulise, jumătate femei, jumătate peşti. Citiţi mai departe, că reiese clar: «de când erai un peşte de ocean/ îţi cauţi pubertini/ ce vor afla că păr, sâni, coapse/ prea-s de sconcs» etc.” „Sconcs, ăla care pute?” „Exact.” „E, păi vezi? Adică o putoare, ce s-o mai scăldăm atâta! Bun, şi-acuma, ia să recapitulăm, va'zică steaua roşie în chestiune e «un joc major/ ce nu ne lasă/ să prea respirăm», este *Number One,* este «blestem/.../ şi un carâmb ce tot striveşte», are «virtutea de-a ucide orice arătare», este un «cuprins ceresc fără de Dumnezeu» şi o putoare. Şi 'mneata vrei să publici în tipar chestiile ăstea?! Ţi s-a urât cu binele, vrei să ne invadeze Armata Roşie şi să ne ducă în gulag, ori eşti cumva plecat cu racheta?” „Ferească Dumnezeu, dar nu văd unde am greşit aşa de grav, dacă-mi permiteţi, eu doar...” „Păi ce crezi c-o să facă ostaşu' sovietic când o să citească acilea că el, eroul din Afganistan, nu e decât un «oarecare idiot» pe care-l f... armata de mii de ori, crezi c-o să te publice în *Pravda?* Ăsta e caz de conflict internaţional, măi to'a'şu, e *casus belit!*” „Dar v-am explicat, n-are nicio legătură, cum vă-nchipuiţi că mi-aş permite!? Poftim, s-a înserat, vă rog, priviţi pe geam la orizont şi veţi vedea cu ochii dumneavoastră, cam în direcţia aia, pe Antares...” „N-ai vrea mai bine să-ţi arăt eu în ce direcţie e Siberia? Vino cu picioarele pe pământ, măi to'a'şu poet, că nu mai eşti la Şoimii Patriei, te văd om în toată firea! Ce-ţi trebie aşa degrab' să publici acu în actualu' contest internaţional? Mai ai răbdare şi mata, pân-o fi momentu'...” „Cam când adică?” „Ei bravos, da' ce-s io, cititor în stele? Eu citesc *Scânteia,* măi to'a'şu...”

Un argeșean prin lume

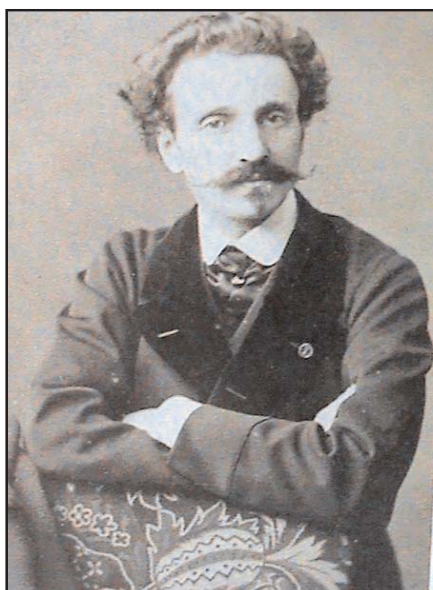
Prințul George Bibescu în Mexic

Ion PĂTRAȘCU

Popasurile mele prin Spania mi-au deschis noi orizonturi ale cunoașterii, îndemnându-mă, totodată, să împărtășesc o parte din impresii cititorilor revistei de cultură *Curtea de la Argeș*. Și am avut de unde, întrucât vizitasem o bună parte din acea densitate uimitoare de monumente aparținătoare patrimoniului cultural mondial. Văzându-le și revăzându-le, nu poți să nu zici: *cinste creatorilor lor, dar și celor care le-au conservat și transmis din generație în generație.* Însă, din Spania, Anglia și Franța, de exemplu, nu vom afla totul despre costurile acestor edificii și cine le-a suportat, până la urmă. Din varianta lor europeană, aflăm mai ales despre importanța descoperirilor geografice sau despre *rolul civilizator și de creștinare* al stăpânilor marilor imperii coloniale. De peste mări și țări, adică de pe celălalt mal al Atlanticului, vom afla o cu totul altă variantă a acestei *povești de succes* pentru europeni. În varianta noneuropeană, a celor care au făcut obiectul (sic!) procesului de colonizare, aflăm cum au dispărut popoare întregi, cu ale lor civilizații, care continuă să surprindă omenirea, cum au contribuit bogățiile lor la patrimoniul cultural european, la pricopsirea regilor și feudalilor Europei. Este vorba de bogății care nu se mai terminau și puțin conta dacă o parte dintre ele ajungeau pe fundul mărilor și oceanelor, trezind curiozitatea peștilor și aprinzând imaginația căutătorilor de comori. Aceasta este varianta pe care sper s-o cunosc și înțeleg mai bine, într-un viitor nu prea îndepărtat.

Anticipând o asemenea eventualitate, în rândurile ce urmează pornesc cu gândul spre Mexic, nu fără un motiv anume. Am în față volumul lui George Bibescu, *Hacia Mexico, 1862. Batallas y retirada de los seis mil (Spre Mexic,1862. Bătăliile și retragerea celor șase mii).* Cartea, scrisă în limba franceză și publicată la Paris (1887), a fost tradusă în limba spaniolă, prin grija Ambasadei Spaniei la București, și lansată la Centrul Cultural Palatele Brâncovenești de la Mogoșoaia, în luna iulie 2011. Evenimentul se încadra în suita manifestărilor începute în anul 2010 consacrate marcării Bicentenarului Independenței Naționale și Centenarului Revoluției Mexicane, precum și a celor 75 de ani de relații diplomatice între România și Mexic.

Cu această carte, ambasadorul Mexicului, Excelența Sa Doamna Cristina de la Garza Sandoval, a marcat un moment important în raporturile culturale româno-mexicane, dar nu numai atât. Într-un fel, Domnia Sa ni l-a restituit pe George Bibescu, acel *prinț rătăcitor,* cum îl numea Octavian Sava. Mexicanii ar fi putut avea rezerve față de un ofițer al armatei franceze care a luptat împotriva lor, în anul 1862. Ei, însă, au prețuit altceva: descrierea monografică, detaliată și corectă a țării lor, precum și modul în care autorul a surprins principalele momente ale bătăliei de la Puebla, din 5 mai 1862, în care corpul expediționar al lui Napoleon al III-lea, condus de contele Lorencez, a fost înfrânt de armata mexicană a lui Ignacio Zaragoza. În amintirea acelui moment de glorie, orașul a fost rebotezat cu numele de Puebla de Zaragoza, iar ziua de 5 mai (Cinco de Mayo) a rămas o sărbătoare anuală a Statului Puebla, până în zilele noastre. George Bibescu a primit chiar Medalia Mexicului pentru participarea la campania respectivă. Mai rar ca o țară să-și decoreze inamicul!

Traducerea volumului în limba spaniolă și lansarea lui în România pot fi luate ca o lecție de felul cum ar trebui și noi, românii, să păstrăm și să integrăm în spiritualitatea noastră o personalitate bine cotată în peisajul cultural european și, după cum se vede, nu numai. Bibescu și neamul lui au avut mare *ghinion,* începând din a doua parte a secolului al XX-lea. După Al Doilea Război, ei au fost radiați din istoria românilor de regimul politic adus de la Moscova, în ranița soldatului sovietic. Norocul i-a ocolit și după anul 1989, când s-a împământenit conceptul păgubos cum că istoria noastră (re)începe cu fiecare schimbare de regim sau chiar de guvern.

Răsfoind cartea de care vorbim, am fost tentat să caut și alte surse de informare despre prințul George Bibescu. M-am oprit mai îndelung la volumul *Prințul rătăcitor* al lui Octavian Sava, cunoscut dramaturg, scenarist și om de televiziune. Mi-a reținut atenția o primă observație a acestuia: *Am încercat ani întregi să scriu despre acest prinț, cu o viață atât de aventuroasă.* În dorința de a creiona, cât de cât, un portret al lui George Bibescu, voi urma, pentru început, jaloanele oferite de Octavian Sava, care-l considera pe prinț *un talentat spadasin și un împătimit al scrisului.* Era, deci, încadrat la categoria *spadă și pană* (nu capă). Așa că el era mai mult decât un muschetar, dar fără filme pe marile ecrane, cu toate că multe dintre aventurile lui nu ar fi pălit în fața lui d'Artagnan.

Așadar, ce s-ar putea spune, pe scurt, despre prințul George Bibescu? Să ne amintim, în primul rând, că el era os de domn, fiu al lui Gheorghe Bibescu, domnitor al Țării Românești (1843-1848), care în timpul Revoluției din anul 1848 a plecat, pe potecuțe doar de el știute, spre Paris. Mamă îi era Zoe Mavrocordat Brâncoveanu, una dintre cele mai bogate femei din Valahia. La Paris, prințul George Bibescu (n. 1834 – d. 1902) a urmat Colegiul Henri IV, după care a absolvit cu brio Școala Militară de la Saint Cyr și Școala Imperială de Stat Major, toate trei din Paris. Renunță la cetățenia română și este încadrat ca ofițer activ în armata franceză, cu gradul de locotenent. Va fi prezent în campaniile militare ale francezilor din Mexic și Algeria, precum și pe frontul franco-prusac. Era foarte apreciat, încă de la Saint Cyr, de unde a plecat cu următoarea caracterizare a comandantului școlii: *Era un tânăr ofițer excelent, extrem de inteligent, sincer, studios, tenace și cu o voință de fier.* Aceleași elogii, și de pe câmpul de luptă. Astfel, comandantul corpului expediționar francez din Mexic (1862) îl considera pe ofițerul George Bibescu *un model de activitate, de energie și devotament, pe lângă faptul că era un om de suflet și spirit.* Cu asemenea aprecieri și-a meritat Ordinul francez *Legiunea de Onoare.* În plus, volumul, în franceză, *Au Mexique, 1862. Combats et retraite de six mille (Spre Mexic...)* i-a adus titlul de membru de onoare al Academiei de Arme din Paris.

George Bibescu, împătimitul scrisului, s-a remarcat, în primul rând, ca scriitor militar, cu experiența bogată a unui talentat *reporter de front,* din campaniile militare la care a participat. Din scrierile sale nu a lipsit nici tematica românească, publicând: *Istoria unei frontiere; România pe malul drept al Dunării; Note despre România. Producția industrială; România înainte, în timpul și după Expoziția Universală de la Paris.* Activitatea scriitoricească a lui George Bibescu a fost răsplătită de francezi cu calitatea de membru asociat al Institutului Francez (Academia de Științe Morale și Politice).

Despre țara sa de baștină nu doar că a scris, dar a și activat cu succes în folosul ei pe fronturi diverse. Voi menționa doar faptul că, în perioada iulie 1888 – martie 1890, George Bibescu a fost președintele Comitetului Național Român care, printre altele, a coordonat participarea României la Expoziția Universală de la Paris, din 1889, care celebra Centenarul Revoluției Franceze. Prin tot ceea ce a făcut și a scris despre țara sa natală, George Bibescu și-a meritat cele două înalte Ordine primite de la Curtea Regală a României.

Prințul Bibescu nu a fost doar un *spadasin* și un *scriitor.* El a fost un om în carne și oase, cu o viață aventuroasă, după cum remarca Octavian Sava. Să ne limităm la un singur episod, care ne arată cum prințul oacheș, pătimaș, aristocratic și cu o dragoste vulcanică a reușit s-o cucerească pe Valentine de Riquet, contesă de Caraman Chimay, căsătorită, cu doi copii și ceva mai în vârstă decât el. Contesa își părăsește soțul, pe prințul Beauffrement, cei doi copii și castelul din sudul Belgiei, își părăsește chiar și religia, pentru a se căsători cu George Bibescu într-o biserică ortodoxă din Berlin. Soarta a făcut ca, pe această cale, bprințul român să se înrudească chiar cu Napoleon Bonaparte, întrucât cea care îi devine soacră, Emilie Pellagra, era fiica nelegitimă a împăratului francez.

Dezaprobați și evitați de elitele vestice ale timpului, cei doi s-au retras în România, unde îi aștepta Palatul Mogoșoaia, moștenit de George Bibescu, pe linie maternă, de la Zoe Mavrocordat Brâncoveanu. Sigur, ei se mai puteau refugia și la castelul de la Posada, pe Valea Prahovei, construit de tatăl său, Gheorghe Bibescu, pe când era domnitor al Munteniei.

Din căsnicia celor doi, a rezultat o altă figură emblematică, nu doar a Bibeștilor, dar și a românilor, George Valentin (1880–1941), care s-a remarcat de timpuriu drept un pionier al automobilismului și aviației. A fost, cu adevărat, un om de ispravă. Este cel care a înființat Automobil Clubul Român (1904), Clubul Aviatic Român (1909) și Liga Națională Aeriană. El devine comandantul Școlii de pilotaj de la Cotroceni (1911–1912) și, ulterior, președinte al Comitetului Olimpic Român (1920–1923). În anul 1930, George Valentin Bibescu este ales în fruntea Federației Internaționale Aeronautice. Să mai amintim încă o ispravă notabilă a lui: el a fondat aeroportul Băneasa-București, pe fosta moșie a mătușii sale, Maria Bibescu, contesă de Montesquieu Fezensac. Ca automobilist pasionat, el a scos cel mai bun timp pe distanța Basel-Stuttgart, iar ca aviator s-a remarcat pe ruta Geneva-București. În iunie 1931, la manșa unui Fokker, a plecat într-o cursă temerară, pe ruta Paris–Saigon. Deasupra Indiei, avionul a fost atacat de un stol de vulturi, zburătoare mândre, care nu suportau concurența. A urmat o aterizare forțată, avionul a luat foc, iar echipajul a devenit o torță vie. Locotenentul Radu Beller nu a mai putut fi salvat. Eu îmi amintesc în permanență de el, deoarece locuiesc pe strada din București ce-i poartă numele.

Ar mai trebui adăugat și faptul că numele lui George Valentin Bibescu este legat definitiv de o figură luminoasă a culturii române și franceze, Martha Bibescu (1886–1973), care i-a devenit soție în anul 1905. Într-o căsnicie neconvențională, cei doi parteneri au avut propriile cărări în viață. Ajunsă la Paris, Martha Bibescu se impune repede ca scriitoare franceză de origine română. După publicarea volumului *Les huit paradis (Cele opt raiuri),* Martha Bibescu este premiată de Academia Franceză *pentru servicii deosebite aduse culturii franceze.* La acea vreme, Marthei Bibescu i se recunoștea și meritul de a fi introdus România și poporul român în literatura franceză și, prin aceasta, în literatura universală.

Orizont SF

Pur și impur în literatură

Mircea OPRIȚĂ

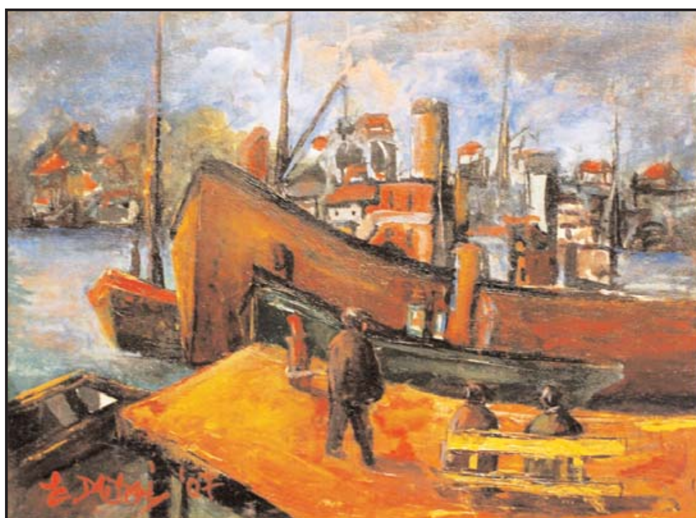
Într-o Europă aflată cândva în plin Ev Mediu, literatura însemna scrieri de dogmă creștină, romane cavalerești în proză sau în versuri, poezia menestrelilor, teatrul misterelor, literatura didactică (aceasta din urmă prelungită și în Renaștere). Dacă lucrurile ar fi rămas neschimbate, tot aceste genuri le-am fi avut și astăzi, exprimate într-o limbă mai modernă – de fapt în *niște* limbi, fiindcă mă refer la un spațiu continental, multinațional. Păstrând și pentru noi convenția amintită, am fi avut, la fel, o literatură constituită din minee și octoihuri, din comentarii extaziate la *Alexandria* și *Esopia,* ori din romane alegorice în tradiția lui Dimitrie Cantemir. Din fericire, schimbarea operează cam peste tot, alterând linia „pură" a unui moment sau altul și transformând pe neobservate gustul public, ca și speciile literare cultivate pentru satisfacerea lui. Din perspectiva canonului medieval, romanul picaresc și teatrul Secolului de Aur spaniol, incursiunile prin utopie-distopie ale lui Morus și Swift, mixturile de real și fantastic întâlnite la Rabelais, ca să nu mai vorbim de romanul burghez și de poezia simbolistă, ar fi fost veritabile scandaluri.

Nu vreau să spun cu asta nimic altceva decât că, în contrast cu ipoteza mea de lume culturală alternativă, literatura a evoluat continuu, abandonându-și canoanele prestabilite și reinventându-se pe seama unor reguli și tipare estetice noi. Ca să se depășească niște mentalități rigide, acest proces de îmbogățire a conținutului și de modernizare a formelor creației literare a cunoscut uneori veritabile lupte publice, precum celebra bătălie pentru impunerea teatrului romantic, când piesa lui Victor Hugo, *Hernani,* a mutat la propriu conflictele de pe scenă în sala de spectacole, în foaiere și în presa timpului. De cele mai multe ori, însă, noul n-a avut nevoie decât de timp pentru a se impune, și e destul să ne gândim la poziția astăzi privilegiată a lui Baudelaire în cadrul poeziei universale, după ce colile volumelor nevândute ale primei ediții din *Les fleurs du mal* ajunseseră să servească negustorilor de pește la împachetatul mărfii lor prețioase. Cel puțin așa sună o legendă de-a parizienilor.

Pentru actualul repertoriu de teme, subiecte și forme de expresie, literatura a trebuit să renunțe de-a lungul secolelor la aspectele sale cultivate o vreme cu respect și obstinată dăruire, lăsându-și substanța tradițional-genuină să asimileze diverse „impurități" venite dinspre ceea ce fusese considerat vremelnic drept periferie a artei consacrate. Conștientizarea acestui mecanism e un bun remediu împotriva rutinei și înțepenirii noastre într-o mentalitate stagnantă. Vom pricepe astfel că nici nu există „literatură pură", ci doar literatură în evoluție, aflată într-o continuă căutare de sine și într-o irepresibilă schimbare a trăsăturilor sub care era cunoscută de generațiile mai vechi.

Ce putem spune, sub deviza unei asemenea viziuni moderne, despre science-fiction? Genul nostru a apărut – să nu ne fie rușine de asta – într-un teritoriu marginal al literaturii, chiar dacă (în Europa cel puțin) nu tocmai în afara ei. A ieșit dincolo de periferii, într-un „ghetou" considerat de unii patrie veritabilă, abia prin experiența orgolios-paraliterară a publicațiilor americane *pulp* din anii '30-'40 ai secolului trecut – experiență revărsată după 1950 și în Europa Occidentală. Însă, cum nimic nu e bătut în cuie, mișcarea de sens invers este și ea valabilă, putând fi observată în unele exerciții mai noi ale genului, acolo unde talentul și exigențele estetice reușesc să învingă tentația comercială și producția de serie. Altfel spus, să submineze comoditățile repetiției permanente, prin revelația sentimentului că nu mai poți scrie cum s-a tot scris, iar originalitatea este o calitate nespus de importantă și ea. În mod paradoxal, progresul apare chiar și acolo unde, seduse de „binefacerile" inerției, o artă sau alta arată că n-ar avea de gând să progreseze. Privit de sus și cu reticență, SF-ul părea la un moment dat străin de literatura propriu-zisă, de preceptele academismului critic și de valorile *establishment*-ului cultural. Multă vreme i s-a ținut poarta închisă, teoria și practica dându-și mâna în această politică de apărare a unei „purități" literare stabilite de rutină și tradiție, și care, așa cum am văzut, nu e decât o manifestare a ifoselor și o convenție spulberată, mai devreme sau mai târziu, de realitatea efectivă.

Exemplificări utile și, cred, suficient de convingătoare, vin atât dinspre literatura universală, cât și dinspre cea produsă la noi. Borges, Adolfo Bioy Casares, Italo Calvino, C.S. Lewis și alții se „joacă" printre motive SF, fiecare în felul său propriu și fără ca „marea literatură" să

se poată considera trădată de condeiul lor. Tema labirinturilor, a oglinzilor înșelătoare, metafora Bibliotecii Babel sau a lui Funes, „omul care nu uită nimic", interesul pentru natura intimă a timpului sau pentru un instrument capabil să-ți arate tot ce există în Univers, înscenările acestea țin de explorarea iluziei și de fantastic, dar câți dintre degustătorii SF-ului nu le recunosc ca „ale lor", pentru simplul motiv că genul însuși le folosește fără nicio ezitare? Iar Calvino, poate nu atât cel din *Orașele invizibile,* cât cel din *Le cosmicomiche,* unde o entitate permanentă, ca să nu spun eternă, pe nume Qfwfq, își povestește întâmplările de pe un traseu ce începe la Big Bang, trece prin stadiile de moluscă și dinozaur, având totodată plăcerea să se amuze pe seama „formei spațiului" și a „anilor-lumină", oare nu ne spune Calvino destule lucruri despre cum migrează motivele SF în paginile tot mai permeabile la experimente insolite ale literaturii contemporane? Cât despre C.S. Lewis, romancier, poet, critic literar și teolog creștin, cine să se mai mire că descoperă în complexa lui operă și o „trilogie spațială", unde cadrul anticipat vine la întâlnire cu miturile religioase, testate, ca în *Perelandra,* oarecum în răspăr cu adevărul Bibliei; mai precis, într-o versiune alternativă a momentului căderii din Paradis?

Cât privește literatura română, despre care s-a spus că respinge organic până și fantasticul, nu doar SF-ul, iată că și ea acceptă infuzia de elemente venite dinspre periferiile pline de „mâl" impur și fecund. Și n-o să reiau aici argumentația cu clasicii – Macedonski, Arghezi, Cezar Petrescu, Aderca și alții, a căror coabitare cu temele și motivele genului nostru a pus-o de mult în lumină Ion Hobana. Venind mai aproape de noi, avem liste întregi de scriitori dispuși să încalce canonul literaturii „curate", realiste, suprarealiste, absurde, sentimentale și ce s-a mai înghesuit în așa-zisul curent principal, acceptând impurificarea convențiilor inițiale cu tot ce alunecă spre centru din zonele fantasticului, științifico-fantasticului, goticului, utopiei, policierului și așa mai departe. Mă gândesc însă la titluri puternice precum *Paradisul,* piesa lui Horia Lovinescu, cu alegoria ei de personaje robotizate, vorbindu-ne despre sclavi și elite tehnocratice, ca să putem medita la dictatura ideologiilor de orice fel; la povestirea *Norul de argint* de Mircea Horia Simionescu, unde puhoiul insectelor fabuloase personifică Moartea și declanșează încă o variantă simbolică a apocalipsei planetare; la romanul *Totaliter Aliter* de Olga Caba, cu halucinantele sale aventuri inițiatice prin spații paralele, sediu, între alte miracole ozenistice, al comicei utopii „carabonțiene" ce trimite gândul la uriașii lui Voltaire din *Micromegas,* puși să trăiască într-un ritm desincronizat cu totul de cel omenesc; la *Șoarecele B* de Ion D. Sârbu, parabolă în care experiențele pe animale refac *in vitro* utopia totalitarismului în valori absolute; la Ioan Groșan, cu comicele lui „epopei spațiale", surprinzându-ne ticurile și metehnele purtate glorios pe traiectorii extraterestre; și, în sfârșit, la Mircea Cărtărescu, al cărui personaj din nuvela *Organistul* ajunge să umple frenetic constelațiile cu mugetele orgii sale electronice, înglobând treptat în propria-i substanță, aflată în neostoită expansiune, Universul întreg.

Concluzia nu poate fi decât una singură, și anume: că nu prejudecățile puriste ale teoreticienilor fac literatura, ci ea se face singură, uneori urmându-le, dar mai ales neurmându-le și sfidându-le atunci când nu le mai poate suporta. Din Antichitate începând, literatura nu ne arată altceva decât că-și tot schimbă canonul – canonul acela oficializat în chip diferit la diferite repere temporale – și, impurificându-se în felurite chipuri, se adaptează timpurilor înnoite, precum un organism viu ce simte că nu scleroza dogmatică îi priește, ci suflul de energie primit prin curenții absorbiți din zonele periferice. Doar schimbul acesta îi împiedică „gena" să degenereze, trimițând-o mai departe în viitor.

Premii: Cu mare bucurie, îi felicităm pe colaboratorii constanți ai revistei, scriitorii clujeni Horia Bădescu și Mircea Opriță, care au primit recent premii ale Filialei Cluj a USR. Anume, Horia Bădescu a primit Premiul „I.D. Sârbu" pentru Proză, pentru romanul *O noapte cât o mie de nopți* (Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2011) și Mențiunea specială a juriului pentru antologia *E toamnă nebun de frumoasă la Cluj* (Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2011; regulamentul interzice premierea antologiilor), iar Mircea Opriță a primit Premiul „Ion Agârbiceanu" pentru Proză, pentru romanul *Călătorie în Capricia. Cu adevărat ultima călătorie a lui Gulliver* (Ed. Eagle, București, 2011). Acest roman a fost selecționat și în lista finală a Concursului Seniorii Imaginației, 2011.

Dacă s-ar fi realizat, vreodată, un film despre Martha și George Valentin Bibescu, în mod sigur ar fi fost reținut momentul retragerii din viața pământeană a fiecăruia dintre ei, la interval de 32 de ani. George Valentin a plecat la *întâlnirea* cu locotenentul Radu Beller, după zece ani de la tragicul eveniment din India. El scăpase din foc, dar a fost răpus de un cancer pulmonar. La 2 aprilie 1941, Martha Bibescu nota: *George are cu 300.000 de globule roșii mai puțin. El nu va ști nimic. Ce tristă e o minciună necesară, ce trist este să te întrebi dacă până și tăcerea este destul de mută.* În 1973, a venit sorocul și pentru Martha Bibescu să iasă din scenă. S-a îmbrăcat elegant, ca de obicei când avea musafiri. Cu toată naturalețea, trimite menajera să-i întâmpine pe oaspeți. Neavând pe cine să primească, menajera revine în cameră, unde stăpâna ei se odihnea liniștită pe pat. Abia atunci, femeia a înțeles pe cine aștepta Martha Bibescu.

Iar, pentru final, să revenim la Prințul George Bibescu. În lipsa unei caracterizări corespunzătoare din sursă românească, să ne mulțumim cu faptul că străinii ne-au cunoscut și apreciat mai bine valorile. Astfel, la 30 aprilie 1887, suplimentul ziarului *Le Figaro* sublinia că *prințul George Bibescu este, fără îndoială, străinul cel mai iubit. Născut la poale de Carpați, el este o figură emblematică a relațiilor dintre cele două țări, pe care le-a servit, în egală măsură, atât cu mintea, cât și cu sufletul.*

Ars longa...

Ecaterina Mihai

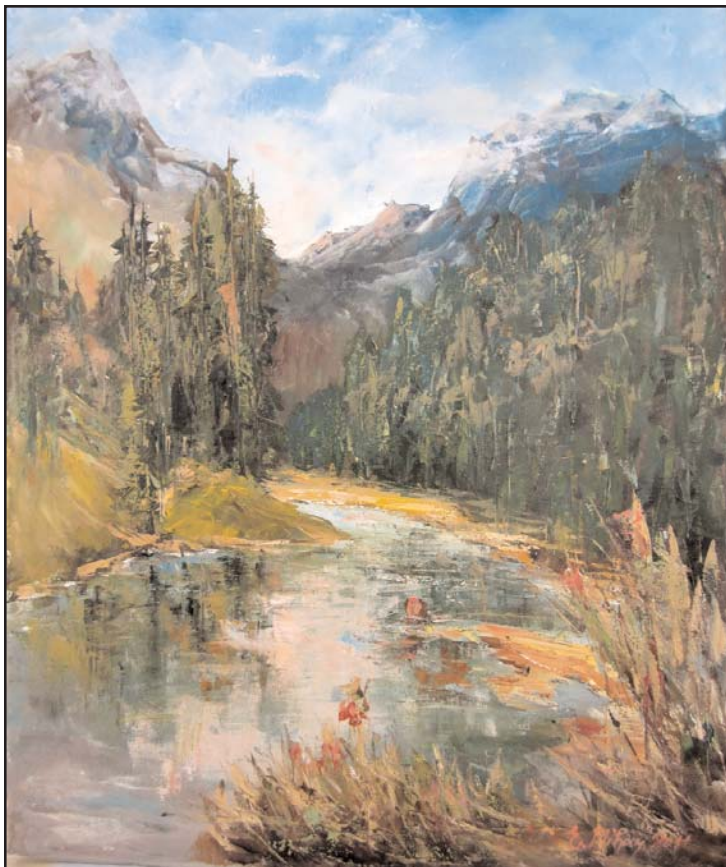

S-a născut la 5 aprilie 1962, la Tătaru, Prahova, a urmat Școala de Artă București. Printre altele, este membru al Cenaclului de Arte Plastice „I.D. Negulici” din Câmpulung Muscel și vicepreședinte al Asociației Artiștilor Plastici București. Lucrează în mai multe tehnici: pictură (ulei pe pânză), papier-mâché, tapiserie, mozaic, imprimeu textil, ceramică, decorațiuni, icoane pe sticlă, colaj textil, măști populare, vitralii, pictură pe sticlă, copertă de carte. Prima expoziție personală, ca și prima participare la o expoziție de grup, a avut-o în 2006, iar de atunci este anual prezentă pe simezele mai multor expoziții. A participat la tabere de creație și excursii de documentare, s-a bucurat de numeroase referiri media și a primit mai multe premii și diplome.

Ecaterina Mihai ne propune în fapt un fals pretext de dialog estetic, compozițiile sale fiind structurate pe ideea unui absolut sintetism, a unui simbolic ancestralism, într-o manieră cât se poate de originală, simplă, plină de curăție vizuală, în sensul că artista știe să combine tonuri și semitonuri benefice pentru privitor. (Dragoș Ciobanu)

Ceea ce ne reține în fața tablourilor pictoriței Ecaterina Mihai este farmecul pe care-l degajă, prin tușa delicată, culorile nuanțate, izvorând unele din altele, lumina caldă, învăluitoare, finețea unor detalii.

Această distinsă doamnă nu este numai pictoriță, ajunsă la o oarecare performanță, aș îndrăzni să spun că este o poetă a muzicii și culorii, o poetă a naturii cu reale trăiri prin prisma penelului. (Ion Hultoană, pictor)

În pictură, Ecaterina Mihai pășește de la nonfigurativ la figurativ, printr-o explozie cromatic-impresionistă, asezonată de candoarea peisajului rural românesc. Toate peisajele sale sunt încadrabile într-un ciclu al iubirii, smulse firește din imensa generozitate a naturii însăși, care îi devine o reală sursă de inspirație. Și, din aceeași iubire, Ecaterina Mihai răsare ca o adevărată forță feminină creatoare, care reușește să ne încânte sufletele din ce în ce mai mult. (Viorica Romașcu)

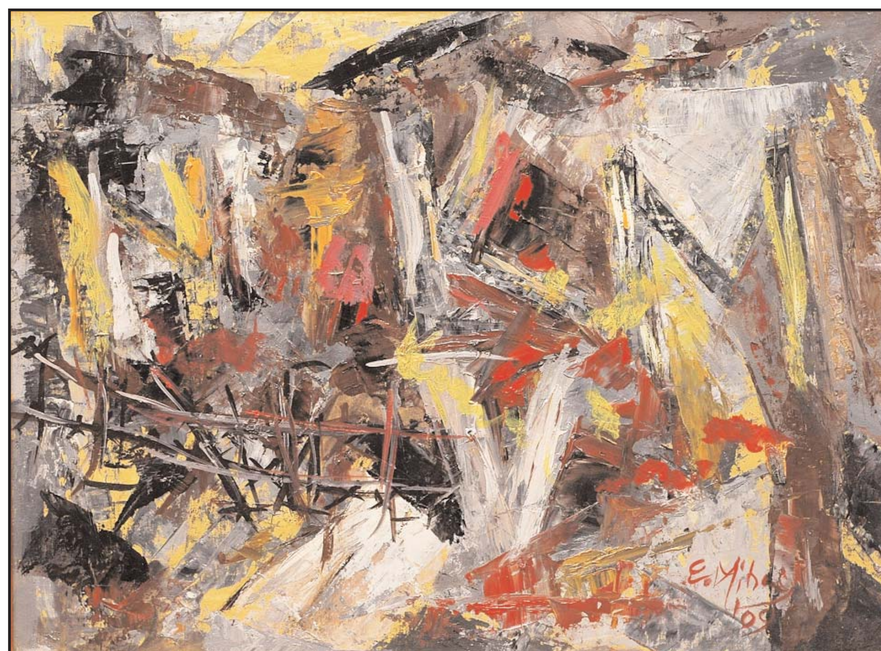
Chiar și atunci când avem impresia unei așa-zise naturi statice cu flori, aceasta este un colțișor de natură mărit și focalizat de privirea artistei hotărâtă să creeze o întâlnire lirică, romantică. Forța unui artist constă, printre altele, în capacitatea lui de a actualiza incomunicabilul, mirajul, complexul cromatic olfactiv și kinestezic al unor clipe trăite. Iar clipele, orele, zilele trăite în natură, în călătoriile și popasurile sale, Ecaterina Mihai le transformă în artă plastică. Apropiați-vă de unul dintre tablouri pentru a observa finețea trăsăturii ce poartă sprinten și sigur pasta culorii translucide, în care răzbat când și când accentele petelor sau liniilor culorilor primare. Depărtați-vă pentru a observa culoarea mată, întunecată a adâncurilor mării și spuma ce se frânge pe valurile ei neliniștite. Cerul redat în corespondență distinctă, alburie, cu marea, și, în alt tablou, lumina ce învăluie colinele și valea, decolorând rozaliu pajiștea centrală în roua căreia se oglindește zidul alb al unui conac. (Aurelian Popa-Stavri)

Printre creatorii bucureșteni, un loc bine conturat revine Ecaterinei Mihai. Ea este un adevărat vulcan de energie, care se manifestă cu o forță nebănuită în spațiul artelor vizuale. Fie că are de făcut un tablou în ulei pe pânză, o icoană pe sticlă, un mozaic, o tapiserie, un vitraliu, un colaj textil sau mască populară, Ecaterina Mihai își păstrează nealterată personalitatea, stilul și farmecul. Mai face chiar și ceramică, imprimeu textil sau papier-mâché. În toate aceste tehnici de lucru, artista dezvăluie noi dovezi ale valorii sale.

Pictorița are mereu o simțire adâncă, nu se mulțumește doar să facă o lucrare ușoară, precum cei ce folosesc ilegal pensulele. Fiecare tablou al Ecaterinei Mihai dă dovada asimilării solide a tradiției, a experiențelor care au marcat precedentele generații de plasticieni. Dincolo de himere, florile se rotunjesc singure și nu caută originalitatea cu orice preț.

De asemenea, Ecaterina Mihai depășește disputele între grupuri, arătând că se poate trăi onorabil, fără compromisuri, chiar și în dificila lume a artiștilor. (Aristotel Bunescu)

Ecaterina Mihai, iubitoare a universului decorațiunilor interioare, dă glas unei discipline artistice cu înaltă școală universitară în țara noastră și cu tradiții remarcabile – tapiseria. Subtilele ei împletituri și țesături, cu o mare bogăție de motive, simboluri și sensuri fin sugerate, cu „ochiuri” rare, dar și spații compacte și dense, emoționează și bucură ochiul vizitatorului. (Augustin Macarie)

Din mâinile distinsei artiste plastice Ecaterina Mihai ies minunate imagini, grație unei țesături fine, în care predomină cu meticulozitate fondul de relaxare a ochiului, în locuințele în care astfel de lucrări își găsesc nu doar rolul, dar și rostul lor ca opere de artă. Cultivând tapiseria, nu dorește să concureze cu cineva, probabil nici nu s-a gândit la acest lucru, ce trebuie remarcat este dragostea sa față de artă și prietenii artiști, conlucrând în egală măsură la cunoaștere și autodepășire. (Ion Machidon)

Număr ilustrat cu tablouri ale Ecaterinei Mihai.
Pag. 2: Peisaj de iarnă; pag 3: Popas între lumi; pag. 4: Vas cu flori de munte; pag. 5: Peisaj în deltă; pag. 6: Vidraru - coada lacului II; pag. 10: Spiritualitate la Curtea de Argeș; pag. 11: Schitul Corbii de Piatră; pag. 14: Sibiel - centrul istoric; pag. 17: Păienjenișul iubirii; pag. 19: Ulcica cu flori de munte și Rădăcini; pag. 21: Peisaj montan la Negrești; pag. 23: În port; pag. 24: Vidraru, coada lacului I, și Victorie.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Cristina ȘTEFAN – profesor, București
- Dan D. FARCAȘ – matematician și scriitor, București
- Stelian GOMBOȘ – teolog, București
- Acad. Răzvan THEODORESCU – București
- Radu PETRESCU – scriitor, București
- Emanoil STERESCU – profesor, Curtea de Argeș
- Radu Ștefan VERGATTI – istoric, București
- Elena ROITBURD – publicist, Chșinău
- Cătălin MAMALI – socio-psiholog, SUA
- Jozef KELEMEN – prof. univ., Cehia
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Emil LUNGEANU – scriitor, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca

Centrul de Cultură și Arte „George Topîrceanu”
B-dul Basarabilor 59, cod 115300
tel/fax: 004 0248 728342, www.culturaarges.ro
Manager, ec. Cristian Mitrofan
Organizează și găzduiește cercuri artistice, seminarii, colocvii, expoziții, prezentări de carte, difuzare de filme, spectacole și concerte, festivaluri naționale și internaționale.
Patronează Corul ORFEU, Ansamblul Folcloric ARGEȘUL, Grupul Vocal Folcloric Bărbătesc RAPSOZII ARGEȘULUI, Cenaclul de Arte Plastice ARTIS.